T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENGELLİ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATI TRAKYA'DA ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AZINLIK AİLELERİNİN PROFİLİ

ISİL MİRİTZİ MOUSTAFA

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. EMİNE AHMETOĞLU

EDİRNE
2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENGELLİ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ISİL MİRİTZİ MOUSTAFA tarafından **BATI TRAKYA'DA ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AZINLIK AİLELERİNİN PROFİLİ** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **19-06-2019 Çarşamba** günü saat .....11.30.....'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**KANAAT**	**İMZA**
Prof. Dr. Emine AHMETOĞLU (Danışman)	Kabul Edilmesi	
Doç. Dr. Ahmet YIKMIŞ	Kabul Edilmesi	
Dr. Öğr. Üyesi Demirali Yaşar ERGİN	Kabul Edilmesi	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10269913
Yazar Adı / Soyadı	ISIL MIRITZI MOUSTAFA
T.C.Kimlik No	99487192414
Telefon	5533161751
E-Posta	isilmirici@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Batı Trakya'da Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ailelerinin Profili
Tezin Tercümesi	Profile of Minority Families with Disabled Children in Western Thrace
Konu	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	198
Tez Danışmanları	PROF. DR. EMİNE AHMETOĞLU
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Engellilik = Disability Engelli Çocuk Aileleri = Families with Children with Disabilities Sosyal Destek = Social Support Aile Gereksinimleri = Family Needs

16.07.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Batı Trakya'da Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ailelerinin Profili
Yazar Adı: Isil MİRİTZİ MOUSTAFA

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin (demografik özellikleri, sosyal destek algıları ve aile gereksinimleri) incelenmesidir. İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı bu araştırmanın örneklemini Batı Trakya'da Komotini (Gümülcine) ve Xanthi (İskeçe) İllerinde yaşayan, engelli çocuğa sahip ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 78 aile oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen *"Aile Bilgi Formu"*, Kaner (2001) tarafından geliştirilen *Aile Destek Ölçeği (ADÖ)* ve Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen, Sucuoğlu (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, Cavkaytar, Ardıç ve Aksoy (2012) tarafından revize edilen "*Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA)"* ile toplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde; Pearson Korelasyon analizi testi, t testi, tek yönlü varyans analizi, ortalama puanlar arasındaki farkı belirlemek için LSD testi yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında; ailelerin gelir durumlarının yükselmesiyle sosyal destek algılarının arttığı ve aile gereksinimlerinin azaldığı ancak anne babaların öğrenim düzeylerinin düşük olmasının sosyal destek algılarını azalttığı ve aile gereksinimlerinin de arttığı söylenebilir. Bununla birlikte ailelerin Yunanca bilgi düzeyi yükseldikçe sosyal destek algılarının arttığı ve aile gereksinimlerinin azaldığı bulunmuştur. Ayrıca, engelli çocuklarının eğitimi ve bakımı için yakınlarından maddi destek almayan ailelerin sosyal destek algılarının daha yüksek düzeyde olduğu ve aile gereksinimlerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, engelli çocuğu için başka destek eğitim hizmetleri alan ailelerin gereksinimlerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, engelli çocuk aileleri, sosyal destek, aile gereksinimleri, Yunanistan-Batı Trakya

Name of Thesis: Profile of Minority Families with Disabled Children in Western Thrace

Author: Isil MİRİTZİ MOUSTAFA

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the profile (demographic characteristics, social support perceptions and family needs) of minority families living in Western Thrace and having disabled children. The sample of this study, in which the relational scanning model is used, were families living in the province of Komotini and Xanthi in Western Thrace, a total of 78 families having disabled children agreed to participate voluntarily in the research. The data of the study were collected by the *"Family Information Form"* developed by the researcher, the *"Family Support Scale (FSS)"* developed by Kaner (2001) and the *"Family Needs Assessment Tool (FNAT)"* developed by Bailey and Simeonsson (1988), adapted to Turkish by Sucuoğlu (1995) and revised by Cavkaytar, Ardıç and Aksoy (2012). In the statistical analysis of the data obtained in the study; it can be said that perceptions of social support have increased and family needs have decreased due to the increase in income levels of families, but the low level of education of the parents decreased the perception of social support and increased the perception of family needs. However, it was found that as the level of Greek knowledge of families increased, perceptions of social support increased and family needs decreased. In addition, it was determined that the families who did not receive financial support from their relatives for the education and care of children with disabilities had higher social support perceptions and low family needs. In addition, it was found that the families who received other educational support services for their disabled children had high family needs.

Keywords: Disability, families with children with disabilities, social support, family needs, Greece-Western Thrace

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip olan azınlık ailelerinin profilinin belirlenmesi, ailelerin sosyal destek algıları ile aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Öncelikle çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini, kıymetli zamanını ayırıp ve samimeyitini benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Emine AHMETOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, kıymetli zamanını ayırıp tezin istatiksel analizlerinde benden yardımlarını esirgemeyen, bana yardımcı olup her türlü desteği veren Dr. Öğ. Üyesi Demirali Yaşar ERGİN'e saygılarımla teşekkürlerimi sunarım.

Yine çalışmamda konu, kaynak ve yöntem açısından bana yardımda bulunarak yol gösteren Dr. Yakup BURAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı Batı Trakya'da yaşayan engelli çocuğa sahip aileler üzerinde uygulayabilmemi sağlayan Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketine ve Komotini'de (Gümülcine) bulunan Fiziksel Engelliler Derneğine desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca, tez verilerini toplama sürecinde büyük katkılar sağlayan Pervin HAYRULLAH'a ve Vildan YUSUF'a teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan eşim Erkan MOLLA HÜSEYİNE'e ve değerli oğlum Can'a teşekkür ederim. Ayrıca manevi desteğini her zaman yanımda hissetiyim aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... İ
ABSTRACT ..... İİ
ÖNSÖZ ..... İİİ
İÇİNDEKİLER iv
TABLOLAR LİSTESİ vi
1. GİRİŞ 1
1.1. PROBLEM 1
1.2. AMAÇ 3
1.3. ÖNEM 4
1.4. VARSAYIMLAR 6
1.5. SINIRLILIKLAR 6
1.6. TANIMLAR 6
2. KURAMSAL BİLGİLER 8
2.1. Engelli Kavramı ve Tanımları 8
2.1.1. Engel Oluş Nedenleri 9
2.2. Aile Tanımları 15
2.2.1. Aile Sistem Yaklaşımı ve Etkileşimi 16
2.2.2. Biyoekolojik Model 16
2.2.3. Aile Sistem Kuramı 17
2.3. Engelli Çocuğa Sahip Aileler 19
2.3.1. Engelli Çocuk Ailelerinin Tepkileri 19
2.4. Yunanistan'da Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi 22
2.4.2. Yunanistan'da Özel Eğitimin Genel Amaç ve Temel İlkeleri 25
2.4.3. Yunanistan Özel Eğitim Mevzuatında Engelli Bireylerin Sınıflandırılması 27
2.4.4. Yunanistan'da Özel Eğitim Hizmetleri 28
2.5. Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimleri 30
2.6. Aileler ve Sosyal Destek 33
2.7. Yunanistan'da Gerçekleştirilen Araştırmalar 34
2.8. Dünyada Gerçekleştirilen Araştırmalar 37
3. YÖNTEM 52
3.1. Araştırma Modeli 52

3.2. Araştırma Evren ve Örneklem Seçimi 52
3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları 53
3.3.1 Aile Bilgi Formu 53
3.3.2 Aile Destek Ölçeği (ADÖ): 54
3.3.3 Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA) 56
3.4. Araştırma Verilerinin Toplanması 57
3.5. Araştırma Verilerinin Analizi 58
4.BULGULAR 60
4.1.Örneklem Dağılımına İlişkin Bulgular 60
4.2.Genel Betimsel Bulgular 64
4.3.Aile Desteği ve Aile Gereksinimleri İlişkisi Bulguları 66
4.4.Aile Desteğine İlişkin Bulgular 69
4.5.Aile Gereksinimlerine İlişkin Bulgular 100
5. SONUÇ VE TARTIŞMA 130
6. ÖNERİLER 151
KAYNAKLAR 154
EKLER 176
EK1 176
EK2 179
EK3 181
EK4 183

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Engelli çocuğa sahip anne ve babaya ilişkin bilgilerin freskans dağılımları..... 60

Tablo 2. Engelli çocuğa sahip olan ailelerin çocuk sayısı, ortalama geliri, aile tipi ve ailenin yaşadığı yere ilişkin bilgilerin frekans dağılımları 61

Tablo 3. Engelli çocuğa sahip ailelerin diğer demografik özelliklerine ilişkin bilgilerin frekans dağılımları..... 62

Tablo 4. Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuklarına ilişkin frekans dağılımları 63

Tablo 5. Aile destek ölçeği ve aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyut puanlarına ilişkin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık puan sonuçları..... 64

Tablo 6. Aile destek ölçeği ve aile gereksinimlerini belirleme ölçeğine yönelik varyansların homojenliği testi sonuçları..... 65

Tablo 7. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği ve aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyut puanlarına ilişkin Pearson korelasyon analizi sonuçları 66

Tablo 8-A. Engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 69

Tablo 8-B. Engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD testi sonuçları 70

Tablo 9. Engelli çocuğa sahip annelerin çalışma durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları ... 72

Tablo 10-A. Engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 73

Tablo 10-B. Engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumuna göre bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları 74

Tablo 11-A. Engelli çocuğa sahip ailelerin kendine günde ayırdığı zamana göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 75

Tablo 11-B. Engelli çocuğa sahip ailelerin kendine günde ayırdığı zamana göre bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları..... 76

Tablo 12-A. Engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 77

Tablo 12-B. Engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre aile destek ölçeği toplam, bilgi desteği ve bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları 78

Tablo 13. Engelli çocuğa sahip ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 79

Tablo 14-A. Engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 80

Tablo 14-B. Engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre aile destek ölçeği toplam, bakım desteği ve bilgi desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD testi sonuçları 81

Tablo 15. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile tiplerine göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 83

Tablo 16. Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı yere göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıklara puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları .. 84

Tablo 17. Engelli çocuğa sahip ailelerde başka engelli birey olup olmama durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 85

Tablo 18. Engelli çocuğa sahip ailelerde ailenin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 86

Tablo 19. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları ... 87

Tablo 20. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 88

Tablo 21. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almama durumuna göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 89

Tablo 22. Engelli çocuğa sahip ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 91

Tablo 23. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 92

Tablo 24. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 93

Tablo 25. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun cinsiyetine göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 94

Tablo 26. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun engel türüne göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 95

Tablo 27. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun doğum sırasına göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 96

Tablo 28. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 97

Tablo 29. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının öğrenim durumlarına göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 98

Tablo 30. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olup olmamasına göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 99

Tablo 31-A. Engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 100

Tablo 31-B. Engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları 101

Tablo 32. Engelli çocuğa sahip annelerin çalışma durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, starndart sapma ve t testi sonuçları 103

Tablo 33-A. Engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi

gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 104

Tablo 33-B. Engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları 105

Tablo 34. Engelli çocuğa sahip ailelerin kendine günde ayırdığı zamana göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 107

Tablo 35-A. Engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 108

Tablo 35-B. Engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları 109

Tablo 36. Engelli çocuğa sahip ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 110

Tablo 37-A. Engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 111

Tablo 37-B. Engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam ve meddi gereksinimler alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları 112

Tablo 38. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile tiplerine göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 113

Tablo 39. Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı yere göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 114

Tablo 40. Engelli çocuğa sahip ailelerde başka engelli birey olup olmama durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları . 115

Tablo 41. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi

gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 116

Tablo 42. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 117

Tablo 43-A. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları..... 118

Tablo 44. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları . 119

Tablo 45. Engelli çocuğa sahip ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 120

Tablo 46. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 121

Tablo 47. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 122

Tablo 48. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğun cinsiyetine göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları..... 123

Tablo 49. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun engel türüne göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 124

Tablo 50. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun doğum sırasına göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 125

Tablo 51. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 126

Tablo 52. Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının öğrenim durumlarına göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları 127

Tablo 53. Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları 128

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. PROBLEM

Aile; engelli olan çocuğun hayatı üzerinde güçlü ve aynı zamanda da en uzun vadeli etkiye sahiptir. Çocuk, aile içinde büyür, öğrenir ve tüm ihtiyaçlarını karşılar. Engelli bir çocuğun bakımı, bir taraftan zihinsel ve duygusal ödül gerektirirken diğer taraftan sorumlulukları, yükümlülükleri, yorgunluk ve stresi getirir (Lustig, 2002). Engelli bireylerin, fiziksel ve duygusal gereksinimleri dışında günlük faaliyetleri bakımından da talepleri ve ihtiyaçları artmaktadır (Buboz & Whiren, 1984).

Engelli çocuğa sahip aileler bir çocuk yetiştirme yükümlülüklerinin ötesinde sık rastlanmayan durumlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Öncelikle; çocuklarının durumuna adapte olmaları gerekirken, diğer taraftan, pratik düzeyde yaşam tarzlarında, rollerinde ve programlarında, duygusal düzeyde ise üzüntü, şok, suçluluk duygularını geride bırakarak beklenti ve hayallerinde değişiklikler yapmaları gerekmektedir (Lustig, 2002). Sonrasında, çocukları için gerekli hizmetleri sağlamak, sağlık ve eğitimine uygun yapılar bulmak, günlük yaşamlarını organize etmek ve ailelerinin geleceğini planlamak bakımından bilgi ve yardıma gereksinimleri olmaktadır (Polemikos & Tsimpidakis, 2002).

Ayrıca aileler bakımından, çocuklarının eğitimi, engelli çocuğun sosyal hayata katılımı, bağımsız yaşam becerileri geliştirebilmeleri, çalışma hayatına katılabilmeleri ve diğer çocukların gelişimi konusunda endişe ettikleri durumlar arasında gelmektedir (Heiman, 2002; Lustig, 2002). Tüm bu nedenler, ailelerde kaygı ve tükenmişlik duygularını ortaya çıkarabilmektedir (McWilliam, 2010).

Aileye kaygı yaratan kaynaklar arasında çocuk bakım zorlukları olabileceği gibi ailelerde ebeveynlik rolü hakkında başarısızlık duygusu, çocuklarının değiştirilemez durumu, çocuklarının gelişimi hakkında beklentilerinin gerçekleşememesi (Roach, Orsmond & Barratt, 1999) ve çocuğun davranış problemleri yer almaktadır (Rentinck, Ketelaar, Jongmans & Gorter, 2007).

Engelli çocuğa sahip ailelerin temel görevlerinden biri, üyelerinin hem maddi hem de duygusal düzeyde gereksinimlerini karşılamaktır. Gereksinimlerin karşılanması, aile bireylerinin hayatta kalması bakımından önemlidir (McWilliam, 2010).

Engelli çocuğa sahip aileler, çocuklarına bakım sağlayabilmek için beklenmedik gereksinimlere uyum sağlamak zorundadırlar. Özellikle kaynakları tükendiğinde ve yeni sorunlar ortaya çıktığında ek ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Gereksinimlerin boyutu ve türü birçok faktörün bileşenidir ve bu gereksinimlerin karşılanması ailelere sosyal destek sağlamakla da yakından ilgilidir (Callias, 1992). Sosyal destek bir bütün olarak etkin bir şekilde çalışırken, üyelerine özerklik, dâhil olma, bakım ve tatmin edici bir yaşam kalitesi sağlama konusunda aileyi güçlendirme işlevi görmektedir (Singer, 2002). Aileler sıklıkla onlara yardım sağlayacak yapıları ve kişileri kendileri aramak zorundadırlar. Bu süreç aile bireylerinde beklenmedik şekilde yaşamlarının değişmesine ve ailelerin fiziksel, duygusal ve de psikolojik tükenmesine neden olabilmektedir (Harty, Joseph, Wilder & Rajamin, 2007).

Yunanistan'da, engelli bireylere yönelik izlenen politika çoğunlukla maddi taleplerin karşılanmasına yöneliktir. Bu şekilde kişiler maddi gereksinimlerinin dışındaki diğer gereksinimler (çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi vb.) konusunda bir taraftan ötekileştirilirken diğer taraftan aile bireylerine ya da bakım verenlere destek sağlanmamaktadır (Kotsopoulos, 2007:525). Aynı zamanda, engellilik ile ilgili bilgi eksikliği mevcut ve profesyoneller arasında işbirliği yetersizdir (Kotsopoulos, 2007:525; Stimpidaki, 2007). Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi (BAKEŞ) genel müdürlüğü tarafından Yunanistan sınırları içinde bulunan Batı Trakya bölgesinde yaşayan azınlık ailelerinin yaşadıkları kültür ve dil farklılıklarının olduğunu, engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim ve sosyal hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanamadıkları ifade edilmiştir. (Pervin Hayrullah, kişisel görüşme, 23 Ekim 2017). Bu durumda, kültürel farklılığı olan veya azınlık durumunda olan engelli çocuğa sahip ailelerin dilsel, kültürel, bilgisel, sosyal ve maddi kaynak eksikleri nedeniyle farklı destek ihtiyaçlarının ve gereksinimlerinin olduğu düşünülmektedir. Nitekim azınlık durumunda olan grupların maddi destek ihtiyaçlarının ve birçok alandaki gereksinimlerinin daha fazla olduğu bilinmektedir (Kalliari, 2016). Ayrıca literatür incelendiğinde çok az çalışmada veya uluslararası organizasyonların (UNİCEF gibi) hazırlamış olduğu raporda azınlık gruplarının

ihtiyaçlarını belirlenmeye ve bu grubun profilini betimlemeye çalıştığı görülmektedir. Çoğunlukla bu grupların gereksinim envanterleri, ailesel ve çevresel profillerinin ayrıntılı bir biçimde tanımlanması, ortaya çıkartılmasına yönelik dokümanların yetersiz olduğu veya desteklenmesi gerekli olan alanlarının göz ardı edildiği görülmektedir (Benincasa, Karavia, Skoulariki, Daun & Walford, 2004; Heyneman, 2003; UNİCEF, 2011). Tüm bu nedenlerden dolayı, Batı Trakya'da yaşayan engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, Batı Trakya'da yaşayan engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesidir. Araştırmanın amacına yönelik olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Engelli çocuğa sahip **ailelerin sosyo-demografik** özellikleri nelerdir?
- Engelli çocuğa sahip **ailelerin aile destek** ölçeği toplam ve alt boyutlarına (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği, maddi destek) ile **aile gereksinimleri belirleme** ölçeği toplam ve alt boyutlarına (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi) arasında anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?
- Engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna, annelerin çalışma durumuna, babaların öğrenim durumuna ve babaların çalışma durumuna** göre aile desteği toplam puanı (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutları) ve aile gereksinimlerini belirleme toplam puanlarında (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutları) anlamlı düzeyde bir farklılık var mıdır?
- Engelli çocuğa sahip ailelerin **kendine günde ayırdığı zamana, Yunanca bilgi düzeylerine, sahip oldukları çocuk sayısına, aylık ortalama gelirlerine, aile tiplerine, yaşadığı yere, başka engelli birey olma/ma durumuna, engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alma/ma, engelli çocuğunun eğitimi,**

bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alma/ma, çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna, çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alma/ma, üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama, çocuğuyla eğitimi/sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre aile desteği toplam puanı (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutları) ve aile gereksinimlerini belirleme toplam puanlarında (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutları) anlamlı düzeyde bir farklılık var mıdır?

- Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğunun cinsiyetine, öğrenim durumuna, engel türüne, doğum sırasına, aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olma/masına, çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına,** göre aile desteği toplam puanı (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutları) ve aile gereksinimlerini belirleme toplam puanlarında (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutları) anlamlı düzeyde bir farklılık var mıdır?

1.3. ÖNEM

Engelli çocukların gelişiminde ve eğitiminde ailenin çok önemli bir rolü olduğu kabul görmüş bir gerçektir (Ersoy & Şahin, 1990). Aileler engelli çocuklarının özellikleri, eğitim programları, çocuğuna bilgi ve beceri kazandırabilme gibi konularda sürekli desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Anne ve babaların çocuklarının eğitim ve destek hizmetleri sürecine katılması, bu süreçte hem çocuğun hem de ailenin gereksinimleri dikkate alınarak uygun hizmetlerin belirlenmesi için düzenlemelere gerek olduğu belirtilmektedir (Hating, Beck & Hill,.2005; Lock & Finstein, 2009; Siklos & Kerns, 2006). Bu nedenle, engelli çocuğa sahip ailenin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak, yaşadığı kültür, sosyo-ekonomik özellikleri, yaşadıkları yerin özellikleri ve aile özellikleri hakkında bilgiler büyük önem taşımaktadır (Cavkaytar, 2010).

Engelli çocuğa sahip ailelerin destek gereksinimlerine yönelik araştırmalar incelendiğinde, anne-babaların engelli çocuklarının eğitimi, uzmanlardan yardım alma,

bakım desteği, davranış yönetimi, anne-babaların çocuklarının eğitim sürecine katılımı, maddi destek, boş zamanları değerlendirme konusunda bilgi gereksinimi duydukları ortaya koyulmuştur(Ellis, Luiselli, Byrne, 1999; Hasting, 2005; Lock & Finstein, 2009; Sikilos & Kerns, 2006). Ancak, anne babaların destek gereksinimleri demografik özelliklerine göre değişebilmektedir (Chatzigeorgiadou, 2008; Gölalmış-Erhan, 2005; Kaytez, Durualp & Kadan, 2015; Phraggogianni, 2016; Sola & Diken, 2008).

Engelli çocuğa sahip ailelerin özellikleri ve sosyal destek algıları ile aile gereksinimlerine yönelik ilgili alanyazın incelendiğinde, Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerine yönelik olarak yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Heyneman, 2003). Ayrıca literatür incelendiğinde engelli çocuğa sahip ailelerin ihtiyaçlarının belirlenmesinin hem ailelerin hem de engelli çocuğa yönelik müdahale programlarının hazırlanması açısından oldukça önemli olduğu belirlenmiştir (Rahi, Manaras, Tuomainen & Hundt, 2004; Wong, Wong, Martinson, Lai, Chen & He, 2004).

Bu araştırma engelli çocuğa sahip ailelerin ihtiyaç profillerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda engelli çocuğa sahip olan ailelerin içinde bulunduğu koşullar, sosyal destek alma durumları ve destek gereksinimlerinin belirlenmesi ile mevcut durum belirlenmiştir. Engelli çocuğa sahip ailelerin özellikleri dikkate alınarak sosyal destek ile gereksinim algılarının belirlenmesi ailelerin engelli çocuklarıyla geleceğe hazırlanmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca, ailelerin özellikleri doğrultusunda sosyal destek ve gereksinim algılarının belirlenmesinin engelli çocuğa sahip ailelerine yönelik aile eğitimi ve destek hizmetlerinin geliştirilebilmesi ve uygulanması açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla, ailelerin mevcut durumu belirlenerek ailelerin gereksinimleri üzerine etkili olan destek ve hizmetlerin geliştirilebilmesine katkısı olacağı düşünülmektedir. Ailelerin sosyal destek algılarının ve gereksinimlerinin belirlenmesi ailelerin gereksinimleri doğrultusunda ve kendi ana dillerinde hazırlanan hizmet ve eğitim programlarının uygulanmasında, ailelerin gereksinimlerinde ve bilgi düzeylerinde farklılığa yol açacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra araştırmanın, azınlık aileleri ile çalışan özel eğitim çalışanlarına, öğretmenlere, uzman ve profesyonellere özel eğitime gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine destek, bakım ve yardım sağlama konusunda, uygun ve bireyselleştirilmiş destek programlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde rehber

olacağı düşünülmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı bu araştırmada, engelli çocuğa sahip olan ailelerin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. VARSAYIMLAR

Araştırma örneklemini oluşturan ailelerin kendilerine verilen ölçme araçlarını içtenlikle ve yansız olarak cevapladıkları varsayılmıştır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Araştırma, Batı Trakya'da yaşayan engelli çocuğa sahip azınlık aileleri ile sınırlı tutulmuştur.

1.6. TANIMLAR

Batı Trakya: Batı Trakya, Yunanistan'ın kuzeydoğu bölgesinin doğusunda Türk-Yunan sınırını belirleyen Meriç Nehri ile Karasu Nehri arasında bulunan bir bölgedir. Batı Trakya, Meriç Nehrinin batısında Karasu Nehri ile Doğu Makedonya'nın Kavala ve Drama illeri, kuzeyinde Tanrıdağları (Rodop Dağları) ile Bulgaristan, güneyinde ise Adalar Denizi (Ege Denizi) ile çevrilmiş bulunan 8578 kilometrekarelik dar bir şerit halinde uzanmakta olan bir toprak parçasıdır. Batı Trakya coğrafi olarak Alexandroupolis (Dedeağaç), Komotini (Gümülcine) ve Xanthi (İskeçe) illerinden oluşmaktadır (Cin, 2009). Batı Trakya'nın toplam nüfusu yaklaşık olarak 350.000 olup bölgede yaşayan Batı Trakya Türk azınlığının nüfusunun ise 150.000 civarında olduğudur (Toksüz, 2011).

Batı Trakya Azınlığı: Batı Trakya Azınlığı, Yunanistan sınırları içindeki Batı Trakya bölgesinde yaşayan ve Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi çerçevesinin dışında bırakılmış olan Türk-Müslüman toplumudur (Toksöz, 2011).

Aile Gereksinimleri: Her ailenin gereksinimleri farklı olabileceği gibi aynı aile içinde bireylerin gereksinimleri de farklılaşabilmektedir. Özellikle, engelli çocuğa sahip aileler geçimini sağlamaktan sorumlu olduğu kadar, çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu aileler için bilgi ve bakım gereksinimi öncelikli olabilmektedir. Bu

nedenle, ailelerin gereksinimlerinin değerlendirilmesi, aileye ve çocuğa sağlanacak hizmetlerin belirlenmesi bakımından önemlidir (Kaner, 2016).

Sosyal Destek: Sosyal destek, başkaları tarafından sağlanan duygusal, psikolojik, fiziksel/fiziksel, bilgilendirici, organik ve maddi yardımı ifade eder (Dunst, Trivette & Hamby, 1994).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL BİLGİLER

2.1. Engelli Kavramı ve Tanımları

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1980), engellilik kavramını üç farklı tanım içerisinde tanımlamıştır. İlk olarak yeti yitimi (impairment) kavramına değinmiştir ve sağlık bakımından yeti yitimi psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı veya işlevin herhangi bir kaybını ifade etmesi yetersizliktir. İkinci olarak sakatlık (disability), sağlık deneyimi bağlamında, sakatlık, normal sayılabilecek bir insana oranla bir etkinlik yapma kabiliyetinden kaynaklanan herhangi bir kısıtlama veya eksiklik durumudur. Üçüncü olarak engellilik (handicap), sağlık deneyimi bağlamında engellilik, bir engel veya özür sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak faaliyette bulunma yeteneğini sınırlayan veya engelleyen olumsuz bir durum olarak tanımlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) bir oluşumu olan Uluslararası Yeti Yitimi, Sakatlık ve Engellilik Sınıflandırması (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps - ICIDH), sağlık ve hastalığı dar tıbbi açıdan bakan anlayışından uzaklaşma yönünde önemli bir girişimi temsil etmektedir. ICIDH şemasına göre engellilik, bir insan için normal kabul edilen bir çerçevede ya da tarzda faaliyette bulunma yetisinin her türlü sınırlanması ya da böyle bir yetinin (yetersizlikten ötürü) var olmamasıdır (Thomas, 2011).

Engellilikle ilgili alanyazın incelendiğinde, engellik tanımı yapmanın oldukça zor olduğu görülmektedir. Engellilik kavramı geniş kapsamlı olduğu için yarılan tanımlarda çeşitlilik göstermektedir (Çağlar, 2011; WHO, 2001).

Birleşmiş Milletler genel kurulunun uluslararası kabul görmüş Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi'nde (Declaration on the Rights of Disabled Persons) engelli tanımı şöyle yapılmaktadır: *Normal bir kişinin ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerinde kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar* (BM, 2019).

5378 Sayılı Özürlüler (Engelliler) Kanununda (2005), doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük

gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi "özürlü" olarak tanımlanmaktadır. Aynı kanun 2013 yılında yapılan değişiklik ile "özürlü" ifadesi yerine "engelli" yer almıştır.

Başka bir tanıma göre, "Engellilik genel bir terimdir, çünkü fiziksel ve zihinsel nitelikleri nedeniyle iletişim fırsatları daha az olan bireyleri işaret etmektedir" (Lepida, 2003:5). Bu nitelikler bakımından farklılıklar, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır.

Söz konusu kavramların günlük yaşamda önemi yoktur. Önemli olan, engelli bireylerin mevcut durumunu belirleyen kavramlar değil, engelli bireylerin toplumdaki diğer bireylere göre farklı gereksinimlerinin olduğunun bilinmesidir (Şahin,2004). Engelli bireylerin normal yaşam koşullarına erişebilmeleri için kendilerinden beklenen rol ve görevleri yerine getirebilmeleri bazı imkânların sağlanması ile ilgilidir. Bu araştırmada engelli ve engellilik kavramları tercih edilmiştir.

2.1.1. Engel Oluş Nedenleri

Engelliliğe ilişkin bu kavramların ardından, konunun daha iyi anlaşılabilir olması ve daha geniş bir bakış açısı sağlanabilmesi açısından engelliliğin nedenlerinden söz edilmesinde yarar vardır.

Engelliliğin genel olarak bilinen nedenleri çeşitli kaynaklarda; doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası oluşan nedenler olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır (Anonymous, 1992; Tekinarslan, 2015). Bu çalışmada, engelliliğe neden olan etmenler yapısal nedenler ve edinilmiş nedenler olmak özere iki grupta ele alınmıştır.

Yapısal nedenler: Yapısal nedenler fetüsün genetik yapımındaki bozulmalar, kalıtsal metabolizma hastalıkları ve fetüsteki bölünme sırasında ortaya çıkan ve çoğu durumda nedeni belli olmayan kromozom bozuklukları gibi nedenlerdir ve bu nedenlere bağlı olarak bebeğin beyin gelişimi tamamlanamayabilir, bebek gelişimsel olarak gerililik gösterebilir. Yapısal bozukluklar doğum öncesi olası biyolojik etmenler olarak da ele alınabilir (Kırcaali-İftar, 2015).

Genetik yapımındaki bozulmalar; kromozomal bozukluklar (Down Sendromu, Turner Sendromu, Fragile X Sendromu gibi), metabolizmanın işleyişindeki nedenler

(Reye Sendromu, doğuştan tiroit seviyesinin düşük olması, bilirubin seviyesinin yüksekliği ve düşük şeker rahatsızlığı gibi), beyin gelişimiyle ilgili sorunlar (mikrosefali ve hidrosefali) ve diğer nedenler arasında ise annenin beslenme yetersizliği, annenin kullandığı ilaçlar, madde bağımlılığı, radyasyona maruz kalma ve gebelik dönemindeki enfeksiyonlar (rubella, sifiliz, toxoplasmozis, suçiçeği, herpes gibi) doğumöncesi nedenler arasında yer almaktadır (Anonymous, 1992; Tekinarslan, 2015; Kırcaali-İftar, 2016).

Edinilmiş Nedenler: Edinilmiş nedenler yapısal olmayan, bebeğin doğum öncesi, doğum sırasında ve sonrasında ya da erken çocukluk döneminde çok değişik nedenlerle beyin gelişimini etkileyen olumsuz durumlara maruz kalması olarak tanımlanabilir. Engel durumuna yol açabilen edinilmiş nedenler madde bağımlılığı, enfeksiyona maruz kalma (menenjit, kızamıkçık gibi), travma ve yaralanmalar (zor doğumlar, erken doğumlar, kafa yaralanmaları, beyin kanaması gibi), toksik etkiye maruz kalma (kurşun zehirlenmesi, cıva zehirlenmesi gibi), beslenme yetersizliği, yoksulluk ve yoksunluk gibi olumsuz çevresel etmenler olarak gruplandırılabilir (İftar, 2016).

2.1.2. Engel Türleri

Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2006) özel gereksinimi olan bireyler şöyle sınıflandırılmaktadır:

- Zihinsel yetersizliği olan birey
- İşitme yetersizliği olan birey
- Görme yetersizliği olan birey
- Ortopedik Yetersizliği olan birey
- Birden fazla yetersizliği olan birey
- Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan birey
- Dil ve konuşma güçlüğü olan birey
- Duygusal ve davranış bozukluğu olan birey
- Otistik birey
- Özel öğrenme güçlüğü olan birey
- Serebral palsili birey
- Süreğen hastalığı olan birey

- Üstün yetenekli birey

Sınıflandırmada da görüldüğü gibi özel eğitim gerektiren bireylerin özellikleri farklılık göstermektedir. Aşağıdaki bölümde sınıflandırmalar ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Zihinsel Yetersizlik: Bazı çocuklar ve gençler kendi yaşıtlarından akademik, sosyal, dil ve öz bakım becerileri bakımından sürekli ve açık bir şekilde geriliş göstermektedirler. Zihinsel yetersizlik gösteren çocuklar durumlarının derecesine göre hafif, orta, ağır şekilde sınıflandırılmaktadırlar. Yapılan zihinsel engellilik tanımları içerisinde en yaygın olarak benimsenen ve kullanılan tanım, Amerikan Zihinsel Özürlüler Derneğinin (American Association of Mental Deficiency -AAMR) zihinsel engel ile ilgili öne sürdüğü tanımdır. Amerikan Zihinsel Özürlüler Derneği tarafından, zihinsel işlevlerde önemli derecede ortalamanın altında olması, iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal hayata katılım, kendilik yönetimi, inisiyatif kullanma, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zamanı değerlendirme ve iş alanlarından iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Zekâ engelinin 18 yaşından önce ortaya çıktığı da vurgulanmaktadır (Tekinarslan, 2015). AAMR'ın, 1992 yılında kabul etmiş olduğu tanım 2002 yılında tekrar gözden geçirilmiş. Smith, AAMR'ın 1992 ve 2002 yıllarında yapmış olduğu tanımlar zihinsel yetersizlik bireyde var olan bir sınırlılık, bir yetersizlik olmaktan çıkarılmış, toplum içerisinde çeşitli desteklere ihtiyaç duyan bireylerin zihinsel olarak yetersiz oldukları vurgulanmıştır (Tekinarslan, 2015).

İşitme Yetersizliği: İşitme yetersizliği olan bireyleri tanımlamak için birçok kavram kullanılmaktadır. Sağır, ağır işitme kaybı, işitme yetersizliği, işitme bozukluğu gibi farklı kavramlar ile tanımlanabilmektedir. Ancak işitme kaybı olan bütün bireyleri tanımlamak için en yaygın olarak işitme yetersizliği kavramı kullanılmaktadır (Friend, 2006). Bu konuda 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde, işitme yetersizliği olan birey; işitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybından dolayı konuşmayı edinmede, dili kullanma ve iletişimde yaşadığı güçlükler nedeniyle özel eğitim ve destek hizmetlerine gereksinimi olan birey şeklinde tanımlanmıştır. İşitme kaybı, işitme mekanizması zarar gördüğünde veya sesleri algılama ya da anlama yollarının engellenmesinde ortaya çıkar. Zarar doğumdan önce ya da sonra da ortaya çıkabilmektedir (Smith, 2007). İşitme kaybını anlayabilmek için, duyulan seslerin neyi

içerdiğini anlamak gerekmektedir. İşitme süreci "işitme gücü" olarak adlandırılır. Sesleri duyduğumuz zaman hava moleküllerinin titreşiminden kafamızda belirli şablonlar oluşmaktadır. Sesler, yükseklik veya frekans (çok düşükten çok yükseğe) ve şiddetli veya gürültü (çok kısıktan çok yükseğe) terimleriyle tanımlanır. Frekans, adını Heinrich Hertz' den (Hz) ile ölçülür ve gürültü adını Alexander Garham Bell' den alan desibel (dB) ile ölçülür. Konuşma becerisi, yüksek ve alçak frekans ile hafif ve gürültülü seslerden oluşur. Her gün duyduğumuz seslerin çoğu 250 ile 6.000 Hz arasındadır. Karşılıklı konuşma genellikle 45 dB ile 50 dB şiddetindedir (Avcıoğlu, 2015). İşitme kaybının tipi ve derecesi, kaybın oluştuğu yaş, çocuğun zihinsel gelişimi, çocuğun ve çevrenin yetersizliğe karşı tutumu gibi birçok etken işitme engeli olan çocukların problemlerinin oluşumunu ve derecesini etkilemektedir (Turnbull, Turnbull & Wehmeyer, 2007).

Görme Engeli: Görme engeli hem yasal hem de eğitsel açıdan tanımlanabilmektedir. Görme engelinin yasal tanımı görme keskinliğinin ve görme alanının ölçümüne dayandırılır. Görme keskinliği bireyin ne kadar gördüğünü, görme alanı ise bireyin görüş açısını açıklayan terimlerdir. İyi gören gözünde bütün düzeltmeler sonucunda görme keskinliği 20/200 olan, bir başka değişle diğerlerinin 200 adımdan (adım: yaklaşık 32 santim) gördüklerini 20 adımdan görebilen bireylere görme engelli olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca gören birey için 180 derece olan görme alanının 20 dereceden az olması da bireyin görme engelli tanısı almasına yol açmaktadır (Sucuoğlu, 2014: 91-92). Görme engeli eğitsel açıdan; ileri derecede göreme keskinliği kaybı olan, öğrenmesini dokunarak, işiterek ve konuşan kitapları dinleyerek sürdürmeye gereksinimi olan bireylerdir (Gürsel, 2015). Görme engelli çocuklar, görme keskinlikleri temel alınarak az görenler ve körler olmak özere iki gruba ayrılabilirler. Az görenler var olan göreme kalıntısını öğrenme sürecinde işlevsel olarak kullanan, akademik becerilerini öğrenirken de görme kalıntısını işlevsel olarak kullanabilirler. Körler ise ışığı, gölgeleri algılasalar bile öğrenme sürecinde genellikle işitme ve dokunma duyularını kullanan bireylerdir (Sucuoğlu, 2014: 92).Görme engelinin ortaya çıktığı yaş çocukların gelişimi bakımından çok önemlidir.

Ortopedik Engelli ve Süreğen Hastalık: Bu grupta yer alan bireyler oldukça farklı özelliklere sahip olmaları nedeniyle genellikle ortopedik engelli ve süreğen hastalığı olan bireyler olarak iki alt grupta yer almaktadır (Sucuoğlu, 2014). Amerika'da

Engelli Bireylerin Eğitimi Yasasında (IDEA) ortopedik engelliler "doğuştan anomalilerin (çarpık ayak, doğuştan bazı uzuvların olmaması), hastalıkların (çocuk felci, kemik tüberkülozu gibi) ve diğer sebeplerin (serebral palsi, ampütasyonlar ve kırıklar veya yanıkların neden olduğu hareket kısıtlıkları gibi) neden olduğu engelli içerir" şeklinde tanımlanmaktadır. Süreğen hastalıklar ise astım, AİDS, epilepsi gibi sağlıkla ya da tıbbi durumlarla ilgilidir. Bu grupta yer alan bireyler fiziksel sağlığında problem olan ve sürekli olarak bakım ve ilaç tedavisine gereksinim duyan bireylerdir (Sucuoğlu, 2014). Ortopedik engele yol açan hastalıklar arasında en yaygın olanı serebral Palsi (SP)' dir. Serebral palsi beyindeki bir lezyon sonucu ortaya çıkan, vücudun hareket ve kas koordinasyonunu etkileyen, yürüme ve duruş bozuklukları ile seyreden, bulaşıcı ve ilerleyici olmayan nörolojik bir bozukluktur. SP si olan bireylerin motor, dil, konuşma, işitme, görme ve zihinsel gelişiminde belirgin derecede problemler görülebilmektedir (Uysal, 2015). Doğumdan önce veya doğum sırasında oluşan SP'ye konjenital serebral Palsi denir ve vakaların %70 kadarını oluşturmaktadır. Akiz SP doğumdan sonra çocukluğun ilk dönemlerinde oluşur ve genellikle kazalardan, beyin enfeksiyonlarından veya çocuk istismarından kaynaklanan beyin hasarının bir sonucu olarak ortaya çıkar (Uysal, 2015).

Dil ve Konuşma Güçlüğü: Dil; iletişim amacıyla kullanılan, insanların semboller üzerine anlaşarak ortaya çıkardıkları bir sistemle birbirlerine evren ile ilgili anlamlı anlatılarını gerçekleştirdikleri sosyal olarak paylaşılan bir kod'tur (Konrot, 1998: 96; Maviş, 2015: 300). Bir toplumun üyeleri karşılıklı uzlaşarak ürettikleri sembollerle ortak bir kod yaratmışlardır. Ortaya çıkan sembollerin temsil ettikleri kavramlar ve kodu paylaşan bireylerin kodu alıp, çözümleyip, algılayarak ve tekrar üretimde bulunarak dillerini iletişim amacıyla kullanabilmektedirler (Maviş, 2015:300). Dünyada, dil ve konuşma güçlüklerinin okul yaşı çocuklarda görülme sıklığının %5 olduğu belirtilmiştir. Bu oranın çoğunlukla ses bozukluklarını %3 ve kekemeliği %1 içerdiği bilinmektedir. Yaşın artması ile azalmakla birlikte gecikmiş sesletim ve sesbilgisel sorunları bu yaş çocuklarında tahminen %2-3 arasında değişmekte, normal sınırın üstündeki işitme kayıpları okul çağı çocuklarının %5 inde gözlenmektedir (Maviş, 2015: 302).

Otizm: Otizm terimi, Otizm spektrum bozukluğu (OBS), sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde gelişimsel yetersizlikler ve tekrarlı, kendini uyarıcı uygun

olmayan davranışlar ile karakterize edilen bir nöro-gelişimsel bozukluk olarak tanımlanmaktadır. OBS, geçmiş yıllarda yaygın gelişimsel bozukluk (YGB) yelpaze terimi altında yer alan gelişimsel bozukluklardan biri olarak tanımlanmakta, OBS terimi YGB terimi yerine alanyazında tercih edilmiştir. YGB terimi, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınladığı ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabında Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) ilk olarak 1980 yılında yer alırken OSB terimi 1988 yılında yer almıştır (Diken, 2015). DSM-IV' de YGB ya da OSB; Otistik bozukluk, Rett bozukluk, Çocukluğun Dezintegratif bozukluğu, Asperger bozukluğu ve başka türlü adlandırılamayan yaygın gelişimsel bozukluk (Atipik otizm) gibi beş gelişimsel bozukluğu kapsamakta iken DSM' nin en güncel tanı ölçütleri nin yer aldığı DSM-V' de YGB terimi ve altında yer alan beş alt bozukluk yer almamakta, tek kategori olarak otizm spektrum bozukluğu (OBS) terimi kullanılmaktadır (Kırcaali-İftar, 2016). Otizm spektrum bozukluğunun günümüzdeki yaygınlığı 88' de bir olup erkeklerdeki yaygınlığının kızlardan dört-beş kat fazla olduğu görülmektedir. Otizm spektrum bozukluğu tanılı bireylerin %40'ında farklı düzeylerde zekâ geriliğine rastlanırken yaklaşık %40'ı sözel iletişim becerilerini kullanamamaktadır. Ayrıca bu bireylerde çeşitli davranış sorunlarına da çok sık rastlanmaktadır. Bunların yanı sıra epilepsi mide ve bağırsak sorunu, uyku sorunu eşlik eden nörolojik ve psikiyatrik sorunlar otizm spektrum bozukluğu tanılı bireylerde sık rastlanan özellikleri arasındadır (Kırcaali-İftar, 2016).

Öğrenme Güçlüğü: Engelli çocuklar arasında en büyük grubu öğrenme güçlüğü olan çocuklar oluşturmaktadır. Genel olarak okul çağı nüfusunun %4 ünde öğrenme güçlüğü olduğu kabul edilmektedir. Öğrenme güçlüğü farklı şekillerde tanımlansa da genel olarak bu öğrencilerin temel özelliğinin zihinsel kapasiteleri ile akademik başarıları arasındaki belirgin fark olduğu kabul edilmektedir. Bu fark, öğrencinin, görme ya da işitme yetersizliği gibi herhangi bir duyusal yetersizliğine, motor yetersizliğine, zihinsel duygusal bozukluğuna ya da çevresel özelliklere bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır. Öğrenme güçlüğü "dinleme, düşünme, konuşma, okuma, yazma, heceleme ve matematik işlemleri yapmada yeteneği etkileyen; konuşmanın, okuma ve yazmanın yapılamaması ya da anlaşılamaması ile ilgili psikolojik süreçlerden bir ya da birkaçındaki bozukluk" olarak tanımlanmaktadır (Sucuoğlu, 2014: 86-87). Öğrenme güçlükleri, okumada, yazmada ya da matematikte güçlük olmak üzere farklı şekillerde

ortaya çıkabilir. Bu güçlüklerden bazıları; disleksi (okuma güçlüğü), dyscalculia (aritmetik işlem yetersizliği, dysgraphia (el yazısı ile yazma yetersizliği), hiperaktiviteye bağlı veya hiperaktiviteye bağlı olmayan dikkat eksikliği (Özmen, 2015: 337). Öğrenme güçlüğü olan çocuklarla çalışırken en önemli hedef çocuklara öğrenmeyi öğretmek olmalıdır. Öğrenme güçlüğü olan birçok çocuk nasıl öğreneceğini bilememekte ve yapacakları görevi, çalışmaya başlama ve bitirmede güçlük yaşamaktadırlar. Bu nedenle öğrenme güçlükleri olan çocuklarla çalışırken onlara öğrenmeyi öğretmek temel amaç olmalıdır. Öğretim sürecinde sosyal beceriler üzerine de odaklanılmalı ve hem okul hem de evde var olan sosyal becerileri ödüllendirilmelidir (Sucuoğlu, 2014: 89).

Üstün ve Özel Yetenek: Üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocuklar kendi içlerinde farklar gösteren üç grupta incelenmiştir. Birinci grup çocuklar akademik olarak diğerlerinden farklı olan, standart zekâ testleriyle akademik başarı testlerinden çok yüksek puan alan çocuklardır. Sözel becerileri, okuma yazma becerileri akranlarına kıyasla olağanüstüdür. Kritik düşünme ve problem çözme ile merakları belirgin özellikleridir. İkinci grup yaratıcı ve üstün yetenekleri olan çocuklardır. Görsel ve performans sanatlarında üstün becerilere sahiptirler. Küçük yaşlarda yetenekleri fark edilebilir. Bu çocuklar genellikle orijinal fikirleri olan, bağımsız, risk alabilen, enerjik, yaratıcılıklarının farkında olan meraklı, açık fikirli çocuklar olarak tanımlanabilirler. Üçüncü grubu ise zihinsel becerileri ve yetenekleri gizli olan çocuklar oluşturmaktadır. Genellikle notları düşük olduğu için başarısız kabul edilen, kültür ya da dil farklılıkları gibi nedenlerle zekâ testlerinden düşük puan alan bu çocukların yetenekleri ve zihinsel becerileri ortaya çıkmayabilir. Bazen diğer alanlardaki yetersizlikleri nedeniyle fark edilemeyebilirler. Okullarda dil ve kültür farklılıklarına dikkat edilmesi ve çok boyutlu değerlendirme yöntemleri kullanılması ile bu grupta yer alan çocukların gözden kaçması engellenebileceği savunulmaktadır (Sucuoğlu, 2014).

2.2. Aile Tanımları

Aile, önemli bir evrensel kurumdur ve insanın gelişiminde güçlü etkilerin ana gövdesini oluşturmaktadır. Aile kavramı, kim olduğumuz hakkında algıya derinden bağlıdır. Aile, nadir durumlar dışında kişinin ait olabileceği en güçlü sistemdir (McGoldrick & Gerson, 1999). Aynı zamanda aile, toplumun en önemli kurumudur.

Toplumsal değerlerin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunur, aile üyelerinin hem içinde hem de dışında olması gereken davranışlar ve üyelerini genel varsayımlar, beklentiler, amaçlar, dini, sosyal ve cinsel haklar ve yasaklar vasıtasıyla birleştirir. Bu şekilde aile üyelerinin ahlaki, ekonomik, duygusal ve diğer özel ihtiyaçlarını karşılar. Aile içinde sevgi, cazibe, şefkat ve acı duygularını yaşarız (Zafiris & Mouzakis, 1999: 13).

Aile kavramına yönelik tartışmalar 20. yüzyılın son çeyreğinde yükseldiği görülmektedir. Bunun nedeni, birlikte yaşamanın çeşitli biçimlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, şimdiye kadar bilinen ailenin unvanını ve yasal korunmasını iddia ederek sunulması gerekçesidir (Kyriakidis, 2000).

Kavram olarak geniş bir içeriğe sahip olan ailenin farklı tanımları öne sürülmüştür. Aileyi, bireyleri arasındaki ilişkiler ve etkileşimleri açısından sosyal bir grup; sosyal ve ekonomik açıdan bir birlik; sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir yapı; üyelerinin gereksinimlerinin karşılanması ve yürütülmesinde sistemli çalışan kurallara sahip sosyal bir kurum olarak tanımlamak mümkündür (Nirun, 1994: 17).

Aile sadece belirli bir fiziksel (çatı) ve duygusal alanı paylaşan bir grup insan değildir. Doğal ve sosyal bir sistem olarak; a) bir dizi kural geliştirir, b) üyeleri için belli roller taşır, c) örgütlü bir hiyerarşiye sahiptir, d) görünür olan ve olmayan, iletişim biçimleri geliştirir ve e) problemleri anlama ve çözme biçimlerini şekillendirir (Armpouniotis, Kasimakis & Marnelakis, 2007:17).

2.2.1. Aile Sistem Yaklaşımı ve Etkileşimi

İnsan gelişimi içinde bulunduğu bağlamdan ayrı olarak düşünülemez. Sosyal çevre çocuğun ve ailenin yaşamlarını çeşitli düzeylerde etkilemektedir. Bu nedenle, bir özel gereksinimli çocuğa bakım vermenin ailede yaratacağı etkiler sosyal çevreden büyük oranda etkilenmektedir (Özkan & Kılıç, 2013).

2.2.2. Biyoekolojik Model

Bronfenbrenner (1977, 1986) tarafından geliştirilen biyoekolojik model yaklaşımında, birey bir ekolojik sistem içerisinde olduğu ve bireyin çevresi, iç içe geçmiş, birbiriyle etkileşim halinde olan yapılardan oluşmaktadır. Bronfenbrenner, beş

çevresel sistem önermiştir. Bunlar içten dışa doğru sırasıyla; mikrosistem, mesosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistemdir (Kaner, 2016).

1. Mikrosistem: Mikrosistemde bireyin içinde yaşadığı ev, okul, topluluk gibi çok yakın çevreleri içermektedir (Ryan, 2001).

2. Mesosistem: Mesosistem, mikrosistemler arasındaki etkileşimleri oluşturur. Eğer çocuğun bakımı, mikrosistem içinde sağlamazsa, ailenin mikrosistemi bu durumdan etkilenecektir (Onwuegbuzie, Collins & Frels, 2013).

3. Ekzosistem: Ekzosistem, mesosistemin bir uzantısıdır. Ekzosistemde kişinin kendisinin olmadığı, kişinin uzak aile akrabaları, çocuğun ailesinin iş arkadaşları, sağlık hizmetleri, sosyal servisler, yerel yönetimler, medya gibi yapıları kapsar. Kişi, bu sistem içinde yer alanlarla direkt ilişki kurmaz. Bu sistem diğer bütün sitemler gibi çocuğun gelişimi ve sosyalleşmesini etkiler. Bu duruma örnek olarak çocuğun anne ve babasının çalışması veya aile hayatında meydana gelen değişimlerin çocuğu etkilemesi olarak verilebilir (Onwuegbuzie, Collins & Frels, 2013).

4. Makrosistem: Bu sistem bireyin içinde yaşadığı kültürü içermektedir. Bu sistemde tutumlar, değerler, kanunlar, kültür ve alt kültürler yer almaktadır, sosyal kurumlar, ülke tarihi, politik inançlar ve ekonomi bulunmaktadır (Kaner, 2016: 355).

5. Kronosistem: Kronosistem bütün sistemleri kapsayan en son sistemdir. Bu sistemdeki öğeler, bireyin içinde yaşadığı çevrede zaman içinde olan değişimleri veya çocuğun büyümesiyle meydana gelen fizyolojik gelişimini hangi ölçüde etkilediğini ifade eden sistemdir. Genel olarak bakıldığında, zaman içerisinde olan bu değişimlerden bazıları normatif (okula başlama, ergenlik) iken bazıları normatif olmayan (boşanma, ebeveyn ölümü, taşınma) geçişler olmaktadır (Ryan, 2001).

Aile, içinde bulunduğu diğer sosyal sistemlere gömülü bir sistem olarak görülmektedir. Bu sistemlerin her biri çocuğun gelişimi üzerinde etkilidir. Çocuğun aileden, ailenin de toplumdan neler beklediğini, hayatta kalmak için nelere gereksinimi olduğunu belirlemektedir (Kaner, 2016:356).

2.2.3. Aile Sistem Kuramı

Aile sistem kuramına göre, aile kendi içinde belirli kuralları ve işlevleri paylaşan bir sistemdir. Bu sistemin en önemli özelliği, kendine özgü değişme biçiminin olmasıdır. Sistemdeki bir öğenin değişmesi aile içindeki tüm bireyleri etkilemektedir.

Çünkü aile üyeleri birbiriyle etkileşim halinde bir bütündür, bir grup ve bir sistem olarak hareket etmektedir (Akün, 2013).

Aile üyelerinin birbiriyle nasıl etkileştiklerini açıklayan aile sistem kuramlarının (Bronfenbrenner, 1986; Homby, 1995; Thumbull, 1997) paylaştıkları ortak kavramları vardır. *Bağlılık (cohension),* birbirlerine ilişkin duygularını ve aile üyelerinin birlikte geçirdikleri zamanın niteliğini ve niceliğini ifade etmektedir. *Esneklik (flexibility),* aile üyelerinin zaman içerisinde üstlendikleri rollerde ve sahip oldukları güçlerde değişiklik yapabilme yeteneklerini ifade etmektedir. Ailedeki *iletişim (communication)* amacı ise, ailedeki bütünlüğü oluşturmak ve bunu devam ettirmek, paylaşabilecekleri ortak yollar yaratarak zaman içerisinde aileye değişmeleri ve uyum sağlamaları için yardım etmektir. Bir diğer önemli kavram *Girdiler/Çıktılar (input/output)*'dır. Ailenin özellikleri ve ailedeki özel bazı güçlükler sistemin girdilerini oluşturur. Aile içindeki rollerin ve etkileşimlerin çıktıları, sonuçları ise aile işlevlerini oluşturmaktadır. Sistemde çıktı olarak değerlendirilen aile işlevleri duyguların ifade edilişi, öz saygı, ekonomik durum, günlük bakım, toplumsallaşma, boş zaman etkinlikleri ve eğitim elemanlarını içermektedir (Kaner, 2016: 356).

Bütünlük ve alt sistemler kavramına göre aile sistemi, sadece bu sistemin parçalarını tanımlamakla anlaşılamaz, ailenin bir bütün olarak anlaşılması gerekmektedir. Bu sistem içerisinde birbiriyle etkileşen evlilik, anne-baba, kardeşler ve ailenin alt sistemleri vardır. Aile sistemleri birbirlerinden sınırlarla ayrılırlar. Anne-baba ve çocuklar arasında ve çocuklarında kendilerinin arasında vardır. Ailenin *uyum yeteneği,* ailenin durumsal ve gelişimsel streslere farklı tepki verebilme yeteneğidir. Yani, bir değişiklik ya da stres olduğunda bu durumla ilgili plan yapıp bunu başarıyla sonuçlandırabilme yeteneğidir (Kaner, 2016:357).

2.2.3.1. Aile Alt Sistemleri

Aile, birbiriyle etkileşen üyelerden ve alt sistemlerden oluşmaktadır. Turnbull, Turnbull, Erwin ve Soodak'a (2006) göre, geleneksel bir çekirdek aile içinde, dört büyük alt sistem vardır: (a) evlilik alt sistemi, eşlerin birbirlerine etkileşimlerini; (b) anne-babalarla ve çocukları arasındaki etkileşimleri içeren anne-baba alt sistemi, (c) kardeşler arasındaki etkileşimleri içeren kardeşler alt sistemi ve (d) ailenin uzantısı alt

sistemi ise çekirdek ailenin akrabalarıyla ve diğer yakınlarıyla etkileşimlerini içermektedir.

2.3. Engelli Çocuğa Sahip Aileler

Aileye bir çocuğun katılması, aile ilişkilerinde yeniliğe ve değişikliklere neden olur. Aileye engelli bir çocuğun katılması ise, üyelerin yaşamlarını, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Zervaki-Smirneou, 1994).

Engelli çocuk aile bireylerini kişisel, ekonomik ve sosyal gibi alanlarda yaşam boyu etkiler. Engelin türü ve derecesi, çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi, anne babanın evlilikleri, ailenin çocuğun engelinden nasıl etkilediğini belirleyen önemli değişkenlerdir. Ancak, sadece engelli çocuk aileyi etkilemez, ailenin de çocuk üzerinde önemli etkileri vardır. Bu durumda, ailenin yapısal özellikleri, kültürel ve sosyoekonomik düzeyi, aile bireylerinin kişilik özellikleri, fiziksel ve ruhsal sağlıkları, stresle başa çıkma yolları, aile içi etkileşimler ve sahip oldukları tüm kaynakların hepsi ailenin kendine özgü bir kimlik geliştirmesine ve işlevde bulunmasına katkıda bulunur. Aile üzerindeki herhangi bir değişiklik, ailedeki her bir bireyin davranışlarında ve aile içi dinamiklerinde değişikliğe neden olmaktadır (Kaner, 2016:354). Bu nedenle, aile bireyleri üzerinde yapılacak herhangi bir değişiklik, aile yapısının, fonksiyonlarının, duygusal güçlerinin, problem çözme becerilerinin, kaynaklarının ve tüm aile gereksinimleri de düşünülerek planlanması gerekmektedir (Akçamete & Kargın, 1996).

2.3.1. Engelli Çocuk Ailelerinin Tepkileri

Engelli bir çocuğu olduğunu öğrenen, aileler hayal kırıklı, şok gibi duyguları yaşamaktadırlar. Anne-babaların, eş olarak birbirlerinden, hayattaki beklentilerinden, yakın çevreden ve toplumdan beklentileri farklılaşır. Engelli bir çocuğun aileye katılması yaşama birçok kaygı ve endişeyi beraberinde getirir. Bu kaygı ve endişeler engelin derecesine, ailenin maddi kaynaklarına durumuna ve çevrenin ne ölçüde destek sağladığına göre değişmektedir (Zervaki-Smirneou, 1994).

Engelli bir bebeğin doğumuna ailelerin tepki ve uyum süreçlerini açıklayan birçok model söz konusudur. Literatürde en sık yer verilen belli başlıları aşama modeli

(Stage Theory), kronik üzüntü modeli (Chronik Sorrow), çaresizlik, güçsüzlük ve anlamsızlık modeli olarak sıralanabilir (Kaner, 2016: 366-374).

2.3.1.1. Aşamalar Modeli

- Bu aşama çocuğunun yetersizliği olduğunu öğrenen anne babaların çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum sürecine geldiklerini varsayan modeldir. Çocuğunu beklenilen durumdan farklı özelliklere sahip olduğunu öğrenen aileler, duygusal bir karmşıklık içine girerler, davranışları, düşünceleri karışıktır. Aileler, aşama aşama; şok, inkâr, öfke, kızgınlık, pazarlık, aşırı üzüntü, depresyon, suçluluk, kabullenememe, uzlaşma, uyum ve kabullenme gibi çeşitli tepkiler verebilmektedirler (Alkan- Ersoy, 2010).
- ***Şok:*** Aile çocuğunun engelli olduğunu öğrendiğinde gösterdiği ilk tepkiler arasında yer almaktadır. Bu durumun sonucu genellikle tepkisiz kalma, ağlama, kayıtsız kalma ve kendini çaresiz hissetme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Alkan-Ersoy, 2010).
- ***İnkâr:*** Şok aşaması sonrasında aile çocuğunun farklı olduğu gerçeğini inkâr etmeye başlar. Doktorlara giderek bir mucizenin gerçekleşmesi beklentisine girer. Aileler çocuğun engelini kabul etseler bile, çocuklarında bulunan ek engelleri redderler. İnkar, bir savunma mekanizması olarak bilinen, bilinmeyene karşı duyulan korkudan kaynaklanmaktadır. Çocuğun geleceği hakkında endişeler inkâr davranışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Çifçi-Tekinarslan, 2010).
- ***Öfke ve Depresyon:*** Bazı aileler, çocuğun engelli olduğu gerçeğiyle karşılaştıklarında uzmanlara karşı öfke geliştirebilirler. Öfkenin asıl hedefi çocuğun kendisidir. Anne babanın çocuğa yönelik "Engelli olmak zorunda mıydın? Neden sen de herkes gibi normal bir çocuk olarak doğmadın?" gibi açığa vuramadıkları örtük düşünceleri bulunmaktadır. Bazı aileler engelli bir çocuğa sahip oldukları için kendisine veya birbirlerine karşı aşırı öfkelenmektedirler. Bu öfkenin temel nedeni olarak, aileler o kadar da güçlü olmadıklarını anlarlar ve bu durum onları depresyona sürükleyebilir. Öfke, çok yoğun bir duygudur ve genellikle ebeveynin bu durumu farkına varması ve gerçeği kabullenmelerini engelleyebilir (Sarıhan, 2007).

Anne babaların çocuklarının yetersizliği olduğu gerçeğinin değiştirilemeyeceğimi anladıkları zaman yaşadıkları duygusal tepkileri ortaya çıkmaktadır (Alkan-Ersoy, 2010).

- ***Pazarlık:*** Pazarlık, uyum sürecinin son basamaklarından biridir. Anne babalar tanrıyla, uzmanlarla ya da çocuklarını iyi yapacak herhangi biriyle pazarlık yaparlar (Girli, 2004).
- ***Çöküntü:*** Engelli çocuğu olan anne babaların içine düştüğü suçluluk duygusu en zor duygulardan biridir. Ayrıca anne babalar çocuklarında hiçbir değişiklik olmadığını gördüklerinde çabalarının yersiz olduğunu düşünürler ve hayal kırıklığına uğrarlar. Uzmanların aileye en zor yardım edebildikleri aşamalar arasındadır. Anne babalar kendilerini umutsuz ve de hiç kimsenin onlara yardım edemeyeceği düşüncesi kendilerini yoğun bir stres içerisinde hissetmelerine neden olur (Aral & Gürsoy, 2011).
- ***Kabullenememe:*** Ailelerin çocuklarına yönelik davranışlarının reddedici mi yoksa kabul edici mi olduğunu anlamak için çeşitli davranışlar ipucu olabilmektedir. Reddeden anne, çocuğun hiçbir yaramazlığını bağışlayamaz, her şeyi görür, abartır ve bunu çocuğa karşı acımasızca ifade eder. Bu durum, çocuğunu başkalarıyla karşılaştırmasına ve aşağı görmesine neden olur. Bu şekilde, çocuğunu olumlu davranışlarını da görmezden gelir (Yörükoğlu, 1998).
- ***Uzlaşma, Kabullenme ve Uyum:*** Kabul aşaması mücadele gerektiren ve hiç bitmeyen bir süreçtir. Kabul tanımayı anlamayı ve sürekli karşılaşılan yeni sorunları çözmeyi içeren bilinçli bir çabadır. (Varol, 2005).

Anne babaların yaşadıkları bu duyguların doğal olduğunu anlayıp, duygularını ifade etmelerini kolaylaştıracak ortamları yaratmak uyum sürecini kolaylaştıracaktır. Gerçek yaşamda engelli çocuğun varlığına uyum süreci, açıklandığı gibi ilerleyen kesin bir süreç değildir. Bu tepkiler ailelerde değişiklik göstermektedir. Bazı aileler bu süreci kısa sürede tamamlarken, bazı aileler de uyum aşamasına ulaşmak uzun süre alabilmektedir ya da hiçbir zaman ulaşamamaktadırlar (Kaner, 2016).

2.3.1.2. Kronik Üzüntü Modeli

Kronik Üzüntü Modeli'ne göre, aileler hem aile içi yaşantıları, hem de toplumsal tepkiler nedeniyle sürekli bir üzüntü ve kaygı içerisindedirler. Bu doğal bir süreç olarak algılanmakta ve yıllar sonra bile devam etmesi patolojik olarak

düşünülmemektedir. Engelli çocuğun varlığına uyum sürecinde aile için farklılığın kabulü ve üzüntü bir arada yaşanabilir. Çocuğun durumuna üzülen bir anne veya baba, aynı zamanda çocuğunun gelişimi için çabalayan ve uğraşan bir anne baba da olabilir (Dale, 1996).

2.3.1.3. Kişisel Yapılanma Modeli

Kişisel Yapılanma Modeli'nde ise duygusal tepkilerden çok bilişsel değerlendirmelerin temel alındığı bu yaklaşımda ailelerin yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmaktan dolayı gösterdikleri tepkiler, duruma ilişkin yaptıkları yorumlar ve algılarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Yetersizliği olan çocuğun aileye katılımı ile çeşitli duygular yaşayan aileler bu aşamada kendilerine ve çocuklarına ilişkin yeni şemalar oluşturarak yapılanma sürecine girerler (Doğan, 2001).

2.3.1.4. Çaresizlik-Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli

Çaresizlik-Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli'nde de farklı özellikleri olan bir çocuğun anne babada yarattığı duygular, diğer insanların bir duruma yaptıkları yüklemelere dayalıdır. Böyle bir durumda, büyükanneler, büyükbabalar, arkadaşların durumu olumsuz ve çaresizlik içinde algılaması anne babanın da benzer olumsuz duygular içine girmesine neden olmaktadır. Çaresizlik ve güçsüzlük, yeni bir bebeğin doğumunda tüm anne ve babalarda yaşanabilecek bir duygu olmakla birlikte, yakın çevrelerinin tepkilerine, engelli çocuğu nasıl tanımladıklarına bağlı olarak oluşacaktır (Dale, 1996; Kaner, 2016).

2.4. Yunanistan'da Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Yunanistan'da özel eğitim, 20. yüzyılın başlarında özel okullar ve kurumların kurulması ile başlamıştır. Bununla birlikte, ana hedef temelde bireylerin bakımı, eğitimi ve temel pratik bilgilerin aktarılmasıyla sınırlıydı. Özel eğitimde ilk büyük gelişme 1937'de Kesariani [Καισαριανή]' de "Özel Atina Okulu" [πρότυπο ειδικό σχολειό Αθηνών]' nun Rosa Imvriotis [Ρόζα Ιμβριώτη] tarafından kurulmasıyla gerçekleşmiştir (Zoniou-Sideri, 1998).

Bununla birlikte, engelli bireyler için eşit haklar ve fırsatlar fikri diktatörlük dönemi sonrası ortaya çıkmaya başlamıştır (Stasinos, 1991). Böylece, 1980 yılına kadar,

özel eğitim mevzuatı sınırlı ve aynı kalmıştır. Radikal değişim, 1981 yılında kabul edilen 1143/1981 sayılı kanun ile başlamıştır. Bu yasa, bütün vatandaşlar için eşitlik ve adalete dayanıyordu. Aynı zamanda, engelli bireylerin sosyal ve mesleki anlamda iyileştirilmesini amaçlayarak onların tüm alanlara katılımını sağlamaktı (Tzouriadou, 1995). Bununla birlikte, bu yasa şiddetle eleştirilmiştir, çünkü özünde, genel eğitimden özel eğitimi çıkartarak mevcut eğitim sistemini sürdürmüştür. Dolayısıyla, engelli bireylerin dâhil edilmesine katkıda bulunmadığı gibi, ancak dışlanmalarına yol açmıştır (Zoniou-Sideri, 2011). Yoğun tepkiler nedeniyle, 1143/1981 sayılı yasa, daha sonra 1566/1985 düzeltme yasası ile kabul edilmiştir. Bu yasa ile özel eğitim Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığına ait olarak yürütülmektedir ve mevcut genel eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Bu yasa ile devlet, 1983-1984 yılları arasında genel okullardaki özel sınıfların oluşturulmasıyla başlayan ayrımcılığın kaldırıldığını resmen ilan etmiştir (Zoniou-Sideri, 2011). Ardından, önceki yasanın boşluklarını doldurmak amacıyla, 1771/1988 sayılı kanun kabul edilmiştir. Bu yasa, engelli bireylerin yükseköğretime girmesi için gerekli düzenlemeleri içermekle birlikte, 1824/1988 sayılı ek yasada okullarda destek eğitim hizmetleri başlatılmıştır (Zoniou-Sideri, 2004).

Daha sonra, 1995 yılında, 1566/1981 sayılı kanunun yeniden yapılandırılmasına çalışılmış ve 2000 yılında yeni bir kanun çıkarılmıştır. 2817/2000 sayılı yeni yasa ile engelli bireylerin genel eğitime dâhil olmaları teşvik edilmiş ve özel eğitim okulları engeli ağır olan bireyler ile sınırlandırılmıştır (Zoniou-Sideri, 2011). Zoniou-Sideri'ye (2011) göre, bu amaca ulaşabilmek için her çocuk için bireyselleştirilmiş eğitim programı oluşturulur ve özel eğitim öğretmeninin rolü güçlendirilir. Özellikle, özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler kaynaştırma sınıflarına katılabilirler ya da paralel destek verilirken öğretimde yeni teknoloji, Braille yazısı, işaret dili vb. multimedya araçları kullanılır. Ayrıca, özel eğitim çalışmaları için üniversite bölümlerinin yanı sıra Tanılama ve Destek Merkezleri (KDAY) [Κέντρα Διάγνωσης και Υποστήριξης-ΚΔΑΥ] kurulmuştur. Son olarak, işaret dili işitme engelli bireylerin resmi dili olarak tanınmıştır (Zoniou-Sideri, 2011).

Bu yasanın birçok olumlu yönleri olmasına karşın, *"herkes için bir okul"* oluşturmakta başarısız olmuştur. Bunun nedeni, özel eğitim sisteminin genel eğitim ile uyumlu olmadığı ve paralel olarak yürütülmeye çalışılmasıdır. Yasanın diğer önemli

eksikliği, eğitsel tanılama ve destek merkezlerinin büyük kentlerde yer alıyor olması ve uzak bölgelere uygun desteğin sağlanamaması olmuştur (Zoniou-Sideri, 2011).

2817/2000 sayılı yasanın kabulünden sonra yasal çerçeveyi Avrupa ile uyumlu hale getirmek için özel eğitim alanında modernleşmeye gidilmiştir (Lmpropoulou, Markakis & Panteliadou,, 2005). Bu nedenle, bu modernleşme bağlamında, 2000-2004 döneminde, birkaç yeni eğitim yapısı oluşturulmuş, Bu nedenle, 2000-2004 döneminde, kaynaştırma eğitimi, mesleki eğitim atölyeleri [εργαστήρια ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης-EEEEK], özel eğitim teknik okulları [TEE Ειδικής Αγωγής] ve Tanılama ve Destek Merkezleri (KDAY) gibi eğitim yapıları oluşturulmuştur. Ayrıca, halkın farkındalığını artırmak ve özel gereksinimi olan öğrencileri olan öğretmenleri yetiştirmek amacıyla öğretim programları geliştirilmiştir. Bu nedenle, son yıllarda, Yunanistan'daki özel eğitimin tıbbi modelden uzaklaşarak eğitime yönelik bir eğilime sahiptir (Lmpropoulou, Markakis & Panteliadou, 2005).

Ardından, 2004-2007 döneminde, yeni kitapların yazılması ve yayınlanması, eğitim materyallerinin desteklenmesi, öğretmen kitabı, eğitim yazılımları, haritalar vb. gelişmeler yer almıştır. Bununla birlikte, eğitim sisteminin önemli ölçüde geliştirilmesi ve engellilerin kaynaştırılmasının 2007-2013 yılları arasında Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanlığının [Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας & Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ)] operasyonel programı aracılığıyla "Eğitim ve Yaşam Boyu Öğrenme" teşvik edilmesi olmuştur (Vlahos, 2008).

Uluslararası ve Avrupa'daki yeni gelişmeler çerçevesinde Yunan devleti 2008 yılında 3699/2008 sayılı kanunu çıkarmıştır. Bu yasanın amacı tüm engelli ve özel eğitim gereksinimi olan vatandaşlara eşit fırsat sağlamak olmuştur. Bu yasa ile özel eğitim hizmetleri artık Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakanlığına bağlı olarak yürütülmeye başlamış ve eski Tanılama ve Destek Merkezleri (KDAY) yerine Ayrıntılı Değerlendirme ve Destek Merkezleri (KEDDY)'nin yanı sıra, engelli bireyler için Özel Eğitim Okulları (SMEAE) [Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής - ΣΜΕΑΕ] ve kaynaştırma programları bulunmaktadır (Resmi Gazete, FEK A’ 199/2.10.2008). Kaynaştırma eğitimi bağlamında, hafif öğrenme güçlüğü olan öğrenciler gerektiği durumda uygun destek hizmetleri sağlanarak genel eğitim sınıfına katılır. Özel gereksinimi olan her öğrenci için, sorumlu bir disiplinlerarası ekip (KEDDY) tarafından bireyselleştirilmiş eğitim programı planlanmaktadır. Bununla birlikte, 2012 yılında,

Yunanistan 4074/2012 sayılı kanun ile Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006) ve sözleşmenin Seçmeli Protokolünü onaylamıştır (Resmi Gazete, FEK A' 88/11.4.2012).

Daha sonra 4115/2013 (Resmi Gazete, FEK A' 24/30.1.2013) sayılı kanununun 39. maddesine göre özel okullar Okul Eğitim Ağı ve Desteği-SDEY [Σχολικό Δίκτυο Εκπαίδευσης και Υποστήριξης-ΣΔΕΥ] adı altında üye okul birimi destek merkezlerine dönüştürülmüştür. Okul Eğitim Ağı ve Desteği (SDEY)'nin amacı, engelli öğrencilerin kaynaştırma ve destek hizmetlerinden yararlanabilmesi için üye okul birimlerinin koordinasyonunu sağlamaktır. Bu kanun daha sonra 4186/2013 sayılı kanun ile değiştirilerek (Resmi Gazete, FEK A' 193/17.9.2013) ve 28. maddesine göre, orta öğretim mesleki eğitim yapıları ve KEDDY' ın sorumlulukları ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. Buna göre, özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerin değerlendirilmesi, tanılanması ve genel eğitim okullarında gerekli özel eğitim destek hizmetlerinin sağlanmasından KEDDY' nin tek sorumlu birim olduğu belirtilmiştir. Son olarak, 2217/2014 sayılı yeni kanunda (Resmi Gazete, FEK B' 2217/13.08.2014), özel eğitim öğretmenlerinin istihdamı ile ilgili olarak, ortaöğretim öğretmenleri dışında, özellikle üniversitelerin özel eğitim ile ilgili bölümlerinden mezun öğretmenlerin öncelikli tercih edileceği yer almaktadır.

2.4.2. Yunanistan'da Özel Eğitimin Genel Amaç ve Temel İlkeleri

Yunanistan'da özel eğitim; Yunan devleti tarafından her yaşta ve aşamada olan engelli vatandaşlara ve özel eğitime gereksinimi olan öğrencilere sağlanan ücretsiz ve genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Tüm engelli vatandaşların ve özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerin toplum içinde eşit katılıma ve haklara sahip olmalarını, bağımsız yaşama hakkını, ekonomik açıdan bağımsız olmalarını, eğitim haklarının güvence altına alınmasını, sosyal ve mesleki katılımlarının sağlanmasını amaçlar. Buna göre Yunanistan'da Özel eğitim genel amaç ve temel ilkeleri Yunanistan Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı (2008) tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- Yunanistan'da Özel Eğitim ve Öğretimin düzenlenmesinden Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı sorumludur. Özel eğitim zorunludur ve genel eğitimin ayrılmaz bir

parçası olarak ücretsiz eğitim hizmeti sunulur. Devlet; okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde özel eğitim ve öğretim hizmetleri sağlamakla yükümlüdür.

- Özel gereksinimli bireylerin özel eğitim ve öğretim hizmetleri; Ayrıntılı Değerlendirme ve Destek Merkezlerinde (KEDDY) uzman ve iyi yetiştirilmiş personel tarafından uygun araç-gereç kullanılarak ayrıntılı değerlendirme, tanılanma ve değerlendirme sürecini kapsar. Özel eğitim ve öğretim hizmetleri; uygun altyapıya sahip (bina) özel eğitim okul birimlerini, kaynaştırma programlarını, evde eğitim hizmetlerini, tanılama, değerlendirme ve destekleyici hizmetlerini içerir.
- Özel eğitim okullarında veya kaynaştırma yoluyla eğitim alan bireylere özel eğitim programları gereksinimleri doğrultusunda gerekli olduğu sürece ya da tüm okul yaşamları boyunca sağlanır. Özel gereksinimli bireylere; İş terapisi, konuşma terapisi, fizik tedavi gibi sistematik müdahale programları, eğitim ve psikolojik destek temel olarak özel eğitim birimleri tarafından ve Ayrıntılı Değerlendirme ve Destek Merkezlerinde (KEDDY) sağlanmaktadır.
- Engelli ve özel gereksinimli öğrencilerin kişilik gelişimlerinin sağlanması, aile, mesleki, sosyal ve toplumsal yaşamlarında bağımsız olabilmelerini sağlamak amacıyla Yaşam Boyu Eğitim ilkeleri uygulanır.
- Özel eğitim ve öğretim;
    a) Engelli vatandaşların ve özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerin uyumlu gelişiminin sağlanmasını,
    b) Kaynaştırma-bütünleştirme yoluyla becerilerinin geliştirilmesini ve olanaklarının iyileştirilmesini,
    c) Yetenekleri doğrultusunda eğitim sistemine, toplumsal ve mesleki alanlara katılımlarının sağlanmasını,
    d) Toplumsal yaşama katılımlarını, karşılıklı kabul, toplumsal eşitlik, engelli eğitimcilerin ve velilerin tüm eğitim altyapılarına (bina, malzeme, elektronik malzeme) erişilebilirliğinin sağlanmasını, herkes için tasarım (Design For All) ilkelerinin uygulanmasını ve engelli vatandaşlar için politikaların geliştirilmesini, amaçlar.
- Yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesinde;
    a) Erken tıbbi tanılama,

b) Tıbbi tanılama ve özel eğitim gereksinimi; Ayrıntılı Değerlendirme ve Destek Merkezlerinde (KEDDY) ve devlet tıp kurumlarında yapılması,
c) Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimine erken yaşta başlanması,
d) Özel eğitim birimleri ve KEDDY tarafından; Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması, özel ekipman ve bilgisayar donanımı dahil olmak üzere eğitim-öğretim materyalleri tasarlanması öncelikli ilkelerdir.

- Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının kararı ile iki danışma kurulu tavsiye edilmiştir. Birinci kurul, engelli bireylerin eğitim birimlerine fiziksel erişebilirliğini, ikinci kurul ise eğitim materyallerine elektronik erişebilirliği izlemek amacıyla oluşturulmuştur.
- Milli Eğitim kuruluna Engelliler Milli Konfederasyonu temsilcileri de katılır.

2.4.3. Yunanistan Özel Eğitim Mevzuatında Engelli Bireylerin Sınıflandırılması

Yunan Özel Eğitim Yasasında (2008), engelli ve özel eğitim gereksinimleri olan bireylerin sınıflandırılması aşağıdaki maddeler altında yer almaktadır:

- Engelli ve özel eğitim gereksinimleri olan öğrenciler; duyusal, zihinsel, bilişsel, gelişimsel, psikiyatrik ve nöro-psikolojik rahatsızlıklar, öğrenim güçlüğü, çok disiplinli değerlendirmeye göre, okula uyum ve öğrenme sürecini etkilemektedir. Engelli ve özel eğitim gereksinimleri olan öğrenciler; özellikle zihinsel engelli, görme engelli, işitme engelli, fiziksel engelli, süreğen hastalığı olan birey, dil ve konuşma güçlüğü olan birey, özel öğrenme güçlüğü olan birey, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan birey, yaygın gelişimsel bozukluklar (otizm spektrum bozukluğu), zihinsel rahatsızlıklar ve birden fazla engeli olan birey olarak tanımlanmaktadır.
- Dil ve kültürel farklılıkları olan, dış etkenlere bağlı zayıf okul performansı olan öğrenciler, engelli ve özel eğitim gereksinimli öğrenci tanımlaması kapsamına girmez.
- Karmaşık bilişsel, duygusal ve sosyal sorunlara, istismardan, ebeveynlerin ihmali, terk edilme veya aile içi şiddetten dolayı davranış bozukluğu olan öğrenciler, özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler kapsamına girer.

- Zihinsel beceri ve yetenekleri bakımından akranlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren öğrenciler, özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerdir. Pedagoji Enstitüsü'nün tavsiyesi üzerine Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının kararıyla, bu öğrencilere gönderilen davet üzerine ilgi gösteren öğrencilere üniversitelerin ilgili bölümlerinde değerlendirme standartlarının ve özel eğitim programlarının geliştirilmesi öngörülmüştür. Bu öğrenciler için, işbu yasanın diğer hükümleri geçerli değildir.

2.4.4. Yunanistan'da Özel Eğitim Hizmetleri

Yunanistan'da özel eğitim hizmetleri a) kaynaştırma eğitimi, b) paralel destek, c) özel eğitim okul ve kurumları (SMEAE), d) ayrıntılı değerlendirme ve destek merkezleri ve e) yaşam boyu öğrenim olduğu belirlenmiştir. Aşağıda bu hizmetler ele alınmaktadır.

2.4.4.1. Kaynaştırma Eğitimi:

Kaynaştırma sınıfları, 2817/2000 (Resmi Gazete, FEK A'78/14.3.2000) sayılı kanuna göre, özel gereksinimi olan öğrencileri bütünleştirmek amacıyla kurulmuşlardır.

3699/2008 sayılı kanun (Resmi Gazete, FEK A' 199/2.10.2008).) güncellenerek, bu kurumlarda özel eğitim danışma kurulunun onayı ile KEDDY tarafından tanı almamış öğrencilerde eğitim alabilmekte. Bu yasa uyarınca, hafif düzeyde yetersizliği olan öğrenciler genel eğitim okulunda kaynaştırma sınıflarına katılabilmekte. Bununla birlikte, ağır düzeyde yetersizliği olan öğrencilere gereksinimleri doğrultusunda KEDDY tarafından bireyselleştirilmiş destek eğitim planı hazırlanarak bu sınıflara katılabilmekteler.

2.4.4.2. Paralel Destek

Paralel destek, 3699/2008 sayılı kanuna (Resmi Gazete, FEK A' 199/2.10.2008) göre özel gereksinimi olan öğrencinin velisinin talebi üzerine ve yalnızca KEDDY' nin sorumluluğunda öğrencinin okulunda uygulanabilmektedir. Bununla birlikte, paralel destek yalnızca, genel eğitim okulunda kaynaştırma sınıfının bulunmaması durumunda veya otizm, görme ya da işitme engelli öğrencilere sağlanmaktadır. Başka herhangi bir durumda, öğrenciye paralel desteğin sağlanması KEDDY' nin değerlendirmesine

bağlıdır. Son olarak, 4186/2013 sayılı kanunun (Resmi Gazete, FEK A’ 193/17.9.2013) 28. maddesi uyarınca öğrencinin düzenli aralıklarla izlenmesi ve değerlendirilmesi esastır.

2.4.4.3. Özel Eğitim Okul ve Kurumları (SMEAE)

Zorunlu öğrenim çağında birden fazla yetersizliği olan öğrenciler özel eğitim ve kurumlarına (SMEAE) ya da özel yardımcı personelin desteğiyle genel eğitim okullarına katılır (Resmi Gazete, FEK A’ 199/2.10.2008).

Panteliadou (2004) tarafından yapılan araştırmaya göre, özel eğitim okullarının (SMEAE) çoğunluğu, yaklaşık % 91.5 ilköğretime aittir. Özel eğitim okul ve kurumlarının (SMEAE) sadece % 5.7' si orta öğretimde yer almaktadır. Bunların % 2.9' u mesleki eğitim ve öğretim atölyeleri ve % 0.9' luk bir yüzde ile özel ortaöğretim okulları, özellikle lise ve özel teknik okullarıdır. Aynı araştırma, çoğunun (SMEAE) Attika [Αττική]' da olduğunu ve bunu Orta Makedonya ve daha sonra Girit'in izlediğini göstermektedir. Bununla birlikte, en az sayıda özel eğitim okulu ve kurumunun Doğu Makedonya ve Trakya'da olduğu ortaya çıkmıştır. Özel eğitim okul ve kurumları (SMEAE)' nın % 44' ü, genel eğitim okulları ile birlikte yürütülmekte ve bunlardan sadece % 43.8' i normal bir okul odasında, geri kalanı ise uygun olmayan yardımcı odalarda yer almaktadır. Son olarak, bunların % 21,5' i kurum ve hastaneler ile birlikte yer almaktadır. (SMEAE)' lar tarafından sunulan hizmetler ile ilgili olarak, aynı araştırmaya göre, özellikle, psikolojik destek ve daha az düzeyde konuşma terapisi ve rehabilitasyonu, mesleki rehabilitasyon ilköğretim için neredeyse yok denecek kadar az olduğu ve orta öğretim için asgari düzeyde olduğu ifade edilmiştir.

2.4.4.4. Ayrıntılı Değerlendirme ve Destek Merkezleri

Yunan Özel Eğitim Yasasına (2008) göre, engelli ve özel gereksinimli öğrencilerin değerlendirilmesi ve tanılanması Ayrıntılı Değerlendirme ve Destek Merkezlerinde (KEDDY) özel eğitim değerlendirme kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylı Çocuk Tıp Merkezleri tarafından yapılmaktadır.

KEDDY, yirmi iki yaşını doldurmamış öğrencileri değerlendirmeye alır. Değerlendirme, bir özel eğitim öğretmeni (anaokuluna veya ilköğretim veya ortaöğretim), bir çocuk psikiyatri veya çocuk nörolojisi uzmanı veya nörolog, bir sosyal

hizmet uzmanı, bir psikolog ve bir konuşma terapistinden oluşan bir ekip tarafından yürütülür. On sekiz yaşına kadar engelli ya da özel gereksinimli olarak değerlendirilmemiş olan öğrenciler, KEDDY tarafından değerlendirme kapsamına dâhil edilmez (Resmi Gazete, FEK 199/A/2-10-2008).

2.4.4.5. Yaşam Boyu Öğrenim

Yunanistan'da "Özel eğitim" kavramı engelli ve özel eğitim gereksinimi olan bireyler için sürekli ve yaşam boyu öğrenme kapsamında; erken çocukluk döneminden başlayarak, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yaygın, gayrı resmi, mesleki ve sosyal rehabilitasyon alanının her düzeyinde bakım, koruma ve özel eğitim sağlamak anlamına gelmektedir (Lampropoulou, 2008).

Aslında, durum tam da böyle değildir, çünkü Yunan eğitim sisteminde, erken çocukluk döneminde erken müdahale veya hayat boyu öğrenme, özel eğitim merkezlerinin kurulmasıyla öngörülememiştir. Ayrıca, zorunlu eğitim hakkındaki mevzuat çoğu zaman yalnızca kâğıt üzerindedir çünkü bütün çocukların eğitimini sağlayacak koşulların oluşturulması için uygun tedbirler alınmamaktadır. Bunun yanı sıra, ağır düzeyde engelli bireylerin bağımsız bir yaşama sahip olabilmelerine olanak sağlayacak özel merkezler ve yaratıcı atölyeler bulunmamaktadır. Bu nedenle, Yunan eğitim sistemi, yetersiz altyapı, teknik bilgi ve özellikle vizyon yetersizliği nedeniyle herkes için yaşam boyu öğrenmeyi sağlamakta yetersiz kalmıştır (Lampropoulou, 2008).

2.5. Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimleri

Engelli bir çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri farklılık gösterebileceği gibi aile içindeki bireylerin de gereksinimleri farklılaşabilmektedir. Bu nedenle, ailelere sağlanacak hizmetler etkililiği bakımından öncelikli olarak ailelerinin gereksinimlerinin objektif olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 1995).

Dale (1996), ailelerin gereksinimlerinin değerlendirilmesinde bazı ilkelerin dikkate alınmasını önermiştir. Bunlar;

- Ailelerin gereksinimlerinin değerlendirilmesi belirli bir zaman döneminde, belirli bir ailenin o andaki gereksinimlerini belirlemeyi amaçlamalıdır.

- Her ailenin kendine özgü gereksinimleri belirlenmelidir. Diğer bir değişle, gereksinimler bireyselleştirilmiş olmalıdır.
- Değerlendirme, zaman içinde değişebilen gereksinimleri belirleyecek şekilde zamana özrü olmalıdır.
- Kapsamlı bir değerlendirme, ailenin gereksinimlerinin yanı sıra sahip olduğu kaynaklarını ve özelliklerini de içermelidir.
- Değerlendirme, her aile bireyinin gereksinimlerinin yanı sıra ailenin bütününün gereksinimlerini içerecek şekilde aile odaklı olmalıdır.
- Her ailenin kültürel özellikleri ve tercihleri dikkate alınmalıdır.
- Her ailenin gereksinimleri zaman içinde değişebileceğinden değerlendirmeyi süre giden bir süreç olarak görmek gerekmektedir.

Ailelerin gereksinimleri engelin türüne, derecesine, çocuğun yaşına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri farklılaşabilmektedir. Aileler, bu farklı gereksinimleri karşılayabilmek amacıyla farklı işlevlerde bulunurlar. Bu işlevlerden herhangi birinde ortaya çıkabilecek bir bozukluk diğer işlevleri de etkilemektedir (Wang & Singer, 2016).

Bu konuda yapılan araştırmalar sonucunda, engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Anne ve babaların gereksinimleri bilgi gereksinimi, duygusal destek, bakım gereksinimi, maddi gereksinim, aile işlevlerine ilişkin gereksinimler ve toplumsal gereksinimler olarak gruplanmıştır (Wang & Singer, 2016).

Bilgi ve Eğitim Gereksinimi: Aileler engelli çocuklarının gelişim özellikleri, eğitim programları, çocuklarına bilgi ve beceri kazandırma konusunda bilgiye gereksinimleri olduğu gibi, günlük yaşam içerisinde çocuklarının davranış problemleri ile başa çıkma yolları, stresle başa çıkma yolları, toplumun olumsuz tutumlarıyla başa çıkma yolları konusunda sürekli, doğru bilgi ve desteğe gereksinimleri vardır (Sucuoğlu, 2014).

Duygusal Destek Gereksinimi: Aileye güçlendirici çevre yaratmak kendilerini daha yetkin ve güçlük hissetmelerini sağlayacaktır. Anne babaların kişisel sorunlarını paylaşabileceği ve özel konularını konuşabileceği birinin varlığı olumlu duygularını arttırır (Simons ve diğ., 1996).

Bakım Gereksinimi: Engelli çocukların günlük bakım ihtiyaçları normal çocuklu ailelere göre anne babaların daha çok zamanını alabilmektedir. Engelli çocukların bakımları farklılıklar göstermesi bakımında, ailenin çocuklarının günlük bakımları ile ilgili desteğe gereksinimleri vardır (Wang & Singer, 2016).

Maddi Gereksinimler: Engelli çocuğu olan aileler genellikle daha fazla maddi gereksinimleri bulunmakta. Malzeme, araç-gereç, program, teknolojik destek gibi birçok gereksinim ailelerin bütçelerini zorlamaktadır. Ayrıca, eğitim alacakları kurumlara toplu taşıma ile gitme konusunda sıkıntılar yaşamakta, bakıcı ihtiyaçları olması durumunda bu hizmeti daha fazla ücret ödeyerek temin edebilmektedirler ve bunlar gibi ek olarak külfet getirecek durumlarla sık karşılaşmaktadırlar. Ailelerin çocuklarına gerekli eğitim veren hizmetlere ulaşabilmek doğrultusunda pek çok iş ve yükselme fırsatlarını kaçırmaları, çocukların bakımına destek verecek birilerini bulamadıkları zaman, tam gün çalışabilecekken yarım günlük işlerde çalışmak durumunda kaldıklarında, çocuklarına bakmak için iş yaşamlarından erkenden ayrılmaları, daha düşük ücretli işleri yeğlemeleri, çocuklarının eğitimlerine öncelik vermeleri sebebiyle mesleki gelişimi sağlayacak fırsatlarını kaçırmaları sık rastlanan ve ailenin ekonomik zorluklar yaşamalarına neden olan durumlardır (Bowpitt ve diğ., 2007).

Toplumsallaşma Gereksinimi: Tüm insanlar gibi engelli bireylerinde toplumun etkili bir üyesi olamaya hakları vardır. Ancak, toplumun engelli bireyle yönelik olumsuz tutumları nedeniyle çoğu aile sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle, aileler çocuklarının topluma kaynaştırılması ve bütünleştirilmesi sürecinde güçlükler yaşamaktadırlar. Engelli çocukların toplum içinde sorunlarla karşılaşmamak için gerek öğretmenlerin gerek ailelerin çocuklarının engelli olmayan çocukları bir araya getirerek fırsatlar yaratmaları, çocukların bulundukları ortamları düzenleyerek akran ilişkilerini kolaylaştırmaları önemlidir. Ayrıca, engelli çocuğu ve ailesini toplumun bireyleri kabul ederek, yetersizliğin yaşamlarını olumsuz etkilemesinin önlenmesi önemlidir (Bowpitt ve diğ., 2007).

Aile İşlevlerine İlişkin Gereksinimler: Aile içinde çocukların sağlıklı büyütülmesi ve gelişebilmesi için aile içindeki ilişkilerin ve etkileşimlerin yaşanılan sorunları çözmesi, etkili anne babalık yapılması ve rollerin yeniden düzenlenmesi

gerekmektedir. Aileler beklentileri doğrultusunda rollerini yerine getirirken güçlük çekebilmektedirler (Özşenol, Işıkhan, Ünay, Aydın, Akın, Gökçay, 2003).

2.6. Aileler ve Sosyal Destek

Engelli çocuğu olan ailelerin en çok gereksinim duyduğu destek alanlardan biri sosyal destek hizmetleridir. Engelli bir çocuğun varlığına başarılı bir şekilde uyum sağlamayı kolaylaştıran etmenlerden biri, çocuğun ve ailenin gereksinimlerini karşılamaya, sorunların azaltılmasına ve aile bireylerinin sorunlarla başa çıkmalarına yardım edecek destek hizmetleri sağlamaktır (Coşkun & Akkaş, 2009).

Sosyal destek kişinin hayat boyu iletişim ve etkileşimde bulunduğu bireyler, ailenin yakın arkadaş ve akrabaları, sivil toplum kuruluşları, resmi kurumlar ve vakıflar tarafından sağlanabilmektedir (Harty, Joseph, Wilder & Rajamin, 2007).

Cobb; sosyal desteğin "bireyin ilgilenildiği, sevildiği, değerli olduğunu, karşılıklı iletişim ve zorunluluklar ağının bir parçası olduğuna inanmasını sağlayan "bilgi" olarak tanımlamaktadır (Gallagher, Beckman & Cross, 1983). Gallagher, Beckman & Cross'a (1983) göre sosyal destek, bir krizin ortaya çıkarabileceği değişiklerin olumsuz sonuçlarını azaltabilecek bir çaredir. Kaplan ve Kullilea' ya göre ise sosyal destek, kısa dönemli krizlerin ve yaşamdaki geçiş dönemlerin, güçlüklerin, streslerin ve yoksunlukların üstesinden gelebilmek için uyumsal yeterliliği geliştirmeye yönelik hizmet veren bireyler ya da gruplar arasındaki yakın ilişkiler olarak tanımlanır (Kaner, 2016). Özellikle, "Sosyal destek, başkaları tarafından sağlanan duygusal, psikolojik, fiziksel, bilgilendirici, organik ve maddi yardımı ifade eder" (Dunst, Trivette & Hamby, 1994).

Engelli çocuk ailelerinin sosyal destekten sağladıkları doyum, anne babaların iyilik hallerine etki eden temel değişken olduğu belirlenmiştir (Dunst & Trivette, 1986). Aile çevresinden, arkadaşlardan, uzmanlardan ve toplumsal kurumlardan sağlanan psikolojik ve maddi kaynaklar sağlığı geliştirici etkileri ve sağlıklı yaşam şeklini teşvik etmektedirler (Cohen & Wills, 1985).

Sosyal desteklerin birçok önemli işlevi vardır. Sosyal olarak destekleyici çevreler; duyguların ve değerlerin paylaşımına aracılık ettikleri gibi gereksinimlerin de karşılanmasını kolaylaştırırlar. Yaşam değişikliklerinin getirdiği yeni rollerin üstesinden gelinmesine ve kimliklerin sürdürülmesine katkıda bulunurlar (Wang & Singer, 2016).

Aile bireylerinin içsel ve dışsal kaynakları, onların stresle baş etmelerinde büyük öneme sahiptir. Bu kaynaklar, engelli çocuğu olan ailelerin kendi üyelerinden (akraba ve arkadaşlar) oluşan yakın çevresi ailenin içsel ve dışsal işleyişi bakımından önemli role sahiptirler. Ailenin yakın çevresinden oluşan bu ortam, aynı zamanda ailenin izole olmasını, damgalanmasını ve dışlanmasını da belirleyebilmektedir (Woolfson, 1991).

Sosyal destek; duygusal destekler, bilgi desteği, eşlik etme, araçsal destekler olarak toplanabildiği gibi (Cohen & Wills, 1985), duygusal ve sosyal destekler ile araçsal destekler olarak da iki grupta da toplanabilmektedir (Dunst & Trivette, 1986;).

2.7. Yunanistan'da Gerçekleştirilen Araştırmalar

Yunanistan'da farklı engel türlerine sahip çocukları olan ailelerin gereksinimlerinin karşılaştırılması konusunda gerçekleştirilen bir araştırmada, ailelerin öncelikli gereksinimlerinin ilgili hizmet alanlarına erişimleri konusunda bilgi gereksinimi olduğu, ikinci sırada ise çocuklarının bakımı ile ilgili bilgi gereksinimleri olduğu belirlenmiştir (Thrasivoulou, 2007).

Chatzigeoriadou (2009) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin hem gereksinimlerinin belirlenmesi hem de aile destek kaynaklarının bazı sosyoekonomik değişkenler bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, ailelerin en fazla bilgi gereksinimi duydukları alanların sırasıyla; a) gelecekteki ve şimdiki eğitim olanaklarına ilişkin bilgi gereksinimi, b) ikinci sırada şimdiki eğitim olanaklarına ilişkin bilgi gereksinimi yer alırken; c) üçüncü sırada çocuklarının davranış problemleriyle ilgili bilgi gereksinimi yer aldığı belirlenmiştir. En önemli aile destek kaynakları ise; eşler, çeşitli uzmanlar, dedeler ve büyükannelerin olduğu, aile destek kaynaklarına en fazla yaş değişkeninin etki ettiği belirlenmiş. Genç yaşta olan anne babalar ve küçük yaşta çocuğu olanların gereksinimlerinin daha fazla olduğu açıklanmıştır.

Andrikopoulou (2012) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, hemiplejik serebral palsili çocuğa sahip olan ebeveynler ile quadriplejik serebral palsili çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı, her grup tarafından hangi stresle baş etme stratejilerinin kullanıldığı ve sosyal destek algılarının iki grup için aynı olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda; quadriplejik çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyleri, hemiplejik çocuğa sahip ebeveynlerden farklı olmadığı

ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, annelerin babalara göre stres düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, her iki grup için stresle baş etme stratejilerinin farklılık göstermediği ancak annelerin babalara göre daha fazla sosyal destek arayışında oldukları ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre, quadriplejik çocuğa sahip ebeveynler ile hemiplejik çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları arasında farklılık olduğu bulunmuştur. Özellikle, quadriplejik çocuğa sahip annelerin daha fazla profesyoneller destek algısı içinde oldukları sonucuna varılmıştır.

Valiakou (2012) çalışmasını otistik çocukları olan annelerin sosyal desteğe ilişkin algılarının incelemesi ve Yunanistan'da üç farklı şehirde (Volos, Larissa, Kastoria) faaliyetlerini geliştiren otistik çocukların annelerine sağlanan ve gönüllü olarak katıldıkları arkadaşlık (befriending) programının sonuçlarını değerlendirmek üzere yürütmüştür. Araştırma için, Tardy'nin kurduğu teorik modele dayanarak, yarı yapılandırılmış görüşmeler için bir rehber oluşturulmuştur. Ayrıca, Dunst, Jenkins ve Trivette tarafından 1984 yılında geliştirilen Aile Destek Ölçeği (Family Support Scale-FSS) kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, otistik çocukların anneleri için temel bilgi kaynağının uzman eğitimciler veya profesyonel personelin yanı sıra Otistik Çocukların Ebeveyn Birlikleri tarafından sağlanan bilgiler olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar, eşlerinin yardımını kendi çevrelerinde var olan duygusal ve pratik sosyal desteğin en önemli kaynağı olduğunu açıklamışlardır. Aile Destek Ölçeği'nin sonuçları da bu bulguları doğrulamıştır.

Psari (2014) tarafından gerçekleştirilendiği araştırmada otizm spektrum bozukluğu olan çocuğun ailesinin yaşantısı üzerine olumlu katkılarını incelemiştir. Araştırmada, kaygı ve sosyal destek faktörlerinin olumlu katkıları arasındaki korelasyonun araştırılmasına odaklanılmıştır. Araştırmaya, ilkokula devam eden otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan 72 ebeveyn (anne-babalar) katılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında; Demografik Bilgi Formu, Aile Algıları Ölçeği (Kansas Inventory of Parental Perceptions-KIPP), Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği (Parental Stress Index/Short Form-PSI) ve Aile Destek Ölçeği (Family Support Scale-FSS**)** kullanılmıştır. Araştırma sonuçları; kaygı ile sosyal destek arasında ve kaygı ile olumlu katkı arasında bir korelasyon olmadığını göstermiştir. Kaygı ve olumlu katkı yalnızca, otizmli kişilerle olan deneyimler yoluyla bilgi paylaşımı ve birey tarafından geliştirilen gurur ve işbirliği düzeyleri ile ilgilidir. Ayrıca, olumlu katkı ile sosyal destek

arasında bir korelasyon bulunmamaktadır. Bunlar sadece iki alt ölçeğe ilişkindir: kişisel güç düzeyinin alt ölçeği ve kişisel gelişim ve olgunluk alt ölçeği. Anne-babalar arasında cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi, çocuğun hayatına getirdiği olumlu katkı, yaşadıkları kaygı ve aldıkları sosyal destek düzeyleri bakımından bir fark bulunmamaktadır.

Phraggogianni (2016), özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğun ebeveynlerinin ilişkileri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, özel eğitime gereksinimi olan ve olmayan çocuğa sahip ebeveynlerin iletişim kalitesini, evlilik memnuniyetini, cinsel etkileşimini, ebeveynlik algılarını, sosyal etkileşimlerini ve aile gereksinimlerini araştırarak ailelerin yaşamlarından memnuniyet düzeyini incelemiştir. Araştırma sonucunda; eşler arasında iletişim kalitesi ve evlilik ilişkisinden duyulan memnuniyet değerlendirildiğinde, özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynler, kontrol grubunun ebeveynlerine kıyasla eşleriyle daha düşük bir iletişim kalitesine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğun varlığı, ebeveynlerin evlilik ilişkilerinden memnuniyet derecesini etkilemediği bulunmuştur. Yapılan analizler, özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğun ebeveynlerinin kontrol grubu ebeveynlerine göre daha fazla olumsuz etkileşim düzeyine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğa sahip ebeveynlerin kontrol grubunun ebeveynlerine göre cinsel etkileşimden memnuniyetsizlik düzeyleri yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra, özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğa sahip ebeveynlerin, kontrol grubunun ebeveynlerine kıyasla daha düşük ebeveynlik algısına sahip olduğu bulunmuştur. Özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğa sahip ebeveynlerin, kontrol grubundaki ebeveynlerden daha sınırlı düzeyde sosyal etkileşime sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Genel olarak, özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğa sahip ebeveynlerin aile gereksinimlerinin yüksek düzeyde olduğu, bunun yanı sıra ebeveynlerin özelliklerine ve çocuğun özelliklerine göre aile gereksinimlerinin farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Özel eğitim gereksinimi olan bir çocuğa sahip ebeveynler, kontrol grubunun ebeveynlerine kıyasla hayatlarından daha az memnun oldukları ortaya çıkmıştır.

Yunanistan'da engelli çocuğa sahip aileler üzerine gerçekleştirilen araştırmalar; engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarını yetiştirirken en çok bilgiye gereksinimleri olduğunu (Chatzigeorgiadou, 2009; Thrasivoulou, 2007), en önemli destek kaynaklarının eşlerinin (Chatzigeorgiadou, 2009; Phraggogiani, 2016) olmasının yanı

sıra engelli bir çocuğa sahip anne-babaların, engelli çocuğa sahip olmayan anne-babalara göre daha sınırlı düzeyde sosyal etkileşime sahip oldukları ve aile gereksinimlerinin yüksek düzeyde olduğu (Phraggogiani, 2016) ve annelerin babalara göre daha fazla destek arayışı içinde olduklarını göstermektedir (Andrikopoulou, 2012; Psari, 2014).

2.8. Dünyada Gerçekleştirilen Araştırmalar

Sezgin (1992) genetik bölümüne başvuran Down Sendromlu çocuğu olan ebeveynlerin gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, Down Sendromlu çocuğu olan anne-babaların en çok bilgi gereksinimi duyduklarını saptamıştır. Anne babaların engelli çocuğa sahip olduktan sonra, fiziksel bakımına özen gösterememe, sosyal dengelerin bozulması, eşlerin iletişiminin bozulması, sosyal dışlanma ve iş yaşamlarına ilişkin problemler yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Akçamete ve Kargın (1996) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, işitme engelli çocuğa sahip ailelerin bilgi gereksinimlerine yönelik olarak hazırlanan erken eğitim programlarının etkililiğinin incelenmesi sonucunda, anne babalar en fazla bilgi gereksinimi duydukları alanlar, çocuğuna iletişim becerilerini öğretme konusunda "yardım" olarak belirlenmiştir. Gelecekteki ve şimdiki eğitim olanaklarına ilişkin bilgi gereksinimi ikinci sırasında yer alırken; üçüncü sırada engele ilişkin bilgi gereksinimi olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuğun gelişim özelliklerine ilişkin bilgi gereksinimi ile cihaz kullanımına ilişkin bilgi gereksinimi anne-babaların diğer gereksinim alanlarım oluşturmuştur.

Reyes-Blanes, Correa, Bailey (1999), Porto Riko ve Florida'da yaşayan, engelli çocuk sahibi annelerin algıladıkları gereksinim ve algıladıkları desteği karşılaştırmak üzere bir çalışma yapmışlardır. Araştırmaya Porto-Riko'da yaşayan 55 anne ile Florida'da yaşayan 39 anne katılmıştır. Araştırmanın verileri için Yetenekler Endeksi, Aile Gereksinimleri Anketi ve Aile Destek Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında Porto-Riko'da yaşayan anneler çocuklarının durumuyla ilgili yasal haklar, özel eğitim yasaları, çocuklara sağlanan hizmetler, erken girişim programları ve çocuklarının eğitimine katılmaları konusunda bilgiye gereksinim duydukları ortaya çıkmıştır. Araştırmanın diğer bir sonucu Porto-Riko'da yaşayan annelerin, Florida'da yaşayan annelere göre daha fazla sosyal desteğe, duygularını ifade edebilmeye ve

ailelerine yönelik hizmetlerden daha fazla yararlanmaya gereksinim duyduklarının sonucuna varılmıştır.

Çetinkaya ve Öz (2000) araştırmasında, serebral palsili çocuğu olan annelerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında planlı bilgi vermenin etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucu annelerin, çocuklarının hastalığı, tedavi ve rehabilitasyonlarıyla ilgili bilgi gereksinimleri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca planlı bilgilendirme sonucunda çocuklarının engeli ve fizik tedavi ilkelerinin önemini bilme konularındaki bilgileri önemli derecede arttığı sonucuna varılmıştır.

Kargın, Akçamete ve Baydık (2001), okulöncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirdikleri araştırmalarında 3 ile 5 yaş arasında işitme engelli çocuğu olan 94 anne-baba katılmıştır.. Araştırma sonucunda, anne-babaların anasınıfına geçişle ilgili en fazla çocuklarının anasınıfına kabul edilmesinde yasal haklarının neler olduğu konusunda bilgiye gereksinimleri olduğu belirlenmiştir. En düşük yüzde çocukları hakkında diğer aileleri nasıl bilgilendirecekleri konusunda bilgiye gereksinimim duydukları ortaya çıkmıştır. Yapılan analizler sonucu, çocuğun eğitime başlama yaşına göre, anne ve babaların öğrenim durumlarına göre herhangi bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Annenin yaşına göre farklılık olmaz iken, babanın yaşına göre farklılığın yüksek olduğu belirlenmiştir.

Kay (2002), zihinsel engeli olan ve engeli olmayan çocuğa sahip anne ve babaların sosyal destek algı düzeylerini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmanın sonucunda, ailelerin bağlılık ve yakın ilişki desteği dışında tüm destek türlerinde zihinsel engelli çocuğu olan annelerin engeli olmayan çocuğa sahip annelere göre daha fazla destek bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Engelli çocuğu olan babaların, diğer babalara göre daha çok maddi ve bilgi desteği bildirdikleri saptanmıştır.

Özkan (2002), zihinsel engelli ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin algılanan sosyal destek ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, zihinsel engelli ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin sosyal destek algılarını yordamada, çocuğun yaşı, cinsiyeti, annenin eğitimi, ekonomik durumu ve çalışma durumunun farklılık yaratmadığı ortaya çıkmıştır.

Duygun ve Sezgin (2003) araştırmalarında, zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinin stresini, stresle başa çıkma tarzlarını ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisini incelemişlerdir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk anneleri karşılaştırıldığında, zihinsel engelli çocuk annelerinin duygusal tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Zihinsel engelli çocuk annelerindeki duygusal tükenmişlik düzeyi ile ilişkili faktörlerin sırasıyla; kişisel başarı, bilişsel-duyuşsal faktör, çaresiz yaklaşım ve sosyal destek arama olduğu belirlenmiştir.

Bromley, Hare, Davison ve Emerson (2004), otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin bir dizi faktörün psikolojik iyilik hali üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, sosyal destek, zihinsel sağlık durumu ve memnuniyet yönlerini incelemek için otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip 68 anne ile görüşmeler yapmışlardır. Araştırmanın bulguları, annelerin yarısından fazlasının psikolojik stres yaşadığını ve bunun düşük aile desteği ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Kaner (2004), zihinsel ve işitme engelli çocuk sahibi anne babaların algıladıkları sosyal desteği, yaşadıkları stresi ve yaşam doyumlarını incelemiştir. Araştırmada ulaşılan ilk bulgu, zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların, işitme engelli çocuğa sahip anne babalara göre anlamlı düzeyde yüksek stres ve karamsarlık yaşadığı bulgusudur. Ayrıca zihinsel engelli çocuk sahibi olmanın stresin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sosyal destek ve stres arasındaki ilişkiyle ilgili olarak annelerde bakım desteğinin ve duygusal desteğin yaşanan stresin anlamlı birer yordayıcıları olduğu bulunmuştur. Anne babaların yaşam doyumları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark elde edilmediği görülmüştür. Çocuğun yaşı ile ebeveynlerin stres düzeyleri arasındaki ilişki açısından incelendiğinde, okulöncesi dönemde olan çocukların ebeveynlerinin yaşadığı stres düzeyinin, orta çocukluk ve ergenlik dönemindekilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Erken çocukluk dönemindeki zihinsel engelli çocuk sahibi anne-babaların daha yüksek düzeyde maddi destek algıladıkları belirlenirken, diğer sosyal destek alanları açısından anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır. Benzer şekilde, çocuğun yaşı ve yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Stres-sosyal destek ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler incelendiğinde, yaşam doyumunun sosyal desteğin tüm alt boyutları ile ilişkili olduğu, algıladıkları sosyal destek arttıkça yaşam doyumlarının da arttığı bulunmuştur.

Bu bulguya ek olarak stres düzeyinin artması ve sosyal desteğin varlığının düşük düzeyde hissedilmesinin anne babaların yaşamdan sağladıkları doyumu da düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada, yaşam doyumunun en önemli yordayıcıları, annelerde algılanan duygusal destek ve çocuğun zihinsel engelli olması, babalarda ise maddi destek ve karamsarlık olarak bulunmuştur.

Gölalmış-Erhan (2005), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin algıladıkları umutsuzluk ve karamsarlık düzeylerinin, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının anne ve çocukla ilgili özellikler bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla 425 zihinsel engelli çocuğu olan anneye, "Beck Umutsuzluk Ölçeği", "Aile Stresi Değerlendirme Ölçeğinin Karamsarlık Alt Boyutu", "Aile Destek Ölçeği" ve gelecek kaygısını ve planını sorgulayan "Geleceğe İlişkin Plan Ölçeği" uygulamıştır. Araştırmada su sonuçlar elde edilmiştir: a) annelerin yaşlandıkça çocuklarının geleceği ile ilgili daha çok plan yaptıkları, b) gelir ve eğitim düzeyleri arttıkça umutsuzluk ve karamsarlık düzeylerinin azaldığı; daha fazla gelecek planı yapmakta oldukları ve sosyal destek düzeyleri arttığı, c) çocukların cinsiyetlerine ve yaşlarına göre annelerin algıladığı umutsuzluk, karamsarlık duyguları arttığı; daha az gelecek planı yapmakta ve sosyal destek düzeyleri azalmakta olduğu, d) aynı yıl eğitim alsalar bile öğretilebilir düzeyde zihinsel yetersizliği fazla olan çocuğa sahip annelerin daha çok umutsuzluk, karamsarlık yaşadıkları, daha az gelecek planı yaptıkları, e) sosyal destek, karamsarlık, gelecek planı annelerin yaşadığı deneyimlerin, anneler için umutsuzluğun belirleyicileri olduğu, f) araştırmaya katılan annelerin %26,6'sının maddi düzenlemeler yaptığı, çocuğuna ilerde kimin bakacağını belirlediği ve bu düşünceleri ilgili kişilere ifade ettiği, annelerin büyük çoğunluğunun kendilerinden sonra gelecekte çocuklarının bakım gereksinimleriyle ilgili kaygı ve endişelerinin olmadığını ifade ettikleri, g) annelerin yarıya yakının engelli çocuğun gelecekteki bakımından kardeşlerinin sorumlu olacağını beklerken, yarıdan fazlasının ise bu konuda hiçbir planı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Bek (2006), otistik çocuğu olan ebeveynlerle normal çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algısı, denetim odağı ve psikolojik belirti puanlarını karşılaştırarak aralarındaki puan farklılıklarını ortaya koymuştur. Araştırma grubunu, ilköğretim okullarına devam eden 7–14 yaşındaki otistik çocukların anne-babalarıyla (N=93) ilköğretim okullarına devam eden aynı yaş grubundaki normal çocukların anne-babalarından (N=200) oluşturmuştur. Araştırma verileri, "Kişisel Bilgi Formu" "Sosyal

Destek Ölçeği", "Rotter'in Kontrol Odağı Ölçeği" ve "Belirti Tarama Listesi (SCL–90-R) ölçekleri ile toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, otistik çocuğu olan ana babaların normal çocuğu olanlara göre daha çok sosyal desteğe ihtiyacının olduğu, denetim odağı boyutunda dıştan denetimli oldukları ve onlarda psikolojik belirtiler açısından da depresyon boyutunda anlamlı bir farklılık bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Sağıroğlu (2006), özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin, çocuklarının devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentilerini ortaya koymaya çalıştığı araştırmasında, yaşça genç annelerin, yaşça büyük olan annelere oranla daha az rehberlik ve danışma hizmetlerine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada, ailelerin eğitim seviyeleri yükseldikçe merkeze yönelik fiziksel donanım beklentilerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklarının özür gruplarına göre merkezin fiziki yapısına dair beklentiler incelendiğinde, özellikle spastik engelli çocuğu bulunan ailelerin merkezden bu yönde daha çok beklentilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın diğer bir sonucunda ise ailelerin, merkezin verdiği eğitimde çocuklarının gereksinimlerinin ve ayrıcalıklarının göz önünde bulundurulmasını bekledikleri görülmektedir. Bununla birlikte ailelerin, çocuğunun özel durum ve özellikleriyle ilgili merkez tarafından bilgilendirilmeyi beklediği ortaya konulan sonuçlardandır.

Sencar (2007) tarafından yapılan araştırmada otizimli çocuğu olan anne ve babaların algıladıkları sosyal destek kaynakları, desteğin kimler tarafından verildiği ve sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, otistik çocuğu olan anne ve babaların algıladıkları sosyal desteğin genişliği ve sosyal destekten memnuniyet düzeyleri arttıkça stres düzeylerinin azaldığı bulunmuştur. Anneler ve babalar öncelikli olarak destek aldıkları kimsenin bulunmadığını, ikinci sırada ise eşlerinin yer aldığı belirlenmiştir.

Kavak (2007) çalışmasını, Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeği'nin geliştirilmesi ve 0-8 yaş engelli çocuğu olan annelerin yakınlarından aldığı desteği nasıl algıladıklarını incelemişlerdir. Araştırma, erken çocukluk döneminde engelli çocuğu olan, aile büyüklerinden en az birisi hayatta olup aynı şehirde yaşayan, eşiyle birlikte yaşayan, ilkokul ve üstü öğrenim düzeyine sahip, çocuğu İstanbul'da Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine giden toplam 151 annenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Araştırma sonucunda, annelerin kendi anne-babasından algıladığı desteğin, eşinin anne-babasından algıladığı desteğin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kendi annesi babası

arasında en yüksek değere kendi annesi, eşinin annesi babası arasında ise eşin annesi olduğu sonucuna varılmıştır.

Çürük (2008) çalışmasını zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelemiştir. Zihinsel engelli çocuğu olan 151 anne ile yürüttüğü araştırmada, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sosyal destek algılarının, duygusal destek, bakım desteği ve toplam sosyal destek bakımından, 1. sınıfta çocuğu olan annelerden daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Hall (2008)'un çalışmasında, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların uyum davranışlarının; aile destek ağları, ebeveyn stresi, ebeveyn baş etme yöntemlerini ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler incelemiştir. Araştırmaya OSB'li çocukları olan 75 katılmıştır. Araştırma sonucu, otistik çocukların uyum davranışları; sosyal destek, öz saygı ve duygusal gücün araştırılması ve kullanılması yönünde yoğunlaşan ebeveyn davranışlarıyla negatif ilişkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal destek anketinden elde edilen sonuçlara göre ebeveynler, eşlerinin en büyük destek kaynağı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, sosyal grupların ve kulüplerin en az destek sağlayan kaynaklar olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin ailelerinin desteğine ilişkin görüşleri incelendiğinde; aile uyumu, takım çalışması ve durumun olumlu anlamı üzerine odaklanan ebeveyn davranışlarıyla pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Sola ve Diken (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeğe sahip olan annelerin gereksinimlerini ve bu gereksinimleri etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Araştırmaya Araştırmanın 146 anne katılmıştır. Araştırma sonucunda, prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeğe sahip olan annelerin öncelikli olarak bilgi gereksinimlerinin olduğu görülmüştür. Ayrıca annenin yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi, prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuklara ilişkin yaş ve cinsiyetleri bakımından gereksinimlerinin farklılık göstermediği bulunmuştur.

Fitzpatrick, Angus, Smith ve Graham (2008), çocuklarının işitme engelini öğrendikten sonra onların gereksinimlerini ve onlar için önemli hizmet unsurlarını belirlemeye yönelik nitel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla 17 aileden 21 anne-baba ile görüşmeler yapılmıştır. Ailelerin büyük bir çoğunluğunun tedavi hizmetlerinin ulaşılabilirliğinden memnun olduğu görülmüştür. Anne-babaların, hizmet alanları arasında geçiş koordinasyonu,

bilginin ulaşılabilirliği, toplumsal servisleri ve anne-baba desteğini sistem içinde bütünleştirebilme konularında gereksinimlerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Heiman ve Berger (2008), asperger sendromu olan çocuğa sahip veya öğrenme güçlüğü olan çocuğa sahip ailelerin aile ortamını ve sosyal destek algılarını bir kontrol grubuyla karşılaştırılmasını amaçlamışlardır. Buna göre, çalışmaya asperger sendromu olan çocuğa sahip 33 ebeveyn ve öğrenme güçlüğü olan çocuğa sahip 43 ebeveyn, kontrol grubu olarak da engelli çocuğu olmayan 45 ebeveyn katılmıştır. Araştırmanın verileri, Aile Ortam Ölçeği ve Sosyal Destek Ölçeği ile toplanmıştır. Karşılaştırma sonucunda, ifade gücü, aile sistemi organizasyonu ve sosyal destek için anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bulguları, Kontrol grubunun ebeveynleri en yüksek aile desteğini bildirirken, asperger sendromu olan çocuğa sahip ebeveynler öğrenme güçlüğü olan ve kontrol grubu ebeveynleriyle karşılaştırıldığında daha düşük sosyal destek algısına sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Wolf (2009) gerçekleştirdiği araştırmasında otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek gereksinimlerini ve bu gereksinimlerin stresle olan ilişkisini incelemiştir. Araştırmaya South Central Kentucky bölgesinden 35 anne katılmıştır. Araştırmanın verileri, Ebeveyn Stres Endeksi-Kısa Formu (Parenting Stress Index - Short Form) ve Aile Gereksinimlerini Belirleme Anketi (Family Needs Questionnaire) ile toplanmıştır. Sonuçlar, sosyal destek gereksinimleri ile ebeveyn stresi arasında orta derecede güçlü bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur.

Buran, Sawin, Grayson ve Criss (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, serebral palsili çocukların ebeveynlerinin gereksinimlerinin belirlenmesi ve Aile Gereksinimleri Değerlendirme Aracının (FNAT) iç güvenilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlerin en fazla çocuğuyla ilgili hizmetlere gereksinim duyduğu anlaşılmıştır. Anne-babaların, hizmet gereksinimlerinden sonra en fazla bilgi ve bakım engelleri konularında gereksinimleri olduğu görülmüştür. Ailelerin en çok çocuklarının geleceğini planlama ve mevcut hizmetler hakkında bilgiye gereksinim duydukları çalışmanın sonucları olarak ortaya konmuştur.

Wang ve Michaels (2009), Çin Halk Cumhuriyeti'nde ağır düzeyde engelli olan çocukların a) ailelerin algıladıkları gereksinimlerini, b) ulaşılabilir destekleri c) algılanan gereksinim ve destek açısından anne ve babalar arasındaki farklılıkları, d)

algılanan gereksinim ve desteğin çocuğun engeline göre değişip değişmediğini anlamak üzere 368 aile ile nicel ve nitel veriler toplanarak çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda, ağır düzeyde engelli çocuğu olan ailelerin daha çok toplumsal hizmetlere gereksinim duydukları ortaya çıkmıştır. Bunu, bilgi gereksinimi, aile ve sosyal destek gereksinimi takip ettiği bulunmuştur. Destek sistemleriyle ilgili olarak, anne-babaların ilk olarak çocuklarının devam ettiği okula, eşlerine, akraba ve yakın çevrelerine güvendikleri çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Bir başka araştırmada (Arman, 2009), zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri, tükenmişlik düzeyleri ve kaygı düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde zihinsel engel haricinde tanılanmış konuşma ve dil, işitme, ortopedik engel, hiperaktivite ve otizm gibi ek engellilik durumları bulunmayan zihinsel engelli çocuğa sahip ana 250 anne ve babadan oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, çocukların zihinsel engel düzeyleri arttıkça ailelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin azaldığı bulunmuştur. Çocuğun cinsiyetinin anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeylerini etkilemediği görülürken, çocuğun öğrenim durumunun da anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeylerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Karadağ (2009) engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükleri, aileden algılanan sosyal destek ile umutsuzluk durumlarını incelemek amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, fiziksel ve zihinsel engeli olan çocuğa sahip annelerin sosyal destek algıları ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu bulunmuştur. Bunun yanı sıra, annelerin aileden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azaldığı sonucuna varmıştır.

Coşkun ve Akkaş (2009) yaptıkları araştırma ile engelli çocuğu olan annelerin kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek düzeyleri negatif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Annelerin eğitim düzeyleri ve aile gelir düzeylerinin yükseldikçe, sürekli kaygı düzeylerinin azaldığı görülmüştür.

Akmaniş (2010) araştırmasında, otistik çocuğu olan annelerin algıladığı sosyal destek ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediğinde annelerin algıladığı sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azaldığını ortaya çıkarmıştır.

Doğan (2010), çalışmasını zihin engelli çocuğu olan anne babaların eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, annelerin büyük çoğunlunun daha çok uzmanların vereceği eğitim ve yönlendirmelere gereksinim duydukları ortaya çıkmıştır.

Balta (2010) Almanya'daki zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk aileleri için bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiğini araştırmıştır. Yarı deneysel modelde yürütülen araştırmaya 21 Türk aile katılmıştır. Araştırmada, ailelerinin gereksinimlerini belirlemek amacıyla, uygulama öncesi ve sonrası Eckert (2007) tarafından uyarlanan "Fragebogen zur Bedürfnislage von Eltern Behinderter Kinder (FBEBK)" anketinin Türkçe çevirisi "BAET Gereksinim Belirleme Anketi" kullanılmıştır. Ailelerin gereksinimleri doğrultusunda Türkçe olarak "Bilgilendirici Aile Eğitimi Toplantıları (BAET)" hazırlanmıştır. Ailelerin, zihinsel yetersizlik ve Almanya'daki hizmetler hakkındaki program öncesi bilgi düzeyleriyle, program sonrası bilgi düzeylerinin belirlenmesine yönelik "BAET Bilgi Testi" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Almanya'daki zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk aileleri için bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının, ailelerin BAET öncesi gereksinimleri ve bilgi düzeyleriyle, BAET sonrası gereksinimleri ve bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Ahmadi, Zalani ve Amrai (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmaya, İran'da otistik çocuk sahibi ebeveynlerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik otistik çocuğa sahip 62 anne katılmıştır. Otizmli çocuğu olan ebeveynlerin gereksinimlerini belirlemek için Aile Gereksinimleri Anketi-FNQ Sikolos ve Kerns (2006) tarafından yenilenmiş formu kullanılmıştır. Araştırma sonucu ebeveynler tarafından en fazla bildirilen gereksinimler; sürekli hizmetler, profesyonel yardım ve çocuğun davranış problemleriyle ilgili bilgiye gereksinimleri olduğu bulunmuştur.

Öztürk (2011) engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ile aile yükünün belirlenmesi amacı ile yürüttüğü araştırma sonucunda,. annelerin gereksinimleri arttıkça algıladıkları yükünde arttığı belirlenmiştir. Bunu yanı sıra, ailenin ekonomik durumu, yaptığı iş ve çocuğunun engel türüne göre aile gereksinimlerinin ve yükünün de farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Durualp, Karabaş, Arslan ve Özaydın (2011), engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve stres düzeylerinin bazı değişkenler bakımından

incelenmesi amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında ailelerin gereksinimlerinin bilgi, destek, toplumsal hizmetler, maddi gereksinim ve anlayış olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ailelerin gereksinimleri arasında, öncelikli olarak engelli çocuklarının durumu hakkında daha fazla bilgi gereksinimi olduğunu açıklamışlardır. Ayrıca, okuma yazma bilmeyen, işsiz olan ve 6 ile 12 yaş arasındaki erkek çocukları olan anne-babalar diğer ebeveynlerden daha fazla bilgiye gereksinimleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Cavkaytar, Ceyhan, Adıgüzel, Uysal ve Garan (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı, zihinsel engelli çocukların ailelerinin, eğitim ve destek hizmetlerine olan gereksinimlerini tanımlamaktır. Çalışmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Çalışma, MEB tarafından yönetilen resmi özel eğitim okulları olan 9 İlköğretim Okulu'nda yürütülmüştür. Çalışmaya, 18 yönetici ve öğretmen ve zihinsel engelli çocuğu olan 38 gönüllü ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlerle yapılan görüşmeler sonucunda, ebeveynlerin gereksinimleri doğrultusunda söyledikleri görüşlerin % 22'si sosyal destek ağı, % 21'inde ise kişisel gelişmeye odaklandıkları tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlerin sosyal destek ağıyla ilgili gereksinimlerinin beş ana başlık altında toplandığı belirlenmiştir. Bu gereksinimler arasında "kamu ve özel sektör tarafından sağlanan yasal haklar, sosyo-ekonomik" gereksinimler en çok vurgulanan konular arasında yer almaktadır. Ayrıca, velilerin 32'si çocuğunun geleceği hakkında bilgiye ve 28'i sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlara katılım ve sosyal ağ oluşturma hakkında bilgiye gereksinimi olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, anne ve babaların 26'sı okul sonrası destek hakkında bilgiye gereksinim duydukları belirlenmiştir.

Akmeşe, Mutlu ve Kayhan (2012), fiziksel engelli çocukların annelerinde algılanan aile gereksinimlerini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmaya fiziksel engelli çocuğu olan 113 anne katılmıştır. Annelerin algıladığı aile gereksinimleri, Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı-FNS ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, annelerin eğitim düzeyleri bilgi gereksinimi, destek gereksinimi ve genel gereksinimler boyutlarında anlamlı farklılık göstermiştir. Çocukların cinsiyeti ile maddi gereksinimler, okula devam ve genel hizmetler ve aile işlevselliği gereksinimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çocukların yaşları ve bilgi gereksinimleri arasında pozitif bir

korelasyon; çocukların cinsiyeti ve maddi gereksinimler; annenin mesleği ve bilgi gereksinimi ve genel gereksinimler; annelerin eğitim ve bilgi gereksinimleri; bilgi gereksinimleri ve maddi gereksinimler sonuçlarına varılmıştır.

Şanlı (2012) araştırmasını özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerini ve bu gereksinimlerle ilgili etkenleri belirlemek amacıyla gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda, ailelerin en fazla bilgi gereksinimlerinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, anne ve babaların gereksinimleri arasında farklılık olmadığı görülmüştür. Bunların yanı sıra, zihinsel engelli çocuğun yaşının, ailenin gelir düzeyinin, ailedeki çocuk sayısının, zihin engeli düzeyinin, anne-babaların duygu durumlarının aile gereksinimlerini etkilediği ortaya çıkmıştır. Anne ve babanın eğitim düzeyleri, yaşı, çocuğun cinsiyeti, engelli ikinci çocuk olup olmama durumu, eşlerde engel olup olmama durumu, yakın akrabalarda başka engelli birey olup olmama durumu, çocuğun engeline yönelik aile eğitim katılım durumu özelliklerine göre aile gereksinimleri üzerinde farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir.

Oğultürk (2012), zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin, aile işlevlerinin, sosyo-demografik ile psikolojik özelliklere, engelli çocuğun toplumsal yaşama katılma biçimlerine ve sosyal destek gereksinimlerine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırmada, Aile Bilgi Formu ile aile işlevlerini belirlemeye yönelik olarak, "Mc Master Aile Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, anne babaların yaşları, annenin öğrenim düzeyi, evlilik süreleri, sahip olunan çocuk sayısı, annelerin çalışma durumu ve psiko-sosyal destek alma durumu, ailenin gelir durumu, engelli çocuğun yaşı ve toplumsal yaşama katılma biçimi ailelerin, Aile Değerlendirme Ölçeği üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Sivrikaya ve Tekinarslan (2013) zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları aile stresi, sosyal destek, bu desteğe ilişkin memnuniyet düzeyi ve aile yükünü belirleme amaçlı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda, annelerin algıladığı sosyal destek arttıkça aile stresinin ve aile yükünün azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca, annelerin algıladığı sosyal destek arttıkça, memnuniyet düzeylerinin de arttığı bulunmuştur.

Akmeşe, Mutlu ve Kayhan (2013) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada, fiziksel engelli çocuğu olan annelerin çocuklarını yetiştirirken toplumsal desteğe yönelik algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Annelere Kaner tarafından

geliştirilen Aile Destek Ölçeği-FSS uygulanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, okul öncesi yaş (1-6) grubundaki anneler, orta yaş (7-12) ve ergenlik dönemi (13-18) grubuyla karşılaştırıldığında daha fazla bilgi desteği bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, FSS toplam puanları, okul öncesi yaş grubunda çocukları olan anneler diğer gruplara göre daha fazla destek algısına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Buna ek olarak, annelerin destek algısı, çocuğun cinsiyetine göre farklılık göstermemiştir.

İlhan (2014), engelli çocuğa sahip olan anne ya da babalarda, aile desteği ve aile stresi ile ilişkili değişkenlerin anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaya yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada; Kişisel Bilgi Formunu, Aile Destek ve Aile Stresini Değerlendirme ölçeğindeki soruları yanıtlayan 248 bireyin 118'i (%75,8) kadınlardan ve 60'I (%24,2) erkeklerden oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, gelir düzeyine göre karamsarlık alt ölçeği puanları açısından düşük gelire sahip olan bireyler ve orta ve üzeri gelire sahip bireyler arasında düşük gelire sahip bireylerin lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Düşük gelire sahip bireylerin orta ve üzeri gelire sahip bireylere oranla daha karamsar olduğu görülmüştür. Bilgi sahibi olan bireylerin diğer bireylere oranla kişilerarası ilişkilerde destek düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Çocukları otizm tanısı alan bireylerin diğer bireylere oranla bilgi destek düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Çocukları 5 yıldan az süredir özel eğitim alan bireylerin diğer bireylere oranla işlevsellik boyutlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Bertule ve Vetra (2014) çalışmasını, serebral palsili (CP) okulöncesi çocuklu ailelerin en sık ifade ettikleri gereksinimleri belirlemek amacıyla gerçekleştirmiştir. Çalışmada; çocuğun kaba motor fonksiyon ve iletişim fonksiyon seviyesine dayalı olarak aile gereksinimlerinin miktar ve çeşitleri arasındaki farklar ve çocuğun kaba motor fonksiyon ve iletişim fonksiyon seviyesinin aile gereksinimlerinin tipi ve miktarına etkisi incelenmiştir. Araştırmaya, CP'li okulöncesi çocukları olan 227 anne-baba katılmıştır. Araştırmanın verileri, Aile Gereksinimleri Belirleme Anketi ve Demografik Bilgi Anketi ile toplanmıştır. Çocukların kaba motor fonksiyon seviyesi ve iletişim fonksiyon seviyesi sırasıyla Kaba Motor Fonksiyon Sınıflama Sistemi (GMFCS) ve İletişim Fonksiyon Sınıflama Sistemi (CFCS) kullanılarak sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucunda en sık belirtilen gereksinimler, mevcut

hizmetler hakkında bilgi (% 88.5) ve çocukların gelecekte alabilecekleri hizmetler (% 89) olduğu bulunmuştur. Sosyal destek alanında ebeveynler; engelli çocuğa sahip diğer ailelerle tanışmak ve konuşmak (% 59), veya benzer çocuğa sahip olan diğer aileler hakkında okumak (% 73.6) için daha fazla fırsatın olmasını istedikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bakım koordinasyonunda (% 72.7) ve rehabilitasyon yerleri hakkında yardım (% 61.2) gereksinimi olduğunu belirtmişlerdir. Çocuk bakımı veya diğer hizmetler için mali yardıma (% 77.1) ve çocuklarının ihtiyaç duyduğu özel ekipmanların ödemesinde yardıma (% 57.7) gereksinim olduğu belirtilmiştir. En az belirtilen gereksinimler, durumun başkalarına açıklanması (% 9.3 - % 33.5) ve aile işlevselliği (% 1.3 - % 1.7.2) olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaytez, Durualp ve Kadan (2015) engelli çocuğu olan anne babaların aile gereksinimlerini ve stres düzeylerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda; ilkokul mezunu annelerin ve çalışmayanların aile gereksinimlerinin fazla olduğu, ilkokul mezunu olanların, dört-altı çocuğu olanların, çocuğuna doğumdan sonra üç yıl içinde engel tanısı konulanların stres düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Down Sendromlu çocuğa sahip annelerin destek gereksinimlerinin ve destek kaynaklarının belirlenmesi amacıyla Gören (2015) Ankara ilinde yaşayan on üç anne ile yarı yapılandırılmış açık uçlu mülakat yöntemi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, annelerin en fazla destek gereksinimleri fiziksel iş yükünde destek, derdini paylaşma, anlaşılma, manevi bakım desteği, sağlık bakım ve bilgilendirilme desteği olduğu ortaya çıkmıştır.

Şimşek (2015) otistik çocuğu olan annelerin algıladığı sosyal destek ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki incelediği araştırma sonucunda, annelerin algıladığı sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir

Felizardo, Ribeiro ve Amante (2016), farklı engel gruplarına sahip çocukları olan ebeveynler arasındaki stres ve sosyal destek farklılıklarını anlamak üzere tanımlayıcı nitelikte bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırmaya, Viseu'daki okullar ve kurumlar tarafından desteklenen, farklı engel gruplarına sahip (82 zihinsel engelli, 37 motor sorunları, 33 otizm) çocukları olan 152 ebeveyn katılmıştır. Araştırmada ebeveynlere; Ebeveynlik Stresi İndeksinin Portekizce versiyonu, Sosyal Destek Anketinin kısa formu ve Demografik Bilgi Anketi uygulanmıştır. Araştırma sonuçları ebeveyn stresinin kısmi sonuçlarında ebeveyn grupları arasında anlamlı farklılıklar

ortaya koymuştur. Ebeveyn stresi İndeksinden alınan sonuçlara göre, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin motor sorunları olan ve otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerine kıyasla daha belirgin stres düzeyine sahip oldukları bulunmuştur. Sosyal destek anketinin bulunabilirlik alt boyutunda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynleri zihinsel engelli çocukların ebeveynlerine kıyasla daha yüksek puana sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, otizm spektrum bozukluğu olan ve motor problemleri olan çocukların ebeveynleri arasında da farklılıklar olduğu bulunmuştur. Ayrıca, en yüksek ilişkinin ebeveyn stresi ve sosyal destekten memnuniyet arasında olduğu sonucuna varılmıştır.

Cuzzocrea, Murdaca, Costa, Filippello ve Larcan (2016) tarafından yürütülen çalışmada, düşük işlevli otizm (n=8), yüksek işlevli otizm (n=10), Down Sendromlu (n=12) ve tipik gelişim gösteren (n=20) çocukların ebeveynlerinin stresi, başa çıkma tarzları ve sosyal destek algılarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda stres belirtileri, başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin bu dört ebeveyn grubu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın verileri; Ebeveyn Stresi Endeksi, Yaşanan Problemlerle Başa Çıkma ve Sosyal Destek Anketi ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, engelli çocukların ebeveynleri ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Otizmli çocukları olan ebeveynler, Down Sendromlu ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre stres algılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dört grup arasında "sosyal destek" talebinde herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Sosyal desteğin kaynakları arasında "ailevi destek" tüm aileler için en önemli destek kaynağı olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal desteğin algılanışı, dikkate alınan dört grubun ebeveyn stresi üzerine farklı etkileri olduğu görülmüştür. Özellikle Down Sendromlu çocukların ebeveynlerinde aile desteğinin çok işlevsel olduğu; Destek arttıkça, stres belirtilerinin tüm boyutlarının (ebeveyn rolü, çocuk güçlükleri, ebeveyn-çocuk etkileşimleri ve toplam stres ile ilgili) azaldığı bulunmuştur. Diğer taraftan, otizmi olan çocukların ebeveynleri için algılanan desteğin o kadar da işlevsel olmadığı görülmüştür. Özellikle düşük işlevli otizmi olan çocukların ebeveynleri için tüm kaynaklardan alınan sosyal desteğin algısı diğer gruplardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Dünyada engelli çocuğa sahip ailelerin destek gereksinimleri belirlemek üzerine gerçekleştirilen araştırmalar; ailelerin en çok bilgiye gereksinim duyduklarını

(Akçamete & Kargın, 1996; Akçamete, Kargın & Baydık, 2001; Akmeşe, Mutlu, & Kayhan, 2012; Çetinkaya & Öz, 2000; Doğan, 2010; Durualp, Karabaş, Arslan & Özaydın, 2011; Fitzpatrick, Angus, Smith & Graham, 2008; Reyes-Blanes, Correa & Bailey, 1999; Sağıroğlu, 2006; Sezgin, 1992; Sola & Diken, 2008; Şanlı, 2012;), ilkokul mezunu annelerin ve çalışmayanların aile gereksinimlerinin fazla olduğunu (Kaytez, Durualp & Kadan, 2015), bilgi düzeyi yüksek olan bireylerin olmayanlara oranla destek algılarının daha yüksek olduğunu, ekonomik durumu düşük olan ailelerin daha yüksek düzeyde stres yaşadıklarını (İlhan, 2014), ailelerin gereksinimleri arttıkça aile yükünün arttığı (Öztürk, 2011) ve ailelerin algıladığı destek arttıkça aile stresi ile aile yükünün azaldığını göstermektedir (Sivrikaya & Tekinarslan, 2013).

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu araştırma Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaca yönelik hazırlanan araştırmanın bu bölümünde çalışma modeli, evren ve örneklem grubu, çalışmada kullanılan ölçme araçları, veri toplama süreci, toplanan verilerin değerlendirilmesinde ve analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler ele alınmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın yöntemi ilişkisel tarama modelindendir. Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle açıklamaya çalışan araştırma modeline ilişkisel tarama yöntemi olarak adlandırılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2013). İlişkisel tarama modeli araştırmaya konu olan iki veya daha fazla birey, nesne, konu veya olayın kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışmaktadır (Karasar, 2016). Ayrıca araştırmada Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek, genel aile desteği, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, genel aile gereksinimleri gibi bir takım değişkenler arası farklılığın/ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırma Evren ve Örneklem Seçimi

Bu araştırmanın evrenini, 2018 yılında Batı Trakya bölgesinde yer alan Komotini (Gümülcine) ve Xanthi (İskeçe) İl ve ilçe sınırları içerisinde yaşayan, engelli çocuğa sahip tüm azınlık aileleri oluşturmaktadır.

Araştırma örneklem grubunun belirlenmesi amacıyla Batı Trakya bölgesinde yer alan Komotini (Gümülcine) ve Xanthi (İskeçe) İl'lerinde bulunan Batı Trakya Kültür ve

Eğitim Şirketinden (BAKEŞ) ve Komotini (Gümülcine) Fiziksel Engelliler Derneğinden gerekli izinler alınarak engelli çocuğa sahip ailelerin sayısı istenmiştir. Bu kapsamda Komotini (Gümülcine) ve Xanthi (İskeçe) İl merkezlerinde bulunan engelli çocuğa sahip ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 78 aileye kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılarak çalışmanın örneklem grubu oluşturulmuştur. Kartopu veya örnekleme yöntemi; kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklayabilmek olarak açıklanmaktadır (Baltacı, 2018).

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan *"Aile Bilgi Formu"* (Ek1), Kaner (2001) tarafından geliştirilen *"Aile Destek Ölçeği (ADÖ)"* (Ek2) ve Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan, Cavkaytar, Ardıç ve Aksoy (2012) tarafından revize edilen "Aile *Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA)"* (Ek3) araştırmada veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

3.3.1 Aile Bilgi Formu

Araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin profilinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan *Aile Bilgi Formu* dört bölümden oluşmaktadır. ***Birinci bölümde;*** engelli çocuğa sahip annelerin sağ olup olmadıkları, öğrenim durumları, çalışma durumları yer almaktadır. ***İkinci bölümde;*** engelli çocuğa sahip babaların sağ olup olmadıkları, öğrenim durumları ve çalışma durumları yer almaktadır. ***Üçüncü bölümde;*** engelli çocuğa sahip ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı, ailede başka engelli çocuk olup olmadığı, ailenin ortalama aylık geliri, ailenin engelli çocuğundan dolayı bakım ücreti alıp almaması, aile tipi, eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek (para gibi) alıp almama durumu, ailenin yaşadığı yerin durumu (köy/şehir vb.), engelli çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimden destek aldığı, engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşadığı güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almama durumu, herhangi bir dernek ya da sivil toplum örgütüne üye olup olmama durumu, engelli çocuğuyla eğitimi/sosyalleşmesi için geçirmiş olduğu süresi,

kendilerine ayırmış oldukları süre ve Yunanca bilgi düzeyine ilişkin bilgiler yer almaktadır. ***Dördüncü bölümde;*** engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuklarının cinsiyetleri, engel türleri, doğum sırası, tıbbi tanılamanın konulduğu yaş dönemi, öğrenim durumu, başka destek eğitim hizmetleri alıp aldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.3.2 Aile Destek Ölçeği (ADÖ)

Aile Destek Ölçeği; Kaner (2001) tarafından, anne ve babaların (ebeveynlerin), özel gereksinimi olan çocuklarını yetiştirirken çeşitli kaynaklardan algıladıkları destekleri, sosyal destek ağlarını ve karşılaşabilecekleri güçlüklerle baş etmede onlara yardımcı olabilecek çeşitli desteklere (destek türlerine) ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Türkiye'de, doğrudan doğruya, çeşitli alanlarda yetersizliği olan (zihinsel, bedensel, işitme, görme ve konuşma) çocuğa sahip anne babalar üzerinden geliştirilmiş tek sosyal destek ölçeğidir. ADÖ, sosyal desteğin, sürece yönelik olan, sosyal ilişkilerin derecesini ve önemini anlamayı ifade eden niteliksel boyutunu ölçmektedir. Niteliksel boyut, paylaşılan değerleri, ilgileri, tutumları, duyguları, karşılıklı sorumlulukları vb. içeren birincil ilişkileri ifade etmektedir (Kaner, 2003; Kaner, 2004). ADÖ'nin yapı geçerliğinin belirlenmesi için 37 maddeye Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) uygulanmıştır. Ayrıca öz-değerleri birin üzerinde olan ve varyansın %58.112'sini açıklayan beş faktör elde edildiği tespit edilmiştir. Bu faktörlerden birincisi varyansın % 38.410'unu, ikincisi % 7.945'ini, üçüncüsü % 5.287'sini, dördüncüsü %3.369'unu ve beşincisinin % 3.112'sini açıkladığı belirlenmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda beş faktör birlikte toplam varyansın % 60.959'unu açıkladığı saptanmıştır. Bu bulgulara göre *Duygusal Destek (DD)* olarak belirlenen birinci alt ölçeğin dokuz maddeden oluştuğu ve varyansın % 39.020'sini açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin tüm puan değişimine % 9.230 katkıda bulunan ve *Bilgi Desteği (BiD)* olarak tanımlanan ikinci faktör sekiz maddeden oluştuğu ve varyansın % 5.442'sini açıkladığı belirlenmiştir. *Bakım Desteği (BaD)* olarak kavramsallaştırılan üçüncü faktör beş maddeden oluştuğu ve varyansın % 3.677'sini açıkladığı tespit edilmiştir. Dördüncü faktör olan *Yakın İlişki Desteği (YİD)* alt ölçeği olarak adlandırılan ölçeğin altı maddeden oluştuğu ve varyansın %3,369'unu açıkladığı bulunmuştur. *Maddi Destek (MD)* alt ölçeği olarak kavramsallaştırılan

ölçeğin üç maddeden oluştuğu ve varyansın % 3.589'na katkıda bulunduğu tespit edilmiştir (Kaner, 2004).

Aile Destek Ölçeği'ne yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen beş faktörünün olduğu belirlenmişidir. Aşağıda aile destek ölçeği alt boyutlarına (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek) ilişkin bilgiler yer almaktadır (Kaner, 2004):

Duygusal Destek (DD): Sıkıntılı anlarında ana-babayı duygusal olarak rahatlatan, ona yol gösteren, karar vermesini kolaylaştıran güvenilir birinin varlığını ifade eden duygusal destek boyutu 9 maddeden oluşmaktadır (Madde 1, Madde 2, Madde 3, Madde 4, Madde 5, Madde 6, Madde 7, Madde 8, Madde 9).

Bilgi Desteği (BiD): Engelli çocuğunun özellikleri, gelişimi, eğitimi ve ona nasıl davranılması konusunda ana-babayı bilgilendirecek, yol gösterecek birilerinin varlığını değerlendiren eğitsel destek boyutunda ise sekiz madde yer almaktadır (Madde 11, Madde 24, Madde 25, Madde 26, Madde 27, Madde 28, Madde 29, Madde 30).

Bakım Desteği (BaD): Bu boyutta, yetersizliği olan çocuğun bakımında ona yardımcı olacak ve ana-babanın kendisine zaman ayırmasını sağlayacak destek ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Bu boyut beş maddeden oluşmaktadır (Madde 10, Madde 12, Madde 18, Madde 22, Madde 31).

Yakın İlişki Desteği (YİD): Bu boyut, ana-babanın duygusal olarak güçlü bir şekilde bağlandığı, önemli kararlarını ve sırlarını paylaştığı, sevildiğini hissettiği birinin yaşamında bulunma derecesini değerlendirmektedir. Bu boyut altı maddeden oluşmaktadır (Madde 13, Madde 14, Madde 16, Madde 19, Madde 20, Madde 21).

Maddi Destek (MD): Bu boyutta yer alan maddeler (15, 17, 23) ailenin maddi açıdan sıkıntıda olduğu zaman başvurabileceği kaynakların varlığını test etmektedir. Bu boyut üç maddeden oluşmaktadır (Madde 15, Madde 17 ve Madde 23).

Aile Destek Ölçeği (ADÖ) 3'lü likert tipi bir ölçek olup maddelere ilişkin yanıtlar, "her zaman-3", "bazen-2", "hiçbir zaman-1" şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçek, alt ölçekleri ile değerlendirilebileceği gibi, toplam puan üzerinden de değerlendirilebilmektedir. Alt ölçeklerden alınabilecek en yüksek ve en düşük puanlar, madde sayısının 3 ile çarpımı ile 1 arasındadır. ADÖ'den alınan yüksek puan, ana-babaların yetersizliği ve özel gereksinimleri olan çocuklarının gereksinimlerini karşılamasına yardımcı olan desteklere sahip olduklarını; düşük puan ise bu

desteklerden yoksun olduklarını ifade etmektedir (Kaner, 2004). Toplam 31 maddeden oluşan ölçeğin ölçüt geçerliğini belirlemek için ADÖ, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇASDÖ) ile birlikte uygulanarak incelenmiştir. Buna göre ADÖ ile ÇASDÖ alt boyutları arasındaki korelasyonların .01 düzeyinde anlamlı ve yüksek olduğu gözlenmektedir (.302 - .652) (Kaner, 2003). ADÖ'nin güvenirliğini belirlemek amacıyla iç tutarlılık katsayısı, iki yarım güvenirliği, madde-test korelasyonları ve test-tekrar test güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre Cronbach Alfa değerleri duygusal destek için .909, bakım desteği için .896, bilgi desteği için .860, yakın ilişki desteği için .855, maddi destek için .847, toplam için ise .946'dır. İki yarım güvenirlik katsayıları aynı sırayla .889, .850, .829, .815, .866 ve 846'dır. ADÖ'den alınan puanların zaman içindeki kararlılığını belirlemek için hesaplanan test-yeniden test güvenirlik katsayıları ise yine aynı sıra ile .994, .969, .966, .968, .952 ve .992'dir. Madde-toplam korelasyonları incelendiğinde ise en düşük korelasyonun .339 ve .342 ile 25. ve 30. maddelere ait olduğu, diğer maddeler için ise bu korelasyonların .705'e (17. madde) kadar ulaşabildiği gözlenmektedir. Bu anlamda, ölçeğin iç tutarlılığının oldukça yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Kaner, 2003).

3.3.3 Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA)

Araştırmada kullanılan *Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı*, ailelerin gereksinimlerini belirlemek amacıyla Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan *Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA)* bir ölçme aracıdır. AGBA, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anne babaların farklı gereksinimlerini ifade eden dört alt ölçek ve bu dört alt ölçekte toplam 29 madde bulunmaktadır. Ölçekte, *maddi gereksinimleri* ifade eden altı madde, *çevreye açıklama gereksinimi* ifade eden yedi madde, *bilgi gereksinimi* ifade eden on madde, *genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi* belirten altı madde olmak üzere toplam 29 madde yer almaktadır. Birinci bölümdeki her madde Evet (3), Emin Değilim (2), Hayır (1) şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan AGBA'nın ikinci bölümünde "aile olarak en önemli beş gereksiniminizi önem sırasına göre yazınız" açık uçlu sorusu bulunmaktadır. Bu bölümden alınan yanıtlarla, birinci bölümde yer almayan, ancak aile için önemli olabilecek gereksinimlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sucuoğlu (1995), AGBA' nın Türkçe uyarlamasının güvenirliğini iç

tutarlık katsayısı ile rapor etmiştir. AGBA' nın tüm maddeleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .90'dır. Sucuoğlu tarafından gerçekleştirilen uyarlama çalışması sonucunda AGBA, özgün formundaki altı faktörlü yapısını korusa da madde sayısı 35 maddeden 29 maddeye düşmüştür.

Cavkaytar, Ardıç, Aksoy (2012), AGBA' nın değişen koşulları altında geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapmak amacıyla AGBA'yı, Türkiye'nin altı ilinde eğitim uygulama okullarında yetersizliği olan çocukları eğitim alan ailelere uygulamışlardır. AGBA' nın güvenirliliğini belirlemek amacıyla bütün maddeler üzerinden madde toplam puan korelasyonu ve test tekrar test güvenirliği hesaplanmıştır. AGBA'yı oluşturan maddelerin, madde toplam puan korelasyonlarının. 29 ile .67 arasında değiştiği görülmektedir. Aracın tüm maddeleri üzerinden yapılan analizde Cronbach alfa değeri .92 olarak bulunmuştur. AGBA' nın 29 madde üzerinde Cronbach alfa değerinin. 90'ın üzerinde olması aracın güvenilir olduğunu ve madde toplam puan korelasyon değerlerinin en düşük. 29 olmasının ise aracın maddeler açısından da iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Alt ölçeklerin Cronbach alfa değerleri, Maddi Gereksinim alt ölçeği için .83; Çevreye Açıklama Gereksinimi alt ölçeği için .85; Bilgi Gereksinimi alt ölçeği için .80; ve Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi alt ölçeği için .82'dir. AGBA' nın faktörlerine göre Cronbach alfa değerlerinin .80'nin üzerinde olması aracın güvenilir olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde madde toplam puan korelasyon değerlerinin faktörler boyutunda en düşük .35 olması da faktörlerin iç tutarlığının olduğunu göstermektedir.

3.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

Engelli çocuğa sahip ailelerin profilinin belirlenmesi, sosyal destek algılarının ve aile gereksinimlerinin bazı sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın veri toplama sürecinin gerçekleştirilmesi için öncelikle Batı Trakya'da engelli çocukların devam ettiği kurum (Batı Trakya Kültür ve Eğitim Kurumu) ve dernek (Gümülcine Fiziksel Engelliler Derneğinden) ile ön görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İlgili kurum ve derneklerin ilgili yöneticilerine araştırmanın amacı ve uygulama süreci hakkında bilgi verilmiş ve gerekli izinlerin alınmasıyla uygulama başlamıştır. Aileden aileye kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır.

Uygulama yapılan kurumlarda çalışan uzmanlara (psikolog, dil ve konuşma terapisti, okul öncesi öğretmenleri ve özel eğitim öğretmenleri) araştırma ve uygulanacak araştırma anketi ve ölçekleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anne veya babalara araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Ailelerle yapılan görüşmelerde, alınan bilgilerin gizli tutulacağı, araştırma araçlarına isim yazılmayacağı ve sadece araştırma amacı için bilgilerin kullanılacağı ve görüşlerini gerçekçi olarak, samimiyetle bildirmelerinin önemi vurgulanmıştır.

Araştırmaya katılmayı kabul eden anne veya babalardan araştırma araçlarında yer alan ifadeleri dikkatli bir şekilde okumaları, durumlarını en iyi ifade eden seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Bu süreçte ailelere sözlü olarak verilen bilgilerde yönlendirici olmamaya çalışılmıştır. Araştırma araçlarının yanıtlanmasında zaman kısıtlaması olmamıştır. Veri toplama sürecinde engelli çocuk aileleriyle yapılan çalışmalar, 9 Mayıs – 6 Temmuz 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmada Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek, genel aile desteği, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, genel aile gereksinimleri gibi değişkenlerin arasındaki ilişkiyi tespit etmek, engelli çocuğa sahip anne-baba ve engelli çocuğa ait bazı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla SPSS-22 istatistik programı ile analizleri yapılmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip aileler ve engelli çocuklarına ilişkin genel bilgilerin yüzdelik ve frekans dağılımlarına göre değerlendirilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği toplam ve alt boyutlarına (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği, maddi destek), aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyutlarına (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi) ilişkin vermiş oldukları yanıtların normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek amacıyla çarpıklık/kurtosis ve basıklık/skewness değerleri ve Levene testi kullanılmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği toplam ve alt boyutları ile (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği, maddi destek), aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyutları (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi) arasında ilişki olup olmadığı ve ilişki varsa hangi düzeyde olduğunu tespit etmek için Pearson Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği toplam ve alt boyutları (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği, maddi destek), aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyutlarının (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi) puanları ile engelli çocuğa sahip anne-baba ve engelli çocuğa ait bazı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığını belirlemek için eğer grup sayısı iki değişkenden oluşuyorsa t-testi ve ikiden fazla değişkenden oluşuyorsa çift yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çift yönlü varyans analizi ortalama puanlarında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunduğunda farkın hangi gruptan kaynaklandığının tespiti için LSD Testi yapılmıştır. Ayrıca örneklem gruplarındaki katılımcıların sayılarının eşit olmadığı durumlarda, Welch ANOVA ve Bağımsız t testleri uygulanmıştır (Delacre, Lakens ve Leys, 2017). İstatistiksel analizlerin anlamlılık düzeyleri $p<0.05$'e göre belirlenmiştir.

BÖLÜM IV

4.BULGULAR

4.1.Örneklem Dağılımına İlişkin Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip anne ve babaya ilişkin bilgilerin frekans dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Engelli çocuğa sahip anne ve babaya ilişkin bilgilerin freskans dağılımları

		f	%	Toplam
Anne sağ mı?	Sağ	78	100,0	78
Anne Öğrenim Durumu	Okur-Yazar Değil	9	11,5	78
	İlköğretim Mezunu	38	48,7	
	Ortaöğretim Mezunu	22	28,2	
	Yüksek Öğretim Mezunu (Üniversite)	9	11,5	
Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	13	16,7	78
	Çalışmıyor	65	83,3	
Baba sağ mı?	Sağ	77	98,7	78
	Ölü	1	1,3	
Baba Öğrenim Durumu?	Okur-Yazar Değil	5	6,4	78
	İlköğretim Mezunu	31	39,7	
	Ortaöğretim Mezunu	29	37,2	
	Yüksek Öğretim (Üniversite) Mezunu	13	16,7	
Baba Çalışma Durumu	Çalışıyor	76	97,4	78
	Çalışmıyor	2	2,6	
Kendine günde ayırdığı zaman	Hiç	27	34,6	78
	1 saatten az	38	48,7	
	1-2 saat	13	16,7	
Yunanca bilgi düzeyi	Bilmiyorum	25	32,1	78
	Orta düzeyde	42	53,8	
	İleri düzeyde	11	14,1	
	Toplam	78	100,0	

Tablo 1'de yer alan engelli çocuğa sahip olan 78 aileden anneye ilişkin frekans dağılımları incelendiğinde, annelerin %100'nün sağ olduğu, %11,5'nin okur-yazar olmadığı, %48,7'sinin ilköğretim mezunu, %28,2'sinin ortaöğretim mezunu, %11,5'nin yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmaya dâhil edilen annelerin %83,3'ünün çalışmadığı ve %16,7'sinin çalıştığı belirlenmiştir.

Tablo 1'e göre, araştırmaya dâhil edilen babaların %98,7'sinin sağ olduğu, %1,3'nün sağ olmadığı, %6,4'nün okur-yazar olmadığı, %39,7'sinin ilköğretim mezunu, %37,2'sinin ortaöğretim mezunu, %16,7'sinin yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca babaların %97,4'ünün çalıştığı ve %2,6'sinin çalışmadığı

belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların %34,6'sının kendine günde hiç zaman ayırmadığı, %48,7'sinin bir saatten az zaman ayırdığı ve %16,7'sinin 1-2 saat ayırdığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %32,1'nin hiç Yunanca bilmediği, %53,8'inin orta düzeyde Yunanca bildiği ve %14,1'nin ileri düzeyde Yunanca bildiği belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin çocuk sayısı, ortalama geliri, aile tipi ve ailenin yaşadığı yere ilişkin bilgilerin frekans dağılımları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Engelli çocuğa sahip olan ailelerin çocuk sayısı, ortalama geliri, aile tipi ve ailenin yaşadığı yere ilişkin bilgilerin frekans dağılımları

		f	%	Toplam
Ailedeki çocuk sayısı	Tek çocuk	26	33.3	78
	2 çocuk	40	51.3	
	3 çocuk ve üzeri	12	15.4	
Ailenin ortalama geliri	500 €' nun altı	4	5.1	78
	501-1000 €	39	50.0	
	1001-1500 €	21	26.9	
	1501 € ve üzeri	14	17.9	
Aile tipi	Çekirdek Aile	39	50.0	78
	Geniş Aile	34	43.6	
	Parçalanmış Aile	5	6.4	
Ailenin yaşadığı yer	Şehir	38	48.7	78
	Köy	40	51.3	
	Toplam	78	100.0	

Tablo 2'de yer alan engelli çocuğa sahip ailelerin aile yapısına ilişkin frekans dağılımları incelendiğinde; ailelerin %33,3'nün tek çocuğa, %51,3'inin iki çocuğa, %15,4'ünün üç ve üzeri çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin %5,1'inin 500€'nun altı aylık ortalama gelire, %50,0'sinin 501-1000€ aylık ortalama gelire, %26,9'unun 1001-1500€ aylık ortalama gelire ve %17,9'unun 1501€ ve üzeri aylık ortalama gelire sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların %50,0'sinin çekirdek aile, %43,6'sının geniş aile ve %6,4'ünün parçalanmış aile tipine sahip olduğu ve ailelerin %48,7'sinin şehirde ve %51,3'ünün köyde yaşamakta olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin diğer demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Engelli çocuğa sahip ailelerin diğer demografik özelliklerine ilişkin bilgilerin frekans dağılımları

		f	%	Toplam
Ailenizde başka engelli birey var mı?	Var	7	9,0	78
	Yok	71	91,0	
Engelli çocuğunuzdan dolayı bakım ücreti ya da aylık alıyor musunuz?	Evet	30	38,5	78
	Hayır	48	61,5	
Özel gereksinimli olan çocuğunuzun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarınızdan maddi destek alıyor musunuz?	Evet	16	20,5	78
	Hayır	62	79,5	
Çocuğunuzun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimden destek alıyorsunuz?	Eşim	43	55,1	78
	Ailem	30	38,5	
	Diğer	5	6,4	
Çocuğunuzun durumuna bağlı olarak yaşadığınız güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği aldınız mı veya alıyor musunuz?	Evet	33	42,3	78
	Hayır	45	57,7	
Üye olduğunuz dernekler ya da sivil toplum örgütleri var mı?	Evet	18	23,1	78
	Hayır	60	76,9	
Özel gereksinimli olan çocuğunuzla eğitimi için günde ne kadar zaman geçiriyorsunuz?	1 saatten az	13	16,7	78
	1-2 saat	29	37,2	
	2 saatten fazla	36	46,2	
Özel gereksinimli olan çocuğunuzla sosyalleşmesi için günde ne kadar zaman geçiriyorsunuz?	Hiç	16	20,5	78
	1 saatten az	14	17,9	
	1-2 saat	33	42,3	
	2 saatten fazla	15	19,2	
	Toplam	78	100,0	

Tablo 3 incelendiğinde; araştırmada yer alan engelli çocuğa sahip ailelerin %91,0'nin ailesinde başka engelli birey yokken %9,0'da ailesinde engel birey olduğu belirlenmiştir. Ailelerin %61,5'inin engelli çocuğundan dolayı bakım ücreti almadığı %38,5'inin ise aldığı görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen ailelerin %79,5'i özel gereksinimli olan çocuğunun eğitimi, bakımı vd, için yakınlarından maddi destek almadığı ve %20,5'inin almakta olduğu belirlenmiştir. Ailelerin %55,1'inin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok eşinden destek aldığını ve %38,5'inin ise ailesinden destek aldığını belirttiği tespit edilmiştir.

Tablo 3'e göre, araştırmaya katılan engelli çocuğa sahip ailelerin %57,7'inin çocuğunun durumuna bağlı olarak yaşadığı güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği almadığı ve %42,3'ünün aldığı görülmektedir. Ailelerin %76,9'unun üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri yokken %23,1'inin var olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmaya dâhil edilen ailelerin %16,7'sinin günde 1 saatten az, %37,2'sinin 1-2 saat ve % 46,2'inin günde iki saatten fazla özel gereksinimli olan çocuğuyla eğitimi zaman geçiriyor olduğu görülmektedir. Ailelerin %20,5'inin özel

gereksinimli olan çocuğuyla sosyalleşmesi için günde hiç zaman geçirmediği, %17,9'unun 1 saatten az, %42,3'inin günde 1-2 saat ve %19,2'sinin günde 2 saatten fazla zaman geçirdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuklarına ilişkin bilgilerin frekans dağılımları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuklarına ilişkin frekans dağılımları

		f	%	Toplam
Çocuğun cinsiyeti	Kız	25	32,1	78
	Erkek	53	67,9	
Çocuğun engel durumu	Zihinsel Engelli	11	14,1	78
	Otizm	17	21,8	
	Dil ve Konuşma Güçlüğü	15	19,2	
	Öğrenme Güçlüğü	7	9,0	
	Çoklu Engel	14	17,9	
	Diğer	14	17,9	
Çocuğun doğum sırası	Birinci çocuk	46	59,0	78
	İkinci çocuk	26	33,3	
	Üçüncü çocuk	6	7,7	
Çocuğa ilk tıbbi tanı konma yaşı	Tanı Yok	3	3,8	78
	Doğumda	13	16,7	
	1 yaş ve öncesi	14	17,9	
	2-3 yaş	25	32,1	
	4 yaş ve sonrası	23	29,5	
Çocuğun öğrenim durumu	Okula gitmiyor	19	24,4	78
	Okul öncesi eğitim kurumuna devam ediyor	15	19,2	
	İlkokula devam ediyor	37	47,4	
	Ortaokula devam ediyor	7	9,0	
Çocuğun aldığı başka destek eğitim hizmetleri	Yok	11	14,1	78
	Var	67	85,9	
	Toplam	78	100,0	

Tablo 4 incelendiğinde; araştırmada yer alan ailelerin engelli çocuklarının %67,9'unun erkek, %32,1'inin kız olduğu görülmektedir. Engelli çocukların %14,1'inin zihinsel engelli, %21,8'inin otizm, %19,2'sinin dil ve konuşma güçlüğü, %9,0'unun öğrenme güçlüğü, %17,9'unun çoklu engel ve %17,9'unun diğer engel durumlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmaya dâhil edilen engelli çocukların %59,0'unun birinci çocuk, %33,3'ünün ikinci çocuk ve %7,7'sinin üçüncü çocuk olduğu görülmektedir.

Tablo 4'e göre, engelli çocukların %3,8'ine tıbbi tanı konmamışken %16,7'sine tıbbi tanı doğumda konmuş, %17,9'una 1 yaş ve öncesinde, %32,1'ine 2-3 yaşında ve %29,5'ine tıbbi tanı 2-3 yaşında konulduğu görülmektedir. Ayrıca, araştırmaya katılan

engelli çocukların %24,4'ünün okula gitmediği, %19,2'sinin okul öncesi eğitim kurumuna, %47,4'ünün ilkokula ve %9,0'unun ortaokula devam ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, engelli çocukların %14,1'i başka destek eğitim hizmetleri almaz iken %85,9'unun başka destek eğitim hizmetleri aldığı görülmektedir.

4.2.Genel Betimsel Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği toplam ve alt boyutlarının (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek), aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyutlarının (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi) puanlarına ilişkin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık puan sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Aile destek ölçeği ve aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyut puanlarına ilişkin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık puan sonuçları

	n	$\overline{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Duygusal destek	78	2,383	0,515	-0,697	-0,638
Bilgi desteği	78	2,162	0,552	-0,052	-1,150
Bakım desteği	78	2,310	0,503	-0,539	-0,343
Yakın ilişki desteği	78	2,318	0,526	-0,552	-0,621
Maddi destek	78	2,389	0,554	-0,690	-0,294
Aile destek ölçeği toplam	78	2,313	0,440	-0,486	-0,288
Maddi gereksinimler	78	1,611	0,637	0,828	-0,544
Çevreye açıklama gereksinimi	78	2,022	0,594	0,041	-1,206
Bilgi gereksinimi	78	2,288	0,490	-0,772	-0,256
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	78	2,006	0,559	-0,111	-0,872
Aile gereksinimleri ölçeği toplam	78	1,982	0,469	0,122	-0,701

Tablo 5'de aile destek algılarının ve aile gereksinimlerinin belirlenmesinde kullanılan **Aile Destek Ölçeği toplam** ve alt boyutları, **Aile Gereksinimleri Ölçeği toplam** ve alt boyutlarının normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) analizi yapılmış ve her iki ölçüte göre de tüm alt boyutlardaki verilerin -1,96 ile +1,96 arasında olduğundan normal dağılım gösterdiği saptanmıştır (Curran, West ve Finch, 1996). Bu sonuçlara dayanarak grupların karşılaştırılmasında parametrik teknikler tercih edilmiştir.

Araştırmada kullanılan aile destek ölçeği ve aile gereksinimleri belirleme ölçeğine yönelik varyansların homojenliği testi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Aile destek ölçeği ve aile gereksinimlerini belirleme ölçeğine yönelik varyansların homojenliği testi sonuçları

	Levene Statistic	sd1	sd2	p
Duygusal destek	1,748	3	74	0,165
Bilgi desteği	1,097	3	74	0,356
Bakım desteği	,524	3	74	0,667
Yakın ilişki desteği	2,224	3	74	0,092
Maddi destek	1,929	3	74	0,132
Aile destek ölçeği	,644	3	74	0,589
Maddi gereksinimler	,927	3	74	0,432
Çevreye açıklama gereksinimi	1,344	3	74	0,267
Bilgi gereksinimi	1,217	3	74	0,309

Tablo 6'da araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek, genel aile desteği, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi ölçekleri için kullanılan verilerin homojenlik gösterip göstermediklerini saptamak üzere Levene istatistiği hesaplanmıştır. Levene istatistiksel değerlerine göre boyut ve alt boyutların tamamında homojenlik gösterdiği ($p>0,05$) belirlenmiş ve buna dayalı olarak çoklu karşılaştırmalarda ANOVA kullanılmasının uygun olduğu ortaya çıkmıştır.

4.3.Aile Desteği ve Aile Gereksinimleri İlişkisi Bulguları

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği toplam ve alt boyutlarına (duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği, maddi destek), aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyutlarına (maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi) ilişkin Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği ve aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam ve alt boyut puanlarına ilişkin Pearson korelasyon analizi sonuçları

		Maddi gereksinimler	**Çevreye açıklama gereksinimi**	**Bilgi gereksinimi**	**Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi**	**Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği**
Duygusal destek	r	**-0,337****	**-0,224***	**-0,229***	**-0,286***	**-0,330****
	p	0,003	0,049	0,044	0,011	0,003
Bilgi desteği	r	**-0,239***	-0,216	**-0,354****	**-0,236***	**-0,312****
	p	0,035	0,058	0,001	0,038	0,005
Bakım desteği	r	**-0,447****	**-0,341****	**-0,295****	**-0,261***	**-0,414****
	p	0,000	0,002	0,009	0,021	0,000
Yakın ilişki desteği	r	**-0,330****	**-0,288***	**-0,326****	**-0,391****	**-0,405****
	p	0,003	0,011	0,004	0,000	0,000
Maddi destek	r	**-0,320****	-0,115	-0,178	-0,143	-0,234*
	p	0,004	0,318	0,119	0,211	**0,039**
Aile destek ölçeği	r	**-0,400****	**-0,282***	**-0,332****	**-0,315****	**-0,406****
	p	0,000	0,012	0,003	0,005	0,000

N=78, *****p<0,05; ******p<0,01

Tablo 7'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **aile destek** ölçeği toplam puanları ile **aile gereksinimleri** belirleme ölçeği toplam puanları arasında negatif yönde bir ilişki (r=-0,406; p<0,01) olduğu tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek arttıkça aile gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **duygusal destek** alt boyut puanları ile **maddi gereksinimler** alt boyut puanları (r=-0,337; p<0,01), **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,224; p<0,05), **bilgi gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,229; p<0,05), **genel destek** ve **toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,286; p<0,05) ve **aile gereksinimleri** ölçeği toplam puanları (r=-0,330; p<0,01) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek algıları arttıkça maddi gereksinim, çevreye açıklama, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinim

algıları azalmaktadır. Ayrıca en yüksek ilişkinin duygusal destek ile maddi gereksinimler arasında olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek algısı arttıkça maddi gereksinim algısı azalmaktadır.

Tablo 7'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **bilgi desteği** alt boyutu puanı ile **maddi gereksinimler** alt boyutu puanları (r-0,239; p<0,05), **bilgi gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,354; p<0,01), **genel destek** ve **toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,236; p<0,05) ve **aile gereksinimleri** ölçeği toplam puanları (r=-0,312; p<0,01) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenirken **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,224; p>0,05) arasında herhangi bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin bilgi destek algıları arttıkça maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinim, genel aile gereksinimleri algıları azalmaktadır. Ayrıca en yüksek ilişkinin bilgi desteği ile bilgi gereksinimi arasında olduğu bulunmuştur. Diğer bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin bilgi destek algısı arttıkça bilgi gereksinimi azalmaktadır.

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **bakım desteği** alt boyut puanları ile **maddi gereksinimler** alt boyut puanları (r=-0,447; p<0,01), **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,341; p<0,01), **bilgi gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,295; p<0,01), **genel destek** ve **toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,261; p<0,05) ve **aile gereksinimleri** ölçeği toplam puanları (r=-0,414; p<0,01) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin bakım desteği algıları arttıkça maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinim ve genel aile gereksinimleri algıları azalmaktadır. Ayrıca en yüksek ilişkinin bakım desteği ile maddi gereksinimler arasında olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifade ile engelli çocuğa sahip ailelerin bakım desteği algısı arttıkça maddi gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 7'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **yakın ilişki desteği** alt boyut puanları ile **maddi gereksinimler** alt boyut puanları (r=-0,330; p<0,01), **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,288; p<0,05), **bilgi gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,326; p<0,01), **genel destek** ve **toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,391; p<0,01) ve **aile gereksinimleri** ölçeği toplam puanları (r=-0,405; p<0,01) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani

engelli çocuğa sahip ailelerin yakın ilişki desteği algıları arttıkça maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinim ve genel aile gereksinimleri algıları azalmaktadır. Ayrıca en yüksek ilişkinin yakın ilişki desteği ile genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi arasında olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin yakın ilişki desteği algısı arttıkça genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi azalmaktadır.

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **maddi destek** alt boyutu puanı ile **maddi gereksinimler** alt boyutu puanları (r=-0,320; p<0,01) ve **aile gereksinimleri** ölçeği toplam puanları (r=-0,234; p<0,05) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirlenirken **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,115; p>0,05), **bilgi gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,178; p>0,05) ve **genel destek** ve **toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,143; p>0,05) arasında herhangi bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin maddi destek algıları arttıkça maddi gereksinimler ve genel aile gereksinimleri algıları azalmaktadır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin maddi destek algısı arttıkça maddi gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 7'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **aile destek ölçeği** toplam puanları ile **maddi gereksinimler** alt boyut puanları (r=-0,400; p<0,01), **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,282; p<0,05), **bilgi gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,332; p<0,01), **genel destek** ve **toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyut puanları (r=-0,315; p<0,01) ve **aile gereksinimleri** ölçeği toplam puanları (r=-0,406; p<0,01) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelere yapılan genel aile desteği arttıkça maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ve genel aile gereksinimlerinin azaldığı görülmektedir.

4.4.Aile Desteğine İlişkin Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 8-A'da verilmiştir.

Tablo 8-A. Engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	2,066	3	0,689	2,778	**0,047***
	Gruplar içi	18,345	74	0,248		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	2,937	3	0,979	3,522	**0,019***
	Gruplar içi	20,567	74	0,278		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	2,142	3	0,714	3,045	**0,034***
	Gruplar içi	17,350	74	0,234		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	2,892	3	0,964	3,877	**0,012***
	Gruplar içi	18,397	74	0,249		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	3,351	3	1,117	4,073	**0,010***
	Gruplar içi	20,297	74	0,274		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	2,519	3	0,840	5,007	**0,003***
	Gruplar içi	12,410	74	0,168		
	Toplam	14,929	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 8-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$=5,007; p<0,05) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,778; p<0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 3,522; p<0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 3,045; p<0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 3,877; p<0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(3-74)}$= 4,073; p<0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip annelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları öğrenim durumlarına göre değişmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın

ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 8-B'de verilmiştir.

Tablo 8-B. Engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın Kaynağı
Duygusal destek	1 Okur-Yazar Değil	9	2,037	0,547	1-3 1-4
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,363	0,488	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,429	0,539	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	2,704	0,360	
	Toplam	78	2,383	0,515	
Bilgi desteği	1 Okur-Yazar Değil	9	1,764	0,439	3-1 4-1 4-2
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,148	0,507	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,182	0,587	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	2,569	0,534	
	Toplam	78	2,162	0,552	
Bakım desteği	1 Okur-Yazar Değil	9	2,067	0,520	4-1 4-2
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,237	0,467	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,382	0,418	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	2,689	0,657	
	Toplam	78	2,310	0,503	
Yakın ilişki desteği	1 Okur-Yazar Değil	9	1,907	0,528	1-2 1-4 3-4
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,364	0,436	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,258	0,606	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	2,685	0,420	
	Toplam	78	2,318	0,526	
Maddi destek	1 Okur-Yazar Değil	9	1,926	0,641	1-2 1-3 1-4 2-4
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,377	0,503	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,439	0,567	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	2,778	0,333	
	Toplam	78	2,389	0,554	
Aile destek ölçeği	1 Okur-Yazar Değil	9	1,940	0,449	1-2 1-3 1-4 4-2 4-3
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,298	0,379	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,338	0,462	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	2,685	0,352	
	Toplam	78	2,313	0,440	

Tablo 8-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **duygusal destek** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,037), Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,429) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,704) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi düştükçe duygusal destek ihtiyaçları artmaktadır.

Tablo 8-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelerin **bilgi desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,569), Okur-Yazar olmayan annelere ($\bar{x}$ =1,764) ve İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,148) göre daha yüksek düzeydedir. Ayrıca Ortaöğretim mezunu annelerin **bilgi desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,182), Okur-Yazar olmayan annelere ($\bar{x}$ =1,764) göre daha yüksek düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi arttıkça bilgi desteğine ihtiyaçları azalmaktadır.

Tablo 8-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelerin **bakım desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,689), Okur-Yazar olmayan annelere ($\bar{x}$ =2,067) ve İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,237) göre daha yüksek düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi arttıkça bakım desteğine ihtiyaçları azalmaktadır.

Tablo 8-B'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **yakın ilişki desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =1,907), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,364) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,685) göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca Ortaöğretim mezunu olan annelerin **yakın ilişki desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,258), üniversite Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,685) göre daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi düştükçe yakın ilişki desteğine ihtiyaçları artmaktadır.

Tablo 8-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **maddi destek** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =1,926), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,377), Ortaöğretim mezunu ($\bar{x}$ =2,439) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,778) göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca İlköğretim mezunu annelerin **maddi destek** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,377), Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$

=2,778) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi düştükçe maddi desteğe ihtiyaçları artmaktadır.

Tablo 8-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **aile desteği toplamındaki** algıları ($\bar{x}$ =1,940), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,298), Ortaöğretim mezunu ($\bar{x}$ =2,338) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,685) göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelerin **aile desteği toplamındaki** algıları ($\bar{x}$ =2685), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,298) ve Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,338) göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi düştükçe aile desteğine ihtiyaçları artmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin çalışma durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Engelli çocuğa sahip **annelerin çalışma durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{x}$	ss	t	sd	P
Duygusal destek	Çalışıyor	13	2,453	0,506	0,533	78	0,596
	Çalışmıyor	65	2,369	0,519			
Bilgi desteği	Çalışıyor	13	2,135	0,572	-0,194	78	0,847
	Çalışmıyor	65	2,167	0,553			
Bakım desteği	Çalışıyor	13	2,446	0,393	1,068	78	0,289
	Çalışmıyor	65	2,283	0,521			
Yakın ilişki desteği	Çalışıyor	13	2,410	0,572	0,688	78	0,494
	Çalışmıyor	65	2,300	0,519			
Maddi destek	Çalışıyor	13	2,487	0,520	0,698	78	0,487
	Çalışmıyor	65	2,369	0,562			
Aile destek ölçeği	Çalışıyor	13	2,386	0,435	0,659	78	0,512
	Çalışmıyor	65	2,298	0,443			

Tablo 9'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin çalışma durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$= 0,659; p>0,05) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= 0,533; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= -0,194; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında($t_{(78)}$= 1,068; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= 0,688; p>0,05) ve maddi

destek alt boyutlarında ($t_{(78)}$= 0,698; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip annelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları öğrenim durumlarına göre değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip annelerin aile destek algıları çalışma durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 10-A'da verilmiştir.

Tablo 10-A. Engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	1,166	3	0,389	1,494	0,223
	Gruplar içi	19,245	74	0,260		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	1,641	3	0,547	1,852	0,145
	Gruplar içi	21,862	74	0,295		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	2,512	3	0,837	3,649	**0,016***
	Gruplar içi	16,980	74	0,229		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,949	3	0,316	1,151	0,334
	Gruplar içi	20,339	74	0,275		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	1,483	3	0,494	1,650	0,185
	Gruplar içi	22,165	74	0,300		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	1,463	3	0,488	2,679	0,053
	Gruplar içi	13,467	74	0,182		
	Toplam	14,929	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 10-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **baba öğrenim durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,679; p>0,05) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,494; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,852; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 1,151; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(3-74)}$= 1,650; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı, bakım desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 3,649; p<0,05) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumlarına göre duygusal desteği, bilgi desteği, bakım desteği,

yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları değişmezken bakım desteğinin değiştiği belirlenmiştir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip babaların bakım desteği algıları öğrenim durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 10-B'da verilmiştir.

Tablo 10-B. Engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın kaynağı
Bakım desteği	1 Okur-Yazar Değil	5	2,200	0,400	1-4
	2 İlköğretim Mezunu	31	2,148	0,495	
	3 Ortaöğretim Mezunu	29	2,345	0,437	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	13	2,662	0,550	
	Toplam	78	2,310	0,503	

Tablo 10-B ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre İlköğretim mezunu babaların bakım desteği alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,148) Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu babalara ($\bar{x}$ =2,662) göre daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ilköğretim mezunu babaların üniversite mezunu babalara göre bakım desteğine ihtiyaçları artmaktadır. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip babaların öğrenim düzeyi düştükçe bakım desteğine ihtiyaçları artmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 11-A'da verilmiştir.

Tablo 11-A. Engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,727	2	0,363	1,384	0,257
	Gruplar içi	19,685	75	0,262		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	0,991	2	0,495	1,650	0,199
	Gruplar içi	22,513	75	0,300		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	2,241	2	1,121	4,873	**0,010***
	Gruplar içi	17,250	75	0,230		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,261	2	0,130	0,465	0,630
	Gruplar içi	21,027	75	0,280		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,788	2	0,394	1,293	0,280
	Gruplar içi	22,860	75	0,305		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,512	2	0,256	1,332	0,270
	Gruplar içi	14,417	75	0,192		
	Toplam	14,929	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 11-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,332; p>0,05) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,384; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,650; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,465; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= 1,293; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı, bakım desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 4,873; p<0,05) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **kendine günde ayırdığı zamana** göre duygusal destek, bilgi desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algılarının değişmediği bakım desteğinin değiştiği belirlenmiştir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin bakım desteği algıları ailelerin kendilerine günde ayırdığı zamana göre farklılık göstermektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 11-B'da verilmiştir.

Tablo 11-B. Engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın kaynağı
Bakım desteği	Hiç	27	2,119	0,500	1-3
	1 saatten az	38	2,342	0,476	
	1-2 saat	13	2,615	0,443	
	Toplam	78	2,310	0,503	

1=Hiç, 2=1 saatten az, 3=1-2 saat

Tablo 11-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre kendine günde **hiç zaman ayırmayan** katılımcıların bakım desteği alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,119) kendine günde **1-2 saat zaman** ayıran ($\bar{x}$ =2,615) katılımcılara göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin kendine günde hiç zaman ayırmayanların bakım desteğine ihtiyaçları kendine günde 1-2 saat zaman ayıranlara göre daha düşüktür.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 12-A'da verilmiştir.

Tablo 12-A. Engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	1,534	2	0,767	3,048	0,053
	Gruplar içi	18,877	75	0,252		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	2,454	2	1,227	4,373	**0,016***
	Gruplar içi	21,049	75	0,281		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	2,364	2	1,182	5,176	**0,008****
	Gruplar içi	17,128	75	0,228		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	1,537	2	0,768	2,918	0,060
	Gruplar içi	19,751	75	0,263		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,649	2	0,324	1,057	0,352
	Gruplar içi	23,000	75	0,307		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	1,530	2	0,765	4,283	**0,017***
	Gruplar içi	13,399	75	0,179		
	Toplam	14,929	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 12-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 3,048; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 2,918; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= 1,057; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı, **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 4,283; p<0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 4,373; p<0,05) ve bakım desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 5,176; p<0,05) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre **aile destek ölçeği toplam,** bilgi desteği ve bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 12-B'da verilmiştir.

Tablo 12-B. Engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre aile destek ölçeği toplam, bilgi desteği ve bakım desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın Kaynağı
Bilgi desteği	1 Bilmiyorum	25	1,990	0,566	3-1 3-2
	2 Orta düzeyde	42	2,161	0,513	
	3 İleri düzeyde	11	2,557	0,507	
	Toplam	78	2,162	0,552	
Bakım desteği	1 Bilmiyorum	25	2,120	0,539	3-1 3-2
	2 Orta düzeyde	42	2,329	0,471	
	3 İleri düzeyde	11	2,673	0,326	
	Toplam	78	2,310	0,503	
Aile destek ölçeği	1 Bilmiyorum	25	2,184	0,482	3-1 3-2
	2 Orta düzeyde	42	2,306	0,416	
	3 İleri düzeyde	11	2,631	0,268	
	Toplam	78	2,313	0,440	

Tablo 12-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yunanca bilgisi ileri düzeyde olan katılımcıların **bilgi desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,557) Yunanca bilgisi orta düzeyde olan ($\bar{x}$ =2,161) ve bilmeyen ($\bar{x}$=1,990) katılımcılara göre daha yüksek düzeydedir. Yani Yunanca bilgi düzeyi yüksek olan ailelerin bilgi destek algıları Yunanca bilgi düzeyi düşük olanlara göre daha yüksektir.

Tablo 12-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yunanca bilgisi ileri düzeyde olan katılımcıların **bakım desteği** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,673) Yunanca bilgisi orta düzeyde olan ($\bar{x}$ =2,329) ve bilmeyen ($\bar{x}$=2,120) katılımcılara göre daha yüksek düzeydedir. Yani Yunanca bilgi düzeyi yüksek olanların bakım desteği algıları Yunaca bilgi düzeyi düşük olanlara göre yüksektir.

Tablo 12-B ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yunanca bilgisi ileri düzeyde olan katılımcıların aile

d**esteği toplamındaki** algıları ($\bar{x}$ =2,631) Yunanca bilgisi orta düzeyde olan ($\bar{x}$ =2,306) ve bilmeyen ($\bar{x}$ =2,184) katılımcılara göre daha yüksek düzeydedir. Yani Yunanca bilgi düzeyi yüksek olanların genel aile destek algıları Yunaca bilgi düzeyi düşük olanlara göre yüksektir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **sahip oldukları çocuk sayısına** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. Engelli çocuğa sahip **ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal Destek	Gruplar arası	0,050	2	0,025	0,092	0,913
	Gruplar içi	20,361	75	0,271		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi Desteği	Gruplar arası	0,454	2	0,227	0,739	0,481
	Gruplar içi	23,049	75	0,307		
	Toplam	23,503	77			
Bakım Desteği	Gruplar arası	0,044	2	0,022	0,085	0,919
	Gruplar içi	19,448	75	0,259		
	Toplam	19,492	77			
Yakın İlişki Desteği	Gruplar arası	0,155	2	0,077	0,274	0,761
	Gruplar içi	21,133	75	0,282		
	Toplam	21,288	77			
Maddi Destek	Gruplar arası	0,436	2	0,218	0,704	0,498
	Gruplar içi	23,213	75	0,310		
	Toplam	23,648	77			
Aile Destek Ölçeği	Gruplar arası	0,121	2	0,061	0,307	0,737
	Gruplar içi	14,808	75	0,197		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 13 de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= ,307; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= ,092; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= ,739; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= ,085; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= ,274; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= ,704; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki

desteği, maddi destek ve genel aile desteği açısından herhangi bir farklılığın olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 14-A'da verilmiştir.

Tablo 14-A. Engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	1,990	3	0,663	2,664	0,054
	Gruplar içi	18,421	74	0,249		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	1,850	3	0,617	2,108	0,106
	Gruplar içi	21,653	74	0,293		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	3,554	3	1,185	5,501	**0,002****
	Gruplar içi	15,938	74	0,215		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	1,577	3	0,526	1,974	0,125
	Gruplar içi	19,711	74	0,266		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	3,540	3	1,180	4,343	**0,007****
	Gruplar içi	20,108	74	0,272		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	2,271	3	0,757	4,426	**0,006****
	Gruplar içi	12,658	74	0,171		
	Toplam	14,929	77			
	Toplam	16,941	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 14-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,664; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,108; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 1,974; p>0,05) ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı, **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 4,426; p<0,01), maddi destek alt boyutlarında ($F_{(3-74)}$= 4,343; p<0,01) ve bakım desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 5,501; p<0,01) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre duygusal destek, bilgi desteği, yakın ilişki desteği değişmezken, maddi destek, bakım desteği ve genel aile desteğinin değiştiği saptanmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre **aile destek ölçeği toplam,** bakım desteği ve bilgi desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 14-B'de verilmiştir.

Tablo 14-B. Engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre aile destek ölçeği toplam, bakım desteği ve bilgi desteği alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın Kaynağı
Bakım desteği	500 €' nun altı	4	2,050	0,755	1-4
	501-1000 €	39	2,133	0,416	2-3
	1001-1500 €	21	2,467	0,542	2-4
	1501€ ve üzeri	14	2,643	0,369	
	Toplam	78	2,310	0,503	
Maddi destek	500 €' nun altı	4	1,750	0,569	1-3
	501-1000 €	39	2,282	0,544	1-4
	1001-1500 €	21	2,524	0,533	2-4
	1501 € ve üzeri	14	2,667	0,413	
	Toplam	78	2,389	0,554	
Aile destek ölçeği	500 €' nun altı	4	1,922	0,647	1-3
	501-1000 €	39	2,197	0,390	1-4
	1001-1500 €	21	2,443	0,431	2-3
	1501 € ve üzeri	14	2,549	0,382	2-4
	Toplam	78	2,313	0,440	

1=500 €' ve altı, **2**=501-1000 €, **3**=1501-1000 €, **4**=1501 € ve üzeri

Tablo 14-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Ailenin aylık ortalama geliri 500 €'nun altında olan katılımcıların bakım desteği alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,050) aylık ortalama geliri 1501 € ve üzerinde olan ($\bar{x}$=2,643) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca ailenin aylık ortalama geliri 501-1000 € olan katılımcıların bakım desteği alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,133) aylık ortalama geliri 1001-1500 € olanlar ($\bar{x}$=2,467) ile 1501 € ve üzerinde olan ($\bar{x}$=2,643) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama geliri düştükçe bakım desteğine ihtiyaçları artmaktadır.

Tablo 14-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Ailenin aylık ortalama geliri 500 €'nun altında olan katılımcıların maddi destek alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=1,750) aylık ortalama geliri 1001-1500 € olanlar ($\bar{x}$=2,514) ile 1501 € ve üzerinde olan ($\bar{x}$=2,667) katılımcılara

göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca ailenin aylık ortalama geliri 501-1000 € olan katılımcıların maddi destek alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,282) aylık ortalama geliri 1501 € ve üzerinde olan ($\bar{x}$=2,667) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama geliri düştükçe maddi desteğe ihtiyaçları artmaktadır.

Tablo 14-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Ailenin aylık ortalama geliri 500 €'nun altında olan katılımcıların aile desteği toplamındaki algıları ($\bar{x}$=1,922) aylık ortalama geliri 1001-1500 € olanlar ($\bar{x}$=2,443) ile 1501 € ve üzerinde olan ($\bar{x}$=2,549) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca ailenin aylık ortalama geliri 501-1000 € olan katılımcıların aile desteği toplamındaki algıları ($\bar{x}$=2,197) aylık ortalama geliri 1001-1500 € olanlar ($\bar{x}$=2,443) ile 1501 € ve üzerinde olan ($\bar{x}$=2,549) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama geliri düştükçe genel aile desteğine ihtiyaçları artmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **aile tiplerine** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Engelli çocuğa sahip **ailelerin aile tiplerine** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,993	2	,496	1,917	0,154
	Gruplar içi	19,419	75	0,259		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	0,606	2	0,303	0,993	0,375
	Gruplar içi	22,897	75	0,305		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	0,945	2	0,472	1,910	0,155
	Gruplar içi	18,547	75	0,247		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,123	2	0,061	0,218	0,805
	Gruplar içi	21,165	75	0,282		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,520	2	0,260	0,843	0,435
	Gruplar içi	23,129	75	0,308		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,488	2	0,244	1,267	0,288
	Gruplar içi	14,441	75	0,193		
	Toplam	14,929	77			

Çekirdek aile, Geniş aile, Parçalanmış aile

Tablo 15'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aile tiplerine** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,267; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,917; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,993; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,910; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,218; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= 0,843; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin aile tiplerine göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile desteği algıları açısından herhangi bir farklılığın olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin yaşadığı yere** göre **aile desteği ölçeği** toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıklara puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Engelli çocuğa sahip **ailelerin yaşadığı yere** göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıklara puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{x}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Şehir	38	2,444	0,487	1,024	78	0,309
	Köy	40	2,325	0,539			
Bilgi desteği	Şehir	38	2,289	0,492	2,028	78	**0,046**
	Köy	40	2,041	0,585			
Bakım desteği	Şehir	38	2,353	0,495	0,723	78	0,472
	Köy	40	2,270	0,514			
Yakın ilişki desteği	Şehir	38	2,368	0,550	0,818	78	0,416
	Köy	40	2,271	0,505			
Maddi destek	Şehir	38	2,439	0,549	0,770	78	0,444
	Köy	40	2,342	0,562			
	Şehir	38	2,379	0,423	1,300	78	0,198
Aile destek ölçeği	Köy	40	2,250	0,452			
	Köy	40	2,015	0,458			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 16'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen **engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı yere** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$= 1,300; p>0,05) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,024; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,723; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($t_{(78)}$= 0,818; p>0,05) ve maddi destek alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,770; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı, bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,028; p<0,05) anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algılarının ailenin yaşadığı yere göre değişmediği, bilgi desteği açısından değiştiği belirlenmiştir.

Bu bulgulara göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **köyde yaşayanlarda** bilgi desteği alt boyut puanları ($\overline{x}_{(köy)}$=2,041) **şehirde yaşayanlara** ($\overline{x}_{(şehir)}$=2,289) göre daha azdır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin köyde yaşayanların bilgi desteği algıları şehirde yaşayanlara göre daha düşüktür.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerde **başka engelli birey olup olmama durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Engelli çocuğa sahip **ailelerde başka engelli birey olup olmama durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Var	7	2,302	0,562	-0,437	78	0,663
	Yok	71	2,391	0,514			
Bilgi desteği	Var	7	2,286	0,713	0,619	78	0,538
	Yok	71	2,150	0,539			
Bakım desteği	Var	7	2,200	0,577	-0,605	78	0,547
	Yok	71	2,321	0,499			
Yakın ilişki desteği	Var	7	2,381	0,516	0,328	78	0,744
	Yok	71	2,312	0,530			
Maddi destek	Var	7	2,429	0,499	0,197	78	0,844
	Yok	71	2,385	0,562			
Aile destek ölçeği	Var	7	2,319	0,498	0,043	78	0,966
	Yok	71	2,312	0,438			

Tablo 17'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerde başka engelli birey olup olmama durumuna göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=0,049; p>0,05)**, duygusal destek** alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,437; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= 0,619; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,605; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,328; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($t_{(78)}$= 0,197; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları ailede başka engelli birey olup olmama durumuna göre değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip bireylerin ailesinde başka engelli birey olup olmaması aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerde **ailenin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama** durumuna göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Engelli çocuğa sahip **ailelerde ailenin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Evet	30	2,481	0,477	1,340	78	0,184
	Hayır	48	2,322	0,533			
Bilgi desteği	Evet	30	2,171	0,577	0,113	78	0,911
	Hayır	48	2,156	0,543			
Bakım desteği	Evet	30	2,280	0,519	-0,418	78	0,677
	Hayır	48	2,329	0,498			
Yakın ilişki desteği	Evet	30	2,406	0,502	1,160	78	0,250
	Hayır	48	2,264	0,538			
Maddi destek	Evet	30	2,456	0,577	0,838	78	0,404
	Hayır	48	2,347	0,541			
Aile destek ölçeği	Evet	30	2,359	0,441	0,730	78	0,468
	Hayır	48	2,284	0,442			

Tablo 18 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama durumuna göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=0,730; p>0,05)**, duygusal destek** alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,340; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,113; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,418; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,160; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($t_{(78)}$=0,838; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasına göre değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasının aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama** durumuna göre **aile desteği ölçeği** toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Engelli çocuğa sahip **ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna** göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Evet	16	2,007	0,454	-3,512	78	**0,001**
	Hayır	62	2,480	0,487			
Bilgi desteği	Evet	16	1,836	0,376	-2,758	78	**0,007**
	Hayır	62	2,246	0,562			
Bakım desteği	Evet	16	2,000	0,462	-2,896	78	**0,005**
	Hayır	62	2,390	0,485			
Yakın ilişki desteği	Evet	16	1,969	0,510	-3,152	78	**0,002**
	Hayır	62	2,409	0,495			
Maddi destek	Evet	16	2,292	0,500	-0,785	78	0,435
	Hayır	62	2,414	0,568			
Aile destek ölçeği	Evet	16	2,021	0,341	-3,140	78	**0,002**
	Hayır	62	2,388	0,434			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 19'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailenin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$= -3,140; p<0,01) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-3,512; p<0,01), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-2,758; p<0,01), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-2,896; p<0,01), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($t_{(78)}$=-3,152; p<0,01) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, maddi destek alt boyunda ($t_{(78)}$= -0,785; p>0,05) anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin maddi destek algıları ailenin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna göre değişmezken duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve genel aile destek algılarının değiştiği belirlenmiştir.

Bu bulgulara göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailenin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek **almayanların** aile destek ölçeği toplam puanları ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,388)**,** duygusal destek alt boyut puanları ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,480)**,** bilgi desteği alt boyut puanları ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,246)**,** bakım desteği alt boyut puanları ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,390)**,** yakın ilişki desteği alt boyut puanları ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,409)**,**

alanların aile destek ölçeği toplam puanları **(** $\bar{x}_{(evet)}$=2,021**),** duygusal destek alt boyut puanları ($\bar{x}_{(evet)}$=2,007**),** bilgi desteği alt boyut puanları ($\bar{x}_{(evet)}$=1,836**),** bakım desteği alt boyut puanları ($\bar{x}_{(evet)}$=2,000) **ve** yakın ilişki desteği alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=1,969) **göre daha yüksek olduğu belirlemiştir.** Yani engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek **almayan ailelerin** aile destek algıları daha yüksek düzeydedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,591	2	0,295	1,117	0,333
	Gruplar içi	19,821	75	0,264		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	1,043	2	0,522	1,742	0,182
	Gruplar içi	22,460	75	0,299		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	0,565	2	0,282	1,119	0,332
	Gruplar içi	18,927	75	0,252		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,081	2	0,040	0,143	0,867
	Gruplar içi	21,207	75	0,283		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,164	2	0,082	0,262	0,770
	Gruplar içi	23,484	75	0,313		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,174	2	0,087	0,443	0,644
	Gruplar içi	14,755	75	0,197		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 20'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,443; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,117; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,742; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,119; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,143; p>0,05) ve

maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= 0,262; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani ailelerin engelli **çocuğunun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu** durumuna göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almama** durumuna göre **aile desteği ölçeği** toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almama durumuna** göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Evet	33	2,549	0,396	2,516	78	**0,014***
	Hayır	45	2,262	0,561			
Bilgi desteği	Evet	33	2,352	0,557	2,712	78	**0,008****
	Hayır	45	2,022	0,511			
Bakım desteği	Evet	33	2,503	0,490	3,050	78	**0,003****
	Hayır	45	2,169	0,469			
Yakın ilişki desteği	Evet	33	2,500	0,431	2,719	78	**0,008****
	Hayır	45	2,185	0,553			
Maddi destek	Evet	33	2,626	0,389	3,463	78	**0,001****
	Hayır	45	2,215	0,595			
Aile destek ölçeği	Evet	33	2,506	0,360	3,569	78	**0,001****
	Hayır	45	2,171	0,443			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 21 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almama** durumuna göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=3,569; p<0,01) **,** duygusal destek alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,516; p<0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,712; p<0,01), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=3,050; p<0,01), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,719; p<0,01) ve maddi destek alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=3,463; p<0,01) anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına**

göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları açısından farklılık göstermektedir.

Bu bulgulara göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği **alanların** aile destek ölçeği toplam puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=2,506)**,** duygusal destek alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=2,540)**,** bilgi desteği alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=2,352)**,** bakım desteği alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=2,503)**,** yakın ilişki desteği alt boyut puanları ($\bar{x}_{(evet)}$=2,500) ve maddi destek alt boyut puanlarının ($\bar{x}_{(evet)}$=2,626) **almayanların** aile destek ölçeği toplam puanlarına **(**$\bar{x}_{(hayır)}$=2,171)**,** duygusal destek alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,262)**,** bilgi desteği alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,022)**,** bakım desteği alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,169)**,** yakın ilişki desteği alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,185) ve maddi destek alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,215) **göre daha yüksek olduğu belirlemiştir.** Yani çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği **alan ailelerin** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları almayanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama** durumuna göre **aile desteği ölçeği** toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Engelli çocuğa sahip **ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna** göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Evet	18	2,457	0,476	0,689	78	0,493
	Hayır	60	2,361	0,528			
Bilgi desteği	Evet	18	2,222	0,550	0,526	78	0,600
	Hayır	60	2,144	0,557			
Bakım desteği	Evet	18	2,378	0,522	0,647	78	0,520
	Hayır	60	2,290	0,500			
Yakın ilişki desteği	Evet	18	2,380	0,446	0,561	78	0,576
	Hayır	60	2,300	0,550			
Maddi destek	Evet	18	2,611	0,416	1,976	78	0,052
	Hayır	60	2,322	0,576			
Aile destek ölçeği	Evet	18	2,410	0,363	1,066	78	0,290
	Hayır	60	2,283	0,460			

Tablo 22'de araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama** durumuna göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=1,066; p>0,05)**, duygusal destek** alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,689; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,526; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,647; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= 0,561; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($t_{(78)}$=1,976; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmamasına göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmamasının aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,270	2	0,135	0,502	0,607
	Gruplar içi	20,141	75	0,269		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	0,961	2	0,481	1,599	0,209
	Gruplar içi	22,542	75	0,301		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	0,251	2	0,125	0,489	0,615
	Gruplar içi	19,241	75	0,257		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,847	2	0,423	1,554	0,218
	Gruplar içi	20,441	75	0,273		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,234	2	0,117	0,376	0,688
	Gruplar içi	23,414	75	0,312		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,233	2	0,117	0,596	0,554
	Gruplar içi	14,696	75	0,196		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 23'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,596; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,502; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,599; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,489; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 1,554; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= 0,376; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile desteği algılar açısından herhangi bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 24'de verilmiştir.

Tablo 24. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,930	3	0,310	1,177	0,324
	Gruplar içi	19,481	74	0,263		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	1,927	3	0,642	2,203	0,095
	Gruplar içi	21,576	74	0,292		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	1,357	3	0,452	1,846	0,146
	Gruplar içi	18,135	74	0,245		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	1,375	3	0,458	1,703	0,174
	Gruplar içi	19,913	74	0,269		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,885	3	0,295	0,959	0,417
	Gruplar içi	22,763	74	0,308		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,872	3	0,291	1,530	0,214
	Gruplar içi	14,057	74	0,190		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 24'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,530; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,177; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,203; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,846; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 1,703; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(3-74)}$= 0,959; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile desteği algıları açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun cinsiyetine** göre **aile desteği ölçeği** toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 25'de verilmiştir.

Tablo 25. Engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun cinsiyetine** göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Kız	25	2,373	0,455	-0,115	78	0,908
	Erkek	53	2,388	0,545			
Bilgi desteği	Kız	25	2,125	0,480	-0,402	78	0,688
	Erkek	53	2,179	0,587			
Bakım desteği	Kız	25	2,296	0,469	-0,171	78	0,865
	Erkek	53	2,317	0,522			
Yakın ilişki desteği	Kız	25	2,373	0,426	0,632	78	0,530
	Erkek	53	2,292	0,569			
Maddi destek	Kız	25	2,427	0,589	0,411	78	0,682
	Erkek	53	2,371	0,542			
Aile destek ölçeği	Kız	25	2,319	0,391	0,087	78	0,931
	Erkek	53	2,310	0,465			

Tablo 25 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun cinsiyetine göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=0,087; p>0,05)**, duygusal destek** alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,115; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,402; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,171; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,632; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($t_{(78)}$=0,411; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğun cinsiyetine göre ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algılarının değişmediği saptanmıştır. Başka bir deyişle ailelerin engelli çocuğunun cinsiyetinin aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun engel türüne** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun engel türüne** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	1,111	5	0,222	0,829	0,533
	Gruplar içi	19,300	72	0,268		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	2,162	5	0,432	1,459	0,214
	Gruplar içi	21,341	72	0,296		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	1,375	5	0,275	1,093	0,372
	Gruplar içi	18,117	72	0,252		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	1,209	5	0,242	0,867	0,508
	Gruplar içi	20,079	72	0,279		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,647	5	0,129	0,405	0,844
	Gruplar içi	23,001	72	0,319		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,778	5	0,156	0,792	0,559
	Gruplar içi	14,151	72	0,197		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 26'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun engel türüne** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(5-72)}$= 0,792; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(5-72)}$= 0,829; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(5-72)}$= 1,459; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(5-72)}$= 1,093; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(5-72)}$= 0,867; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(5-72)}$= 0,405; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip **ailelerde çocuğun engel türüne** göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algılarının değişmediği saptanmıştır. Başka bir deyişle çocuğun engel türünün ailelerin aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun doğum sırasına** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun doğum sırasına** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,180	2	0,090	0,333	0,718
	Gruplar içi	20,231	75	0,270		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	0,189	2	0,095	0,304	0,739
	Gruplar içi	23,314	75	0,311		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	0,134	2	0,067	0,260	0,772
	Gruplar içi	19,358	75	0,258		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,339	2	0,170	0,607	0,548
	Gruplar içi	20,949	75	0,279		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,960	2	0,480	1,588	0,211
	Gruplar içi	22,688	75	0,303		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,252	2	0,126	0,645	0,528
	Gruplar içi	14,677	75	0,196		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 27'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun doğum sırasına** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,645; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,333; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,304; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,260; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,607; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(2-75)}$= 1,588; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip **ailelerde çocuğun doğum sırasına** göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile desteği açısından herhangi bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,977	4	0,244	0,918	0,458
	Gruplar içi	19,434	73	0,266		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	1,448	4	0,362	1,198	0,319
	Gruplar içi	22,056	73	0,302		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	0,560	4	0,140	0,540	0,707
	Gruplar içi	18,932	73	0,259		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	2,148	4	0,537	2,048	0,096
	Gruplar içi	19,140	73	0,262		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	0,928	4	0,232	0,746	0,564
	Gruplar içi	22,720	73	0,311		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,903	4	0,226	1,175	0,329
	Gruplar içi	14,026	73	0,192		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 28'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(4-73)}$= 1,175; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 0,918; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 1,198; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 0,540; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(4-73)}$= 2,048; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(4-73)}$= 0,746; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile desteği açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre **aile destek ölçeği toplam,** duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre aile destek ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Duygusal destek	Gruplar arası	0,550	3	0,183	0,683	0,565
	Gruplar içi	19,861	74	0,268		
	Toplam	20,411	77			
Bilgi desteği	Gruplar arası	1,867	3	0,622	2,128	0,104
	Gruplar içi	21,637	74	0,292		
	Toplam	23,503	77			
Bakım desteği	Gruplar arası	0,291	3	0,097	0,373	0,772
	Gruplar içi	19,201	74	0,259		
	Toplam	19,492	77			
Yakın ilişki desteği	Gruplar arası	0,700	3	0,233	0,839	0,477
	Gruplar içi	20,588	74	0,278		
	Toplam	21,288	77			
Maddi destek	Gruplar arası	1,029	3	0,343	1,122	0,346
	Gruplar içi	22,619	74	0,306		
	Toplam	23,648	77			
Aile destek ölçeği	Gruplar arası	0,450	3	0,150	0,767	0,516
	Gruplar içi	14,479	74	0,196		
	Toplam	14,929	77			

Tablo 29'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,767; p>0,05), duygusal destek alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,683; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,128; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,373; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 0,839; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($F_{(3-74)}$= 1,122; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuklarının öğrenim durumlarına** göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile desteği açısından herhangi bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli **çocuğunun aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olup olmamasına** göre **aile desteği ölçeği** toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30. Engelli çocuğa sahip **ailelerin engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olup olmamasına** göre aile desteği ölçeği toplam, duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve maddi destek alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Duygusal destek	Yok	11	2,364	0,495	-0,135	78	0,893
	Var	67	2,386	0,522			
Bilgi desteği	Yok	11	2,045	0,384	-0,752	78	0,454
	Var	67	2,181	0,575			
Bakım desteği	Yok	11	2,091	0,539	-1,575	78	0,119
	Var	67	2,346	0,492			
Yakın ilişki desteği	Yok	11	2,258	0,560	-0,412	78	0,682
	Var	67	2,328	0,524			
Maddi destek	Yok	11	2,667	0,298	1,820	78	0,073
	Var	67	2,343	0,574			
Aile destek ölçeği	Yok	11	2,285	0,349	-0,223	78	0,824
	Var	67	2,317	0,456			

Tablo 30 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olup olmamasına** göre **aile destek ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=-0,223; p>0,05)**, duygusal destek** alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,135; p>0,05), bilgi desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,752; p>0,05), bakım desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-1,575; p>0,05), yakın ilişki desteği alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,412; p>0,05) ve maddi destek alt boyutlarında ($t_{(78)}$= 1,820; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olup olmamasına göre değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına göre aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

4.5.Aile Gereksinimlerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 31-A'da verilmiştir.

Tablo 31-A. Engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	3,401	3	1,134	3,011	**0,035***
	Gruplar içi	27,858	74	0,376		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	4,375	3	1,458	4,739	**0,004****
	Gruplar içi	22,771	74	0,308		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	1,625	3	0,542	2,378	0,077
	Gruplar içi	16,854	74	0,228		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	3,821	3	1,274	4,666	**0,005****
	Gruplar içi	20,203	74	0,273		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	3,145	3	1,048	5,624	**0,002****
	Gruplar içi	13,795	74	0,186		
	Toplam	16,941	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 31-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 5,624; p<0,01)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 3,011; p<0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 4,739; p<0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 4,666; p<0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,378; p>0,05) anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Yani annelerin öğrenim durumlarına göre bilgi gereksinimleri değişmezken toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 31-B'de verilmiştir.

Tablo 31-B. Engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{X}$	Ss	Farkın kaynağı
Maddi gereksinimler	1 Okur-Yazar Değil	9	2,074	0,717	1-3 1-4
	2 İlköğretim Mezunu	38	1,632	0,620	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	1,545	0,559	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	1,222	0,607	
	Toplam	78	1,611	0,637	
Çevreye açıklama gereksinimi	1 Okur-Yazar Değil	9	2,540	0,409	1-2 1-3 1-4 4-2 4-3
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,011	0,551	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,019	0,615	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	1,556	0,532	
	Toplam	78	2,022	0,594	
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	1 Okur-Yazar Değil	9	2,407	0,508	2-1 4-1 4-2 4-3
	2 İlköğretim Mezunu	38	2,000	0,516	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	2,061	0,555	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	1,500	0,479	
	Toplam	78	2,006	0,559	
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	1 Okur-Yazar Değil	9	2,405	0,382	1-2 1-3 1-4 4-2 4-3
	2 İlköğretim Mezunu	38	1,983	0,395	
	3 Ortaöğretim Mezunu	22	1,976	0,498	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	9	1,569	0,453	
	Toplam	78	1,982	0,469	

Tablo 31-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **maddi gereksinimler** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,074), Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,545) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$=1,222) göre daha yüksek düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumu yükseldikçe maddi gereksinimlerinin azaldığı belirlenmiştir.

Tablo 31-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,540), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$

=2,011), Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,019) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,556) göre daha yüksek düzeydedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumu yükseldikçe çevreye açıklama gereksinimlerinin azaldığı saptanmıştır.

Tablo 31-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelerin **genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =1,500), Okur-Yazar olmayan annelere ($\bar{x}$ =2,407), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,000) ve Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =2,061) göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca İlköğretim mezunu annelerin genel destek ve toplumsal hizmet alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =2,000), Okur-Yazar olmayan annelere ($\bar{x}$ =2,407) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumu yükseldikçe genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin azaldığı belirlenmiştir.

Tablo 31-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan annelerin **toplam aile gereksinimleri** toplamındaki algıları ($\bar{x}$ =2,405), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,983), Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,976) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,569) göre daha yüksek düzeydedir. Ayrıca Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu annelerin aile gereksinimleri toplamındaki algıları ($\bar{x}$ =1,569), Okur-Yazar olmayan annelere ($\bar{x}$ =2,405), İlköğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,983) ve Ortaöğretim mezunu annelere ($\bar{x}$ =1,976) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumu yükseldikçe toplam aile gereksinimlerinin azaldığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip annelerin **çalışma durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 32'de verilmiştir.

Tablo 32. Engelli çocuğa sahip **annelerin çalışma durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, starndart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Çalışıyor	13	1,500	0,540	-0,686	78	0,495
	Çalışmıyor	65	1,633	0,656			
Çevreye açıklama gereksinimi	Çalışıyor	13	1,780	0,487	-1,625	78	0,108
	Çalışmıyor	65	2,070	0,605			
Bilgi gereksinimi	Çalışıyor	13	2,192	0,551	-0,773	78	0,442
	Çalışmıyor	65	2,308	0,479			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Çalışıyor	13	1,821	0,469	-1,321	78	0,191
	Çalışmıyor	65	2,044	0,571			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Çalışıyor	13	1,823	0,380	-1,344	78	0,183
	Çalışmıyor	65	2,014	0,481			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 32 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **annelerin çalışma durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=-1,344; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,686; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-1,625; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,773; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-1,321; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip annelerin çalışma durumuna göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimi algıları değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip annelerin çalışma durumunun aile gereksinimleri algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 33-A'da verilmiştir.

Tablo 33-A. Engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	3,191	3	1,064	2,804	**0,046***
	Gruplar içi	28,069	74	0,379		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	3,200	3	1,067	3,297	**0,025***
	Gruplar içi	23,946	74	0,324		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,722	3	0,241	1,004	0,396
	Gruplar içi	17,757	74	0,240		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	2,858	3	0,953	3,331	**0,024***
	Gruplar içi	21,166	74	0,286		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	2,122	3	0,707	3,533	**0,019***
	Gruplar içi	14,818	74	0,200		
	Toplam	16,941	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 33-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 3,533; p<0,01)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,804; p<0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 3,297; p<0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 3,331; p<0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,004; p>0,05) ise anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumlarına göre bilgi gereksinimleri değişmezken, toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 33-B'de verilmiştir.

Tablo 33-B. Engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın kaynağı
Maddi gereksinimler	1 Okur-Yazar Değil	5	2,133	0,901	4-1 4-2
	2 İlköğretim Mezunu	31	1,704	0,629	
	3 Ortaöğretim Mezunu	29	1,575	0,575	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	13	1,269	0,555	
	Toplam	78	1,611	0,637	
Çevreye açıklama gereksinimi	1 Okur-Yazar Değil	5	2,657	0,128	1-2 1-3 1-4
	2 İlköğretim Mezunu	31	2,055	0,554	
	3 Ortaöğretim Mezunu	29	2,010	0,631	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	13	1,725	0,542	
	Toplam	78	2,022	0,594	
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	1 Okur-Yazar Değil	5	2,300	0,519	4-1 4-2 4-3
	2 İlköğretim Mezunu	31	2,102	0,533	
	3 Ortaöğretim Mezunu	29	2,034	0,548	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	13	1,603	0,512	
	Toplam	78	2,006	0,559	
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	1 Okur-Yazar Değil	5	2,433	0,395	3-1 4-1 4-2
	2 İlköğretim Mezunu	31	2,040	0,423	
	3 Ortaöğretim Mezunu	29	1,967	0,475	
	4 Yüksek Öğretim (Üniversite)	13	1,705	0,456	
	Toplam	78	1,982	0,469	

Tablo 33-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu babaların **maddi gereksinimler** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=1,269), Okur-Yazar olmayan babalara ($\bar{x}$=2,133) ve İlköğretim mezunu babalara ($\bar{x}$=1,704) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip babaların öğrenim düzeyi arttıkça maddi gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 33-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Okur-Yazar olmayan babaların **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,657), İlköğretim mezunu babalara ($\bar{x}$

=2,055), Ortaöğretim mezunu babalara ($\bar{x}$=2,010) ve Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu babalara ($\bar{x}$=1,725) göre daha yüksek düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip babaların öğrenim düzeyi arttıkça çevreye açıklama gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 33-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu babaların **genel destek ve toplumsal hizmet** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=1,603), Okur-Yazar olmayan babalara ($\bar{x}$=2,300), İlköğretim mezunu babalara ($\bar{x}$=2,102) ve Ortaöğretim mezunu babalara ($\bar{x}$=2,034) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip babaların öğrenim düzeyi arttıkça babaların genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 33-B incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **babaların öğrenim durumuna** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD test sonucuna göre Yüksek Öğretim (Üniversite) mezunu **babaların aile gereksinimleri** toplamındaki algıları ($\bar{x}$=1,705), Okur-Yazar olmayan babalara ($\bar{x}$=2,433) ve İlköğretim mezunu babalara ($\bar{x}$=2,040) göre daha düşük düzeydedir. Ayrıca Ortaöğretim mezunu babaların aile gereksinimleri toplamındaki algıları ($\bar{x}$=1,967) Okur-Yazar olmayan babalara ($\bar{x}$=2,433) göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip babaların öğrenim düzeyi arttıkça babaların toplam aile gereksinimleri azalmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 34'de verilmiştir.

Tablo 34. Engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,298	2	0,149	0,361	0,698
	Gruplar içi	30,961	75	0,413		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	0,265	2	0,133	0,370	0,692
	Gruplar içi	26,881	75	0,358		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,072	2	0,036	0,146	0,864
	Gruplar içi	18,408	75	0,245		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,083	2	0,041	0,129	0,879
	Gruplar içi	23,942	75	0,319		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,069	2	0,034	0,153	0,859
	Gruplar içi	16,872	75	0,225		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 34'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin kendine günde ayırdığı zamana** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,153; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,361; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,370; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,146; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,129; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **kendilerine günde ayırdığı zamana** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin değişmediği belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 35-A'da verilmiştir.

Tablo 35-A. Engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	2,369	2	1,184	3,075	0,052
	Gruplar içi	28,890	75	0,385		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	2,256	2	1,128	3,400	**0,039***
	Gruplar içi	24,890	75	0,332		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,655	2	0,328	1,378	0,258
	Gruplar içi	17,824	75	0,238		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	1,895	2	0,947	3,211	**0,046***
	Gruplar içi	22,130	75	0,295		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	1,526	2	0,763	3,713	**0,029***
	Gruplar içi	15,414	75	0,206		
	Toplam	16,941	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 35-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 3,713; p<0,05)**,** çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 3,400; p<0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 3,211; p<0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 3,075; p>0,05) ve bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,378; p>0,05) anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **Yunanca bilgi düzeylerine** göre maddi ve bilgi gereksinimleri değişmezken, toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, çevreye açıklama gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 35-B'de verilmiştir.

Tablo 35-B. Engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	Farkın kaynağı
Çevreye açıklama gereksinimi	1 Bilmiyorum	25	2,234	0,539	1-3
	2 Orta düzeyde	42	1,976	0,591	
	3 İleri düzeyde	11	1,714	0,599	
	Toplam	78	2,022	0,594	
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	1 Bilmiyorum	25	2,127	0,491	1-3
	2 Orta düzeyde	42	2,032	0,575	2-3
	3 İleri düzeyde	11	1,636	0,526	
	Toplam	78	2,006	0,559	
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	1 Bilmiyorum	25	2,106	0,413	1-3
	2 Orta düzeyde	42	1,992	0,488	2-3
	3 İleri düzeyde	11	1,660	0,396	
	Toplam	78	1,982	0,469	

Tablo 35-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulamak için yapılan LSD test sonucuna göre Yunanca bilgisi ileri düzeyde olan katılımcıların **çevreye açıklama gereksinimi** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =1,714) Yunanca bilmeyen ($\bar{x}$ =2,234) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeyi arttıkça çevreye açıklama gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 35-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulamak için yapılan LSD test sonucuna göre Yunanca bilgisi ileri düzeyde olan katılımcıların **genel destek ve toplumsal** hizmet alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$ =1,636) Yunanca bilmeyen ($\bar{x}$ =2,127) ve Yunancayı orta düzeyde bilen ($\bar{x}$ =2,032) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeyi arttıkça genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri azalmaktadır.

Tablo 35-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulamak için yapılan LSD test sonucuna göre Yunanca bilgisi ileri düzeyde olan katılımcıların aile

gereksinimleri toplamındaki algıları ($\bar{x}$ =1,660) Yunanca bilgisi orta düzeyde bilen ($\bar{x}$ =1,992) ve Yunancayı bilmeyen ($\bar{x}$ =2,106) katılımcılara göre daha düşük düzeydedir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeyi arttıkça toplam aile gereksinimleri azalmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 36'da verilmiştir.

Tablo 36. Engelli çocuğa sahip **ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,680	2	0,340	0,834	0,438
	Gruplar içi	30,580	75	0,408		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	0,446	2	0,223	0,627	0,537
	Gruplar içi	26,700	75	0,356		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,334	2	0,167	0,689	0,505
	Gruplar içi	18,146	75	0,242		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,604	2	0,302	0,968	0,385
	Gruplar içi	23,420	75	0,312		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,481	2	0,241	1,096	0,339
	Gruplar içi	16,459	75	0,219		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 36'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,096; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,834; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,627; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,689; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,968; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **sahip oldukları çocuk sayısına** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi

gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin değişmediği görülmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **aylık ortalama gelirlerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 37-A'da verilmiştir.

Tablo 37-A. Engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	P
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	10,690	3	3,563	12,819	**0,000****
	Gruplar içi	20,570	74	0,278		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	1,052	3	0,351	0,994	0,400
	Gruplar içi	26,094	74	0,353		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	1,095	3	0,365	1,554	0,208
	Gruplar içi	17,384	74	0,235		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	2,381	3	0,794	2,713	0,051
	Gruplar içi	21,644	74	0,292		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	2,568	3	0,856	4,408	**0,007****
	Gruplar içi	14,372	74	0,194		
	Toplam	16,941	77			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 37-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 4,408; p<0,01) ve maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 12,819; p<0,01) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,994; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,554; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 2,713; p>0,05) anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **aylık ortalama gelirlerine** göre çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmezken maddi gereksinimleri ve toplam aile gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** ve meddi gereksinimler alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları Tablo 37-B'de verilmiştir.

Tablo 37-B. Engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam ve meddi gereksinimler alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve LSD test sonuçları

		n	$\bar{x}$	ss	Farkın kaynağı
Maddi gereksinimler	500 € ve altı	4	2,625	0,285	1-2 1-3 1-4 2-3 2-4 3-4
	501-1000 €	39	1,816	0,595	
	1001-1500 €	21	1,389	0,573	
	1501 € ve üzeri	14	1,083	0,157	
	Toplam	78	1,611	0,637	
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	500 € ve altı	4	2,534	0,402	1-2 1-3 1-4 2-4
	501-1000 €	39	2,061	0,460	
	1001-1500 €	21	1,908	0,469	
	1501 € ve üzeri	14	1,716	0,333	
	Toplam	78	1,982	0,469	

1=500 €' ve altı, **2**=501-1000 €, **3**=1501-1000 €, **4**=1501 € ve üzeri

Tablo 37-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulamak için yapılan LSD test sonucuna göre aylık ortalama geliri 500 €'nun altında olan engelli çocuğa sahip ailelerin, **maddi gereksinimler** alt boyutundaki algıları ($\bar{x}$=2,625) aylık ortalama geliri 501-1000 € arası ($\bar{x}$=0,595), 1001-1500 € arası ($\bar{x}$=0,573), 1501 € ve üzeri ($\bar{x}$=0,157) olanlara göre daha yüksektir. Aylık ortalama geliri 501-1000 € arası ($\bar{x}$=0,595) olan engelli çocuğa sahip ailelerin, 1001-1500 € arası ($\bar{x}$=0,573), 1501 € ve üzeri ($\bar{x}$=0,157) olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aylık ortalama geliri 1001-1500 € arası ($\bar{x}$=0,573) olan engelli çocuğa sahip ailelerin, 1501 € ve üzeri ($\bar{x}$=0,157) olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin gelir gruplarına göre yapılan olası tüm karşılaştırmalara göre gelir durumu arttıkça **maddi gereksinim** algısı azalmaktadır.

Tablo 37-B'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aylık ortalama gelirlerine** ilişkin farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulamak için yapılan LSD test sonucuna göre aylık ortalama geliri 500 €'nun altında olan engelli çocuğa sahi ailelerin, **aile gereksinimleri toplamındaki** algıları ($\bar{x}$=2,534) aylık ortalama geliri 501-1000 € arası ($\bar{x}$=2,061), 1001-1500 € arası ($\bar{x}$=1,908), 1501 € ve

üzeri ($\bar{x}$ =1,716) olanlara göre daha yüksektir. Ayrıca aylık ortalama geliri 501-1000 € arası ($\bar{x}$ =2,061) olan engelli çocuğa sahi ailelerin, 1501 € ve üzeri ($\bar{x}$ =1,716) olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin gelir gruplarına göre yapılan olası tüm karşılaştırmalara göre gelir durumu arttıkça **toplam aile gereksinimlerini belirleme** algıları azalmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aile tiplerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 38'de verilmiştir.

Tablo 38. Engelli çocuğa sahip **ailelerin aile tiplerine** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	1,490	2	0,745	1,877	0,160
	Gruplar içi	29,769	75	0,397		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	1,210	2	0,605	1,750	0,181
	Gruplar içi	25,936	75	0,346		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	1,225	2	0,612	2,662	0,076
	Gruplar içi	17,255	75	0,230		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	1,381	2	0,690	2,286	0,109
	Gruplar içi	22,644	75	0,302		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	1,069	2	0,534	2,525	0,087
	Gruplar içi	15,872	75	0,212		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 38'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin aile tiplerine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 2,525; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 1,877; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$=1,750; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 2,662; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 2,286; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **aile tiplerine** göre maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile

gereksinimleri değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin aile tiplerinin aile gereksinim algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **yaşadığı yere** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 39'da verilmiştir.

Tablo 39. Engelli çocuğa sahip **ailelerin yaşadığı yere** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Şehir	38	1.553	0.626	-0.788	78	0.433
	Köy	40	1.667	0.650			
Çevreye açıklama gereksinimi	Şehir	38	2.026	0.591	0.062	78	0.950
	Köy	40	2.018	0.604			
Bilgi gereksinimi	Şehir	38	2.226	0.526	-1.093	78	0.278
	Köy	40	2.348	0.451			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Şehir	38	1.982	0.548	-0.367	78	0.715
	Köy	40	2.029	0.575			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Şehir	38	1.947	0.484	-0.641	78	0.523
	Köy	40	2.015	0.458			

Tablo 39 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **yaşadığı yere** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=-0.641; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0.788; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0.062; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-1.093; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0.367; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları yerlere göre maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimleri değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı yerin aile gereksinim algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerde **başka engelli birey olup olmama** durumuna göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 40'ta verilmiştir.

Tablo 40. Engelli çocuğa sahip **ailelerde başka engelli birey olup olmama durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Var	7	1,786	0,478	0,758	78	0,451
	Yok	71	1,594	0,651			
Çevreye açıklama gereksinimi	Var	7	2,388	0,450	1,730	78	0,088
	Yok	71	1,986	0,596			
Bilgi gereksinimi	Var	7	2,443	0,305	0,873	78	0,386
	Yok	71	2,273	0,503			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Var	7	2,095	0,535	0,439	78	0,662
	Yok	71	1,998	0,564			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Var	7	2,178	0,353	1,161	78	0,249
	Yok	71	1,963	0,477			

Tablo 40'a göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerde **başka engelli birey olup olmama durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=1,161; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,758; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,730; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,873; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,439; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğa sahip **ailede başka engelli birey olup olmamasına** göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ile toplam aile gereksinimleri değişmemektedir. Başka bir deyişle ailelerde başka engelli birey olup olmamasının aile gereksinim algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama** durumuna göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 41. Engelli çocuğa sahip **ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Evet	30	1,589	0,619	-0,242	78	0,809
	Hayır	48	1,625	0,655			
Çevreye açıklama gereksinimi	Evet	30	2,124	0,601	1,201	78	0,234
	Hayır	48	1,958	0,586			
Bilgi gereksinimi	Evet	30	2,313	0,502	0,352	78	0,725
	Hayır	48	2,273	0,487			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Evet	30	1,989	0,566	-0,218	76	0,828
	Hayır	48	2,017	0,560			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Evet	30	2,004	0,467	0,322	76	0,749
	Hayır	48	1,968	0,475			

Tablo 41 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almama durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=0,322; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,242; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,201; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,352; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,218; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasına göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimleri değişmemektedir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasının aile gereksinimleri üzerinde etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 42'de verilmiştir.

Tablo 42. Engelli çocuğa sahip **ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Evet	16	2,021	0,704	3,035	78	**0,003****
	Hayır	62	1,505	0,579			
Çevreye açıklama gereksinimi	Evet	16	2,348	0,495	2,552	78	**0,013***
	Hayır	62	1,938	0,591			
Bilgi gereksinimi	Evet	16	2,513	0,444	2,097	78	**0,039***
	Hayır	62	2,231	0,488			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Evet	16	2,250	0,483	1,994	78	0,050
	Hayır	62	1,944	0,563			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Evet	16	2,283	0,426	3,027	78	**0,003****
	Hayır	62	1,904	0,451			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 42'ye göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama** durumuna göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=3,027; p<0,01), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=3,035; p<0,01), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,552; p<0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,097; p<0,05), istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,994; p>0,05) ise herhangi bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumlarına göre genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmezken, toplam aile gereksinimleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir.

Bu bulgulara göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek **alanların** aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=3,027)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=3,035)**,** çevreye açıklama gereksinimi alt

boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=2,552)**,** bilgi gereksinimi alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(evet)}$=2,097)**, almayanların** aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam puanlarına **(** $\bar{x}_{(hayır)}$=0,451)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=1,505)**,** çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=1,938)**,** bilgi gereksinimi alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(hayır)}$=2,231) **göre daha yüksek olduğu belirlemiştir.** Yani engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alan ailelerin aile gereksinimleri almayanlara göre daha yüksek düzeydedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 43-A'da verilmiştir.

Tablo 43-A. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,555	2	0,277	0,677	0,511
	Gruplar içi	30,705	75	0,409		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	0,469	2	0,234	0,659	0,520
	Gruplar içi	26,677	75	0,356		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,060	2	0,030	0,123	0,885
	Gruplar içi	18,419	75	0,246		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,860	2	0,430	1,392	0,255
	Gruplar içi	23,165	75	0,309		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,352	2	0,176	0,795	0,455
	Gruplar içi	16,589	75	0,221		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 43-A'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,795; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,677; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,659;

p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,123; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 1,392; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna** göre aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44. Engelli çocuğa sahip **ailelerin engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Evet	33	1,505	0,597	-1,264	78	0,210
	Hayır	45	1,689	0,661			
Çevreye açıklama gereksinimi	Evet	33	2,052	0,649	0,380	78	0,705
	Hayır	45	2,000	0,557			
Bilgi gereksinimi	Evet	33	2,291	0,516	0,038	78	0,970
	Hayır	45	2,287	0,476			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Evet	33	2,020	0,554	0,186	78	0,853
	Hayır	45	1,996	0,568			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Evet	33	1,967	0,491	-0,240	78	0,811
	Hayır	45	1,993	0,457			

Tablo 44 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=-0,240; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-1,264; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,380; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,038; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,186; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani **engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve**

rehberlik desteği alıp almamasına göre maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimlerinin değişmediği belirlenmiştir. Başka bir deyişle **engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp** almamasının aile gereksinimleri üzerine etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama** durumuna göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45. Engelli çocuğa sahip **ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Evet	18	1,537	0,678	-0,560	78	0,577
	Hayır	60	1,633	0,629			
Çevreye açıklama gereksinimi	Evet	18	2,230	0,519	1,717	78	0,090
	Hayır	60	1,960	0,604			
Bilgi gereksinimi	Evet	18	2,389	0,388	0,992	78	0,325
	Hayır	60	2,258	0,516			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Evet	18	1,935	0,521	-0,614	78	0,541
	Hayır	60	2,028	0,572			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Evet	18	2,023	0,453	0,419	78	0,677
	Hayır	60	1,970	0,477			

Tablo 45 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=0,419; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,560; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,717; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=0,992; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,614; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Yani **ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna** göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimlerinin değişmediği belirlenmiştir. Başka bir deyişle engelli çocuğa sahip

ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmamasının aile gereksinimleri üzerine etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 46. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,681	2	0,340	0,835	0,438
	Gruplar içi	30,579	75	0,408		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	1,544	2	0,772	2,261	0,111
	Gruplar içi	25,602	75	0,341		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,801	2	0,401	1,700	0,190
	Gruplar içi	17,678	75	0,236		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,112	2	0,056	0,176	0,839
	Gruplar içi	23,913	75	0,319		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,397	2	0,198	0,900	0,411
	Gruplar içi	16,544	75	0,221		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 46'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,900; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,835; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 2,261; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$=1,700; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,176; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğuyla eğitimi için günde geçirdiği zamana** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve

toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47. Engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,571	3	0,190	0,459	0,712
	Gruplar içi	30,688	74	0,415		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	0,393	3	0,131	0,362	0,781
	Gruplar içi	26,753	74	0,362		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,021	3	0,007	0,029	0,993
	Gruplar içi	18,458	74	0,249		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,999	3	0,333	1,070	0,367
	Gruplar içi	23,026	74	0,311		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,045	3	0,015	0,066	0,978
	Gruplar içi	16,895	74	0,228		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 47'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,066; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,459; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,362; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,029; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(3-74)}$= 1,070; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğuyla sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve

toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun cinsiyetine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48. Engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğun cinsiyetine** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\overline{X}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Kız	25	1,460	0,560	-1,449	78	0,152
	Erkek	53	1,682	0,664			
Çevreye açıklama gereksinimi	Kız	25	1,960	0,506	-0,631	78	0,530
	Erkek	53	2,051	0,633			
Bilgi gereksinimi	Kız	25	2,228	0,443	-0,746	78	0,458
	Erkek	53	2,317	0,512			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Kız	25	1,933	0,523	-0,792	78	0,431
	Erkek	53	2,041	0,576			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Kız	25	1,895	0,373	-1,123	78	0,265
	Erkek	53	2,023	0,506			

Tablo 48 incelendiğinde araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun cinsiyetine** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=-1,123; p>0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-1,449; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=-0,631; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= -0,746; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= -0,792; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Yani engelli çocuğun cinsiyetine göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun engel türüne** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun engel türüne** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,659	5	0,132	0,310	0,905
	Gruplar içi	30,600	72	0,425		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	1,442	5	0,288	0,808	0,548
	Gruplar içi	25,704	72	0,357		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,916	5	0,183	0,751	0,588
	Gruplar içi	17,564	72	0,244		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,682	5	0,136	0,421	0,833
	Gruplar içi	23,343	72	0,324		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,484	5	0,097	0,424	0,831
	Gruplar içi	16,456	72	0,229		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 49'da görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun engel türüne** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(5-72)}$= 0,424; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(5-72)}$= 0,310; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(5-72)}$= 0,808; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(5-72)}$= 0,751; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(5-72)}$= 0,421; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğun engel türüne göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun doğum sırasına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 50'de verilmiştir.

Tablo 50. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun doğum sırasına** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,442	2	0,221	0,538	0,586
	Gruplar içi	30,817	75	0,411		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	0,173	2	0,086	0,240	0,787
	Gruplar içi	26,973	75	0,360		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,977	2	0,489	2,093	0,130
	Gruplar içi	17,503	75	0,233		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	0,045	2	0,023	0,071	0,932
	Gruplar içi	23,979	75	0,320		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,188	2	0,094	0,422	0,657
	Gruplar içi	16,752	75	0,223		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 50'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip **ailelerin çocuğun doğum sırasına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,422; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,538; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 0,240; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(2-75)}$= 2,093; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında($F_{(2-75)}$= 0,071; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuğun doğum sırasına** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 51'de verilmiştir.

Tablo 51. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	0,478	4	0,119	0,283	0,888
	Gruplar içi	30,782	73	0,422		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	1,098	4	0,274	0,769	0,549
	Gruplar içi	26,048	73	0,357		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,670	4	0,168	0,687	0,604
	Gruplar içi	17,810	73	0,244		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	2,408	4	0,602	2,033	0,099
	Gruplar içi	21,617	73	0,296		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,723	4	0,181	0,814	0,521
	Gruplar içi	16,217	73	0,222		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 51'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(4-73)}$= 0,814; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 0,283; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 0,769; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 0,687; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(4-73)}$= 2,033; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarına ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam,** maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 52'de verilmiştir.

Tablo 52. Engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	f	p
Maddi gereksinimler	Gruplar arası	1,224	3	0,408	1,005	0,396
	Gruplar içi	30,036	74	0,406		
	Toplam	31,259	77			
Çevreye açıklama gereksinimi	Gruplar arası	1,429	3	0,476	1,371	0,258
	Gruplar içi	25,717	74	0,348		
	Toplam	27,146	77			
Bilgi gereksinimi	Gruplar arası	0,254	3	0,085	0,344	0,794
	Gruplar içi	18,225	74	0,246		
	Toplam	18,480	77			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Gruplar arası	1,479	3	0,493	1,618	0,193
	Gruplar içi	22,546	74	0,305		
	Toplam	24,025	77			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Gruplar arası	0,829	3	0,276	1,269	0,291
	Gruplar içi	16,111	74	0,218		
	Toplam	16,941	77			

Tablo 52'de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,269; p>0,05)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,005; p>0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,371; p>0,05), bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 0,344; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($F_{(3-74)}$= 1,618; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin **çocuklarının öğrenim durumlarına** göre toplam aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği** toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları Tablo 53'te verilmiştir.

Tablo 53. Engelli çocuğa sahip **ailelerin engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına** göre aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam, maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma ve t testi sonuçları

		n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Maddi gereksinimler	Yok	11	1,970	0,714	2,056	78	**0,043**
	Var	67	1,552	0,609			
Çevreye açıklama gereksinimi	Yok	11	2,390	0,452	2,275	78	**0,026**
	Var	67	1,962	0,595			
Bilgi gereksinimi	Yok	11	2,536	0,307	1,839	78	0,070
	Var	67	2,248	0,504			
Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi	Yok	11	2,182	0,462	1,126	78	0,264
	Var	67	1,978	0,571			
Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği	Yok	11	2,269	0,419	2,250	78	**0,027**
	Var	67	1,935	0,463			

*****p<0,05; **p<0,01

Tablo 53'te görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilen ailelerin **engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına** göre **aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam** puanlarında ($t_{(78)}$=2,250; p<0,05), maddi gereksinimler alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$= 2,056; p<0,05), çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=2,275; p<0,05) farklılık olduğu belirlenirken bilgi gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,839; p>0,05), genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanlarında ($t_{(78)}$=1,126; p>0,05) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Yani engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına göre ailelerin bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmezken maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri ve toplam aile gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir.

Bu bulgulara göre araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin **engelli çocuğun başka destek eğitim hizmetleri almayanların** aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam puanlarına ($\bar{x}_{(yok)}$=2,269)**,** maddi gereksinimler alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(yok)}$=1,970)**,** çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(yok)}$=2,552)**, alanların** aile gereksinimlerini belirleme ölçeği toplam puanlarına **(**$\bar{x}_{(var)}$=1,935)**,**

maddi gereksinimler alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(var)}$=1,552**),** çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanlarına ($\bar{x}_{(var)}$=1,962) **göre daha yüksek olduğu belirlemiştir.** Yani engelli çocuğu başka destek eğitim hizmetleri almayan ailelerin toplam aile gereksinimleri, maddi gereksinimleri ve çevreye açıklama gereksinimleri başka destek eğitim hizmetleri alan ailelere göre daha yüksek düzeydedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırma Batı Trakya'da engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin (demografik özellikleri, sosyal destek algıları ve gereksinimleri) belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bölümde; engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algılarını ve gereksinimlerini değerlendirmede anne-babaya, aileye ve engelli çocuğa ilişkin değişkenlerin etkili olup olmadığı belirlenmeye ve elde edilen sonuçların tartışılmasına ve bu doğrultuda bazı önerilere yer verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip olan annelere ilişkin frekans dağılımları incelendiğinde, annelerin tamamının (%100) sağ olduğu, %11,5'nin okur-yazar olmadığı, %48,7'sinin ilköğretim mezunu, %28,2'sinin ortaöğretim mezunu, %11,5'nin yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmaya dâhil edilen annelerin %83,3'ünün çalışmadığı ve %16,7'sinin çalıştığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Batı Trakya azınlık bölgesindeki annelerin çoğunluğunun öğrenim durumlarının oldukça düşük olduğu ve çalışmadığı görülmektedir. Bu durumun engelli çocuğa sahip ailelerin destek alma ihtiyaçlarının ve genel gereksinimlerinin artmasına önemli bir ekten olabileceği düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmada Batı Trakya azınlık bölgesinde annelerin öğrenim durumlarının düşük olduğu ve çalışmama oranlarının ise oldukça yüksek olduğu görülürken (Ahmet, 2017), Yunanistan'ın azınlık olmayan diğer bölgelerinde annelerin öğrenim durumları ve çalışma oranlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Chatzigeorgiadou, 2009; Ntre, 2018; Oikonomou, 2007; Phraggogianis, 2016; Psari, 2014). Ayrıca bu konuda Türkiye'de engelli çocuğa sahip ailelerle yürütülen araştırmalarda anne öğrenim durumlarının ve çalışma oranlarının Batı Trakya azınlık bölgesine göre nispeten daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Akmaniş, 2010; Çürük, 2008; Sivrikaya, 2012; Şardağ, 2010; Şimşek, 2015). Araştırmada engelli çocuğa sahip annelerin büyük oranda çalışmadığı sonucundan hareketle, engelli çocuğu olan ailelerde, ebeveynden biri genellikle çocukla kalmak için işten ayrılmakta ya da çalışma saatlerini azaltmak zorunda kaldıkları belirlenmiştir (McNeil, 2006). Çoğu durumda, bu ebeveynin anne olduğu, engelli çocuğa sahip

babaların ise ailenin maddi sorumluluklarını üstlendiği için çalıştıkları belirtilmiştir (Powers, 2001; Wang & diğ., 2011).

Araştırmaya dâhil edilen babaların %98,7'sinin sağ olduğu, %1,3'nün sağ olmadığı, %6,4'nün okur-yazar olmadığı, %39,7'sinin ilköğretim mezunu, %37,2'sinin ortaöğretim mezunu, %16,7'sinin yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca babaların %97,4'ünün çalıştığı ve %2,6'sinin çalışmadığı belirlenmiştir. Bu araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar incelendiğinde Batı Trakya azınlık bölgesinde yaşayan engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin %34,6'sının kendine günde *hiç zaman* ayırmadığı, %48,7'sinin *bir saatten az* zaman ayırdığı ve%16,7'sinin *1-2 saat* ayırdığı görülmektedir. Ayrıca, ailelerin %32,1'nin hiç *Yunanca bilmediği*, %53,8'inin *orta düzeyde* Yunanca bildiği ve %14,1'nin *ileri düzeyde* Yunanca bildiği belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen önemli bir sonuca göre Yunanistan'da yaşayan Batı Trakya azınlık bölgesinde aile bireylerinin büyük çoğunluğunun ileri düzeyde Yunanca bilmediği ortaya çıkmıştır. Bu durumun ailelerin destek alma ihtiyaçlarının ve genel gereksinimlerinin artmasına önemli bir ekten olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, ailelerin eğitim durumunu ve dilsel yetersizliklerini göz önünde bulunduracak olursak, özel gereksinimli olan çocuklarının gelişimi, eğitimi ve artan ihtiyaçlardan kaynaklanan sorunlarla nasıl başa çıkacakları konusunda anne babanın bilgi alabileceği ve başvurabileceği kaynaklara sınırlılıkları olduğu düşünülebilir. Batı Trakya bölgesinde yaşayan azınlık ailelerinin yaşadıkları kültür ve dil farklılıklarının olduğu, engelli çocuğa sahip ailelerin eğitim ve sosyal hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanamadıkları söylenebilir (Pervin Hayrullah, kişisel görüşme, 23 Ekim 2017). Farklı kültürlerde yaşayan ailelerin çeşitli sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin farklı algıları vardır (Sucuoğlu, 2016:123). Greene ve diğerleri (1995), kültürel ve dilsel özellikleri farklı olan ailelerin çocuklarının geçiş programlarının planlanmasına katılımlarını karşılaştırmışlar, dili ve kültürü farklı olan anne babaların geçiş hakkında konuşma, çocuklarını eğitim sonrası döneme hazırlama, kendi kültürlerini ve toplu taşıma araçlarını nasıl kullanabileceklerini öğretme konularına Avrupa-Amerikalı olan ailelerden daha fazla önem verdiklerini bulmuşlardır (akt. Sucuoğlu, 2016:123). Kalliari (2016) Yunanistan'da özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip farklı dilsel özellikleri

olan ailelerin okul ve destek hizmetleri hakkında tecrübelerini incelediği araştırmasında, ailelerin etnokültürel farklılıklarının dil, kültürel ve maddi kaynak eksikliği nedeniyle farklı sorunları anlamada önemli engeller ve zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını belirlemiştir. Ailelerin yakın ve geniş sosyal çevre ile olan temaslarına bakıldığında, ailelerin büyük çoğunluğunun resmi kaynaklara erişimlerinin sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, Batı Trakya'da yaşayan engelli çocuğa sahip azınlık ailelerine sağlanacak sosyal desteğin ve gereksinimlerinin önemi daha da artmaktadır.

Engelli çocuğa sahip ailelerin aile yapısına ilişkin frekans dağılımları incelendiğinde; ailelerin %33,3'nün tek çocuğa, %51,3'inin iki çocuğa, %15,4'ünün 3 ve üzeri çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin %5,1'inin 500€'nun altı aylık ortalama gelire, %50,0'sinin 501-1000€ aylık ortalama gelire, %26,9'unun 1001-1500€ aylık ortalama gelire ve %17,9'unun 1501€ ve üzeri aylık ortalama gelire sahip olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar incelendiğinde, engelli çocuğa sahip ailelerin çoğunluğunun ortalama 500-1000 € arası aylık gelire sahip olduğu görülmektedir. Buna göre ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının düşük olduğu, bunun da ailelerin destek algıları ve gereksinimleri üzerine etkisinin olabileceği söylenebilir. Yunanistan genelinde GSMH kişi başına düşen gelir 16.42 Euro'dur. Ayrıca istatistiklere göre Yunanistan'da kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu bölgenin Attika (Αττική) bölgesi olduğu (22,204 Euro), en düşük bölgenin ise Doğu Makedonya ve Batı Trakya (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη) bölgesi olduğu (11,432 Euro) saptanmıştır (ELSTAT, 2016). Yani Yunanista'da en zengin Attika ve en yoksul bölgenin ise Doğu Makedonya ve Batı Trakya olduğu, her iki bölgenin sosya-ekonomik düzeyi arasında oldukça fazla farkın olduğu görülmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nde yer alan ülkelerin genel ortalamasına bakıldığında, kişi başına düşen gelirin 29,9 Euro olduğu görülmektedir (EUROSTAT, 2016). Tüm bu verilere bakıldığında Batı Trakya azınlık bölgesinde yaşayan bireylerin sosyo-ekonomik düzeylerinin tüm ülke veya bölgeye göre oldukça geride olduğu bu durumun da bu bölgede yaşayan bireylerin temel gereksinimlerine önemli derecede etki ettiği söylenebilir. Bu durumla beraber bu araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip azınlık durumunda olan ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının da Batı Trakya bölgesinde yaşayan tüm bireylere göre daha

düşük olduğu bu durumun engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerine önemli derecede etki edebileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen ailelerin %50'sinin çekirdek aile, %43,6'sının geniş aile ve %6,4'ünün parçalanmış aile tipine sahip olduğu ve ailelerin %48,7'sinin şehirde ve %51,3'ünün köyde yaşamakta olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, kentsel alanda yaşayan aileler ile kırsal alanda yaşayanların oranı arasında önemli bir farklılığın olmadığı, aksine engelli çocuğa sahip ailelerin yarısından fazlasının köyde yaşadığı görülmektedir. Ayrıca bu bulgulara göre azınlık bölgesinde yaşayan engelli çocuğa sahip ailelerin kırsal bölgede yaşamlarını sürdürmelerinin çoğunluğunun geniş bir aile tipine sahip olabileceğini etkilediği düşünülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, Georgas (2011) tarafından yapılan araştırmaya göre engelli çocuğa sahip azınlık bölgesinde yaşayan aileler bir sosyal yapı olarak değerlendirildiğinde geleneksel kırsal ailenin bugün değişmediği ancak normal gelişim gösteren çocuklara sahip azınlık olmayan ailelerde bu yapının değiştiği çoğunluğunun kentlerde yaşadığı görülmektedir. Yunanistan'da gerçekleştirilen araştırmalarda aile, yapısal olarak, yıllar itibariyle, geleneksel geniş kırsal aileden kentsel aileye doğru yönelim içinde olduğu görülmektedir (Georgas, Garri, Christopoulos, Mylonas & Papaloni, 1998; Yiotsa, 1999| Papadimou, 1999). Ancak bu değişimler, özellikle üyeleri arasında gelişen ilişkiler düzeyinde çok büyük olmadığı, ailenin üyeleri ve akrabalar arasında sosyal ilişkilerin korunduğu gösterilmektedir (Georgas, 2011). Bu bilgiler ışığında; ailelerin kırsal ya da kentsel alanda yaşamalarının ailenin gelir düzeyini etkileyen bir unsur olarak değerlendirildiğinde, kırsal bölgede elde edilecek gelirin kente göre daha az olduğu söylenebilir (Hu, Wang & Fei, 2012). Bunun yanı sıra, kırsal bölgede yaşamak, ailelerin ve engelli çocuklarının kapsamlı destek hizmetlerine erişimini zorlaştıran bir unsur olduğu da göz ardı edilmemelidir (Hauser-Cram ve diğ, 1999; Kersh, Hedvat, Hauser-Cram & Warfield, 2006). Dolayısıyla, engelli çocuğa sahip ailelerin yaşamında değişikler yaratan faktörlerlerden biri olan yaşamını sürdürmüş olduğu yerin gereksinimleri üzerinde etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada yer alan engelli çocuğa sahip ailelerin %91,0'nin ailesinde başka engelli birey yokken %9,0'da ailesinde vardır. Ailelerin %61,5'inin engelli çocuğundan dolayı bakım ücreti almadığı %38,5'inin ise almakta olduğu görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen ailelerin %79,5'i özel gereksinimli olan çocuğunun eğitimi, bakımı vd, için

yakınlarından maddi destek (para gibi) almadığı ve %20,5'inin almakta olduğu belirlenmiştir. Ailelerin %55,1'inin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok eşinden destek aldığını ve %38,5'inin ise ailesinden destek aldığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan engelli çocuğa sahip ailelerin %57,7'inin çocuğunun durumuna bağlı olarak yaşadığı güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği almadığı ve %42,3'ünün almakta olduğu görülmektedir. Ailelerin %76,9'unun üye olduğunu dernekler ya da sivil toplum örgütleri yokken %23,1'inin vardır. Ayrıca, araştırmaya dâhil edilen ailelerin, %46,2'inin özel gereksinimli olan çocuğuyla eğitimi için %16,7'sinin günde 1 saatten az, %37,2'sinin 1-2 saat ve % 46,2'inin günde iki saatten fazla zaman geçiriyor olduğu görülmektedir. Ailelerin %20,5'inin özel gereksinimli olan çocuğuyla sosyalleşmesi için günde hiç zaman geçirmediği, %17,9'unun 1 saatten az, %42,3'inin günde 1-2 saat ve %19,2'sinin günde 2 saatten fazla zaman geçirdiği belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ailelerin önemli bir oranının engelli çocuğunun durumuna bağlı olarak yaşadığı güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği almadığı ve büyük çoğunluğun herhangi bir derneğe ya da sivil toplum örgütüne üye olmadığı görülmektedir. Buna göre aileler, çocukları için destekleyici hizmetler araştırsalar da, kendileri için destek hizmetlerinden yararlanma konusunda isteksiz olduklarını söylemek mümkündür. Nitekim engelli çocuğa sahip aile bireylerinde herhangi bir uğraşıya girmek konusunda tükenmişlik, kaygı, stres, depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Yani engelli çocuğa sahip ailelerin her hangi bir kuruluştan destek almamalarının onları birçok alanda olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir (Harty, Joseph, Wilder & Rajamin, 2007; McWilliam, 2010). Genel olarak, sosyal çevrelerinden ve sosyal hizmetlerinden destek arayan ebeveynlerin daha düşük stres düzeylerine sahip oldukları bulunmuştur (Jones & Passey, 2004). Jones ve Passey (2004) tarafından yapılan araştırmada, gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin çoğunluğunun, çocuklarının durumunu uzmanlara açıklamanın yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Tadema ve Vlaskamp (2009) tarafından yapılan araştırmada ise ebeveynlerin, akrabalarından ve yakın sosyal çevrelerinden aldıkları yardım ve desteğin, sosyal hizmetlerden aldıkları desteğe göre daha düşük olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Son olarak engelli çocuğa sahip ailelerle gerçekleştirilen araştırmalarda yaşadıkları

rahatsızlıklar sıklıkla ele alınan bir konu olmakla birlikte, bu rahatsızlıklara ilişkin bir destek almanın veya herhangi bir derneğe ya da sivil toplum örgütüne üye olmalarının sosyal destek algıları ile aile gereksinimleri üzerine olumlu etkisinin olduğu bulunmuştur. Engelli çocuğa sahip ailelerin engellilik ile ilgili her hangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmalarının bile (herhangi bir maddi destek almaksızın) herhangi bir desteğe ihtiyaç duymalarını azalttığı tespit edilmiştir (Harty, Joseph, Wilder ve Rajamin, 2007; McWilliam, 2010; Jones ve Passey, 2004; Tadema ve Vlaskamp, 2009). Bu bilgilerden hareketle, ailelerin durumlarına ilişkin destek almalarının aile destek algıları ve aile gereksinimleri üzerine olumlu yansımalarının olacağı söylenebilir.

Araştırmada yer alan ailelerin engelli çocuklarının %67,9'unun erkek, %32,1'inin kız olduğu görülmektedir. Engelli çocukların %14,1'inin zihinsel engelli, %21,8'inin engel durumu Otizm, %19,2'sinin dil ve konuşma güçlüğü, %9,0'unun öğrenme güçlüğü, %17,9'unun çoklu engel ve %17,9'unun diğer engel durumlarına sahiptir. Ayrıca, araştırmaya dâhil edilen engelli çocukların %59,0'unun doğum sırasına göre birinci çocuk, %33,3'ünün ikinci çocuk ve %7,7'sinin üçüncü çocuk olduğu görülmektedir.

Engelli çocukların %3,8'i için tıbbı tanı yokken %16,7'de tıbbi tanı doğumda konmuş, %17,9'da 1 yaş ve öncesinde, %32,1'de 2-3 yaşında ve %29,5'i için tıbbi tanı 2-3 yaşında konduğu görülmektedir. Ayrıca, araştırmaya katılan engelli çocukların %24,4'ünün okula gitmediği, %19,2'sinin okul öncesi eğitim kurumuna, %47,4'sinin ilkokula ve %9,0'unun ortaokula devam ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, engelli çocukların %14,1'i başka destek eğitim hizmetleri almaz iken %85,9'unun başka destek eğitim hizmetleri aldığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre, araştırmaya dâhil edilen ailelerde okula gitmeyen çocukların oranının yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın, çocukların önemli bir bölümü okula gitmez iken neredeyse büyük çoğunluğun başka destek eğitim hizmetlerinden yararlandıkları görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, ailelerin destek eğitim hizmetlerini çocuklarının örgün eğitim ortamında olmalarından daha çok tercih ettikleri söylenebilir. Destek eğitim hizmetlerinim temel hedeflerinden biri özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının durumu için gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarına yardımcı olmaktır. Ancak bu şekilde özel gereksinimli çocuğu olan aileler hem çocuklarının hayatıyla hem de kendi yaşamlarıyla ilgili doğru kararları verebilmektedirler (Kypriotakis & Praggogianis, 2010). Batı Trakya'da engelli çocuğa

sahip ailelerle gerçekleştirilen bir araştırmada, ailelerin çocuklarının eğitim alma durumunda yaşam kaliteleri açısından farklılık olduğu belirlenmiştir. Yani okula gitmeyen engelli çocuğun ailesinin yaşam kalitesi okula gidenlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur (Ahmet, 2017). Bayat (2007) tarafından yapılan başka bir araştırmada ailelerin çocuklarının okula gitmesinden memnun olduklarını ve haftada 2,5 saat süre ile başka destek eğitim hizmeti almaları durumunda ailelerin memnuniyet düzeyinin arttığı belirlenmiştir. Yine Hume, Bellini & Pratt (2005) tarafından yapılan araştırmada da engelli çocuğun başka destek eğitim hizmetlerinden yararlanmasının hem ailenin hem de özel gereksinimli çocukların yaşam kalitesi üzerinde etkili olduğunu bulmuşlardır.

Araştırmaya dâhil edilen engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek ölçeği toplam puanları ile aile gereksinimleri belirleme ölçeği toplam puanları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algıları arttıkça aile gereksinimlerinin azaldığı belirlenmiştir. Araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algılarının aile gereksinimleri ile negatif yönde bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Engelli çocuğun varlığına başarılı bir şekilde uyum sağlamayı kolaylaştıran etmenlerden biri, hem çocuğun ve ailenin gereksinimlerini karşılamaya yardım edecek, hem de yetersizlikle ilgi sorunların azaltılmasına ve ailelerin sorunlarla başa çıkmalarını kolaylaştıracak destek hizmetlerini sağlamaktır (McWilliam, 2010). Aileler farklı bir çocuk yetiştirmek durumunda kaldıklarında beklemedikleri deneyimler ve farklı gereksinimler ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durumda, farklı gereksinimleri olan bir çocuğa sahip olmanın ailenin kendine ilişkin değerini, anne-baba olmaya ilişkin yeterliliğini ve kendine olan güvenini olumsuz olarak etkileyen düşük sosyal destekle ilişkili olabilir (Kaner, 2016).

Alanyazın incelendiğinde, birebir sosyal destek algıları ile aile gereksinimleri arasında ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmamasına karşın stres, depresyon, umutsuzluk gibi duyguların engelli çocuğa sahip ailenin çevreye sürekli olarak uyum sağlama çabaları arasında gereksinimlerinin karşılanmamasına yol açan nedenler arasındadır. Bu nedenle, araştırmada yakın benzerlik gösteren araştırmalar incelenmiştir. Akmaniş (2010) otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal destek ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeylerinin

azaldığını göstermiştir. Benzer bir başka çalışmada, Görgü (2005) otistik çocuğu olan annelerin algıladığı sosyal destek ile depresyon düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasıyla, annelerin algıladığı sosyal destek arttıkça depresyon düzeylerinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer bulgulara Wolf (2009) otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek gereksinimleri ve bu gereksinimlerin stresle olan ilişkisini incelediği araştırmasında, ailelerin sosyal destek gereksinim algıları arttıkça aile stesi düzeylerinin azaldığını tespit etmiştir. Sivrikaya (2012) zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek, aile stresi ve aile yükünün belirlenmesine yönelik araştırmasında annelerin sosyal destek düzeyleri ve sosyal desteğin alt boyutları ile aile stresi arasında ilişkiyi incelediğinde, annelerin algıladıkları destek arttıkça aile stresinin azaldığı sonucuna varmıştır.

Engelli çocuğa sahip ailelerde annelerin öğrenim durumuna göre aile destek algıları duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve toplam aile desteğine göre farklılık göstermektedir. Yani engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi düştükçe bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile desteği ihtiyaçlarının arttığı belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim düzeyi yükseldikçe aile desteği ihtiyaçları azalmaktadır. Bu sonuç, annelerin öğrenim düzeylerinin artışıyla birlikte engelli çocuklarına dair karşılaşacakları sorunlara çözüm geliştirmede genellikle daha başarılı olacakları düşüncesinden kaynaklanıyor olabilir. Buna göre, annelerin öğrenim düzeyi ne olursa olsun sosyal desteğe gereksinimlerinin olduğu söylenebilir. Araştırma, Görgü'nün (2005) annelerin eğitim düzeyi arttıkça sosyal destek algılama düzeylerinin arttığı bulgusuyla da tutarlılık göstermektedir. Coşkun ve Akkaş'da (2009) engelli çocuğu olan annelerin öğrenim düzeyi arttıkça sosyal destek algılama düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Annelerin öğrenim düzeyine göre destek gereksinimlerinin incelenmesi yapılan birçok araştırmada incelenen değişken olarak dikkat çekmektedir (Akmaniş, 2010; Çürük, 2008; Kavak, 2007; Sivrikaya, 2012; Şardağ, 2010). Bu araştırmada da yapılan diğer araştırmalarla benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Akmaniş, 2010; Çürük, 2008; Kavak, 2007). Buna karşın annelerin destek gereksinimlerinin öğrenim düzeyine göre farklılaşmadığını söyleyen araştırmalarda (Phraggogiani, 2016; Chatzigeorgiadpu, 2009) mevcuttur.

Engelli çocuğa sahip annelerin aile destek algıları duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları çalışma durumlarına göre değişmemektedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip annelerin aile destek algıları çalışma durumlarına göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Araştırma sonuçları ile tutarlılık gösteren, Şimşek (2015) araştırmasında otismli çocuğa sahip olan annelerin çalışma durumuna göre algıladıkları sosyal destek düzeylerinin farklılık göstermediğini belirlemiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerde babaların öğrenim durumlarına göre aile destek algıları duygusal destek, bilgi desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları değişmezken bakım desteğinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip babaların öğrenim düzeyi düştükçe en fazla bakım desteğine ihtiyaçları artmaktadır. Bakım desteği; parasal yardımı, eğitim hizmetlerini, araç-gereç yardımını ve tıbbi bakım hizmetleri gibi ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlayacak maddi nitelikli sorunlara doğrudan çözüm getirir (Kaner, 2016). Babaların çocukları ile ilgili daha çok maddi nitelikli sorunların çözümüne odaklanması, babaların eğitim düzeylerinin özellikle bakım desteği algılarında farklılık yarattığı söylenebilir (Girli, 2004). Nitekim Phraggogiani'nin (2016) araştırmasında öğrenim düzeyi yüksek olan özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin aile ve sosyal destek alanında daha düşük aile gereksinimi düzeylerine sahip oldukları vurgulanmıştır. Sencar (2007) otistik çocuğa sahip anne ve babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe stres düzeylerinin düştüğü, sosyal destekten memnuniyetlerinin ve sosyal destek genişliklerinin arttığını belirlemiştir. Kaner (2004) araştırmasında ise, engelli çocukları olan anne babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının durumunu çocukların ve anne babaların bazı özelliklerine göre incelediği araştırmasında babaların annelere göre daha çok bakım desteğine gereksinimlerinin olduğunu tespit etmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin kendine günde ayırdığı zamana göre duygusal destek, bilgi desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algılarının değişmediği bakım desteğinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin kendine günde hiç zaman ayırmayanların bakım desteğine ihtiyaçları kendine günde 1-2 saat zaman ayıranlara göre daha düşüktür. Engelli çocuk, belli gelişim alanları açısından yetersizlikten etkilenmiş olduğu için ailesine değişen düzeylerde bağımlıdır. Bu durum çocuğun bakımında ve eğitiminden birinci derecede

sorumlu olan aile için bakım desteği öncelikli olabilir. Alanyazın incelendiğinde, engelli çocuğa sahip ailelerde çocuğun bakımına yönelik sorumluluğun büyük kısmı anneler tarafından üstlenildiği için annelerin sahip oldukları diğer rollerden vazgeçtikleri, sosyal aktivitelere ve sosyal yaşama katılım düzeylerinde azalma olduğunu göstermektedir (Bahar & diğ., 2009). Aileler ekonomik güçlüklerinin yanında yaşam tarzlarında, sosyal, kültürel yaşam ve serbest zamanları değerlendirmelerinin, aile çevresi ve sosyal çevre ile ilişkiler yönünden de sınırlamalarla karşı karşıya kalmakta ve kendilerine yeterli zaman ayıramamaktadırlar (Işıkhan, 2005; Özşenol & diğ., 2003; Sarı ve diğ., 2006). Altiere ve Von Kluge (2009) tarafından yapılan çalışmada, otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmenin fazla zaman gerektirmesi, bu nedenle arkadaşlarıyla, ailenin üyeleriyle ve kendilerine gereken serbest zamanı ayıramadıklarını bildirmişlerdir. Ayrıca, Ahmadi, Zalani ve Amrai'nin (2011) otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip İranli ailelerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmalarında, İranlı ebeveynlerin bir arkadaşıyla zaman geçirme ve aile anlayışı gereksinimlerini dile getirdiklerini belirlemişlerdir. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarının ihtiyaçlarından kaynaklanan artan sorumluluk ve talepleri nedeniyle sosyal desteğe ihtiyaçları artmaktadır (Altiere & Von Kluge, 2009).

Engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre duygusal destek, yakın ilişki desteği ve maddi destek algıları değişmezken, bilgi desteği, bakım desteği ve toplam aile desteğinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre Yunanca bilgi düzeyi yüksek olanların bakım desteği, bilgi desteği ve toplam aile desteği algıları Yunanca bilgi düzeyi düşük olanlara göre yüksektir. Bu sonuçlar ışığında, kültürel ve dilsel farklılığı olan ailelerin bulunduğu toplumsal yapı içinde egemen dil konusundaki yetersizlikleri veya sınırlı bilgiye sahip olmaları, ailelerin çocukları hakkında bilgi ve destek alabileceği uzmanlar ile iletişim kurmasını zorlaştıran önemli bir faktör olabileceği söylenebilir (Hatzidakis, 2006). Bu durumda ailelerin bulundukları ülkede onlara sunulabilecek hizmetleri yeterli düzeyde anlamadıkları ve gereken desteği alamadıkları düşünülebilir (Olivos, Gallacher & Aguilar, 2010). Nitekim, Jegatheesan (2010) Batı Asya'daki Müslüman ailelerle yaptığı araştırmasında, engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları ülkenin egemen dilini bilmemelerinin ve maddi kaynakların yetersizliği, engelli çocuğun varlığı ile birlikte zorluklar aile stresini arttırmakta

olduğunu ve bu durumun ailelerin uzmanlar ile etkileşimlerini olumsuz yönde etkilediğini belirlemiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin sahip oldukları çocuk sayısına göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile desteği açısından herhangi bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Bu durumda, ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı sosyal destek algıları üzerine bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Şimşek (2015) araştırmasında benzer olarak otizmli çocuğu olan annelerin sahip olduğu çocuk sayısının algıladıkları sosyal destek açısından anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur.

Engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre aile destek algıları duygusal destek, bilgi desteği, yakın ilişki desteği açısından değişmezken, maddi destek, bakım desteği ve toplam aile desteğinin değiştiği saptanmıştır. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama geliri düştükçe bakım desteği, maddi destek ve genel aile desteğine ihtiyaçları artmaktadır. Buna göre, gelir düzeyi düşük ailelerin daha fazla sosyal desteğe gereksinim duydukları söylenebilir. Bu farklılığın düşük gelir düzeyine sahip olmanın yanı sıra öğrenim durumlarının da düşük olması nedeniyle çocuklarının durumları hakkında yeteri kadar bilgilerinin olmaması ve buna bağlı olarak çocuklarına nasıl bakım sağlayacaklarını, nasıl eğitim vereceklerini bilmediklerinden dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bulgular engelli çocuğu olan annelerle çalışan Gölalmış-Erhan (2005) ve Görgü'nün (2005) annelerin gelir düzeyleri arttıkça sosyal destek algılarının da arttığı bulgusuyla tutarlılık göstermektedir. Benzer şekilde, Phraggogiani (2016) özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde anne-baba ilişkilerini incelediği araştırmasında, aylık ortalama geliri 1000€ ve üzerinde olan ailelerin 1000€'nun altında ortalama gelire sahip olanlara göre sosyal destek algılarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Alanyazında, gelir düzeyi düşük ailelerin daha fazla sosyal desteğe gereksinim duydukları araştırmalara (Coşkun & Akkaş, 2009; Çürük, 2008) rastlamak mümkün.

Engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek algılarında aile tiplerine göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile desteği algıları açısından herhangi bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ailelerin büyük çogunluğunu çekirdek aile yapısına sahip oldukları görülmektedir. Batı Trakya azınlık bölgesindeki engelli çocuğa sahip ailerin aile

bağlarının oldukça güçlü olması, ister çekirdek aile olsun ister geniş aile olsun tüm grupların birbirlerine desteklerinn oldukça güçlü olmasından dolayı anlamlı bir farklılık çıkmamasına sebep olabilir. Nitekim yapılan araştırmalarda aile bağlarının güçlü olduğu toplumlarda büyükanne ve büyükbabaların güçlü destek sağlayıcılar olarak engelli çocuğa sahip anne ve babaların fiziksel ve duygusal yardımı için başvurdukları kişiler olduğu gösterilmiştir (Chang & McConkey, 2007; Tsibidaki, 2007).

Engelli çocuğa sahip ailelerin ailenin yaşadığı yere göre aile destek algılarının duygusal destek, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile destek algılarının değişmediği, bilgi desteği açısından değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin köyde yaşayanların engelli çocuğunun özellikleri, gelişimi, eğitimi ve ona nasıl davranılması konusunda anne babaya yol gösterecek hizmetlere erişimlerinin şehir merkezinde yaşayanlara göre daha güç olduğu söylenebilir. Phraggogiani (2016) özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerin aile ilişkilerini incelediği araştırmasında, kent merkezinde yaşayan ailelerin kırsal bölgede yaşayan ailelere göre sosyal destek algılarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Söz konusu araştırmada, kentsel alanda yaşayan ailelerin kırsal kesimde yaşayan ailelere kıyasla daha yüksek duygusal destek düzeylerine sahip oldukları bulunmuştur. Ahmet'in (2017) araştırmasında, Batı Trakya'da engelli çocuğa sahip ailelerin şehirde yaşayanların sosyal ilişkiler yaşam kalitesinin kasaba ve köyde yaşayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek algılarının ailede başka engelli birey olup olmamasına göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile destek algıları açısından farklılık göstermemektedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip bireylerin ailesinde başka engelli birey olup olmaması aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek algılarının ailenin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasına ilişkin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile destek algılarına göre değişmemektedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasının aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Sivrikaya ve Çifci-Tekinarslan (2013) tarafından yapılan araştırmada engelli çocuğa sahip olan ailelere bakım desteğinin verilmesinin ailelerin stres

düzeylerini azalttığını tespit etmişlerdir. Gajraj-Sigh (2011) tarafından yapılan araştırmada ise mali destek ve bakım desteği için gerekli materyallerin sağlanmasının engelli bireye bakım veren kişilerin stresinin azalmasında önemli ve etkili olduğunu belirtilmiştir. Özetle yapılan araştırmalarda engelli çocuğa sahip ailelere herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından meddi desteğin sağlanmasının onların gereksinim düzeylerinin azalmasına yardımcı olduğu belirlenmiştir (Gajraj-Sigh, 2011; Sivrikaya & Çifci-Tekinarslan, 2013).

Engelli çocuğa sahip ailelerin aile destek algılarının engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almamasına göre maddi destek algıları değişmezken duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği ve toplam aile destek algılarının değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek almayan ailelerin aile destek algıları alanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre, engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek almayan ailelerin gelir düzeylerinin alanlara göre daha yüksek olabileceği düşüncesiyle aile destek algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, ailelerin sosyal destek algılarının düşük olduğu görülmektedir ki, bu durum da ailelerin yakın çevreleri tarafından başkalarıyla birlikte olma gereksinimlerinin karşılanmadığını göstermektedir. Bilgisel ya da bakım desteğini Kaner (2003) araçsal destek olarak sınıflandırmaktadır. Buna göre araçsal destek bilgi vermeyi, tavsiyelerde bulunmayı, parasal ve materyal yardımı, bakım ve eğitimle ilgili yardımları içerir. Mevcut durumu tanımaya, anlamaya ve bu durumla başa çıkmaya yardım eder. Maddi sorunlara doğrudan çözümler getirerek ya da aile bireylerine rahatlamak ve boş zaman etkinliklerine daha çok katılabilmek için gerekli zamanı sağlayarak hissedilen gerilimi azaltır (Kaner, 2003). Sivrikaya ve Tekinarslan (2013) bakım desteğinin artmasının ailenin stresini azalttığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, sosyal desteğin aile bireylerinin engelli çocuğun eğitiminde ve günlük ihtiyaçların karşılanmasında etkili role sahip olduğu düşünülebilir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğunun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile destek algıları açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, engelli çocuğunun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna

ilişkin aile destek algılarını etkilemediği ve bu durumunda ailelerin yakın çevrelerinden destek aldıklarını göstermektedir. Yapılan bir araştırmada engelli çocuğun bakımına destek olan temel kişilerin onun ailesi olduğu görülmektedir (Lampropoulou, 1994).

Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile destek algıları açısından farklılık göstermektedir. Bu sonuçlara göre çocuklarının duruma bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği alan ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile destek algıları almayanlara göre daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar ışığında, engelli bir çocuğun gereksinimlerini karşılamak ailelerin stresini arttırıcı, ruhsal ve fiziksel sağlık durumları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir (Reichman, Corman & Noonan, 2008). Dolayısıyla aileler, içinde bulundukları güç durumlardan dolayı desteğe gereksinimleri artmaktadır (Cavkaytar, 2010). Engelli çocuğa sahip ailelerin genellikler, bilgi gereksiniminden sonra en fazla dile getirdikleri duygusal destek gereksinimidir (Sucuoğlu, 2009:379). Bu yönde gerçekleştirilen birçok araştırma, engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sorunlar nedeniyle rehberlik ve danışmanlık desteğine gereksinim duyduklarını göstermektedir (Karadağ, 2009; Lüle, 2008; Özen, Çolak & Acar, 2002).

Engelli çocuğa sahip ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmamasına göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algıları değişmemektedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmamasının aile destek algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bunun nedeni ilgili dernek veya kuruluşların aktif ve nitelikli bir faaliyette bulunamamalarına bağlanabilir. Nitekim Chatzigeorgiadou (2012) tarafından yapılan araştımada, engelli çocuğa sahip ailelerin gayri resmi yardım ağlarının ve özellikle herhangi bir derneğe üye olup olmalarının destek algıları üzerinde bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.. Ancak otizmli çocukların ebeveynleriyle yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin en önemli destek kaynağının diğer aileler olduğu belirtilmiştir (Mackintosh, Myers, Goin-Kochel, 2005).

Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğuyla eğitimi ve sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve toplam aile desteği algılar açısından herhangi bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir. Bu durumda ailelerin engelli çocuğuyla eğitimi ve sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre sosyal destek algılarını etkilemediği söylenebilir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğun cinsiyetine, engel türüne, çocuğun doğum sırasına, tıbbi tanının konulduğu yaşlarına, çocukların öğrenim durumlarına ve çocuğunun aldığı başka destek eğitimi hizmetleri olup olmamasına göre ailelerin duygusal destek, bilgi desteği, bakım desteği, yakın ilişki desteği, maddi destek ve genel aile destek algılarının değişmediği saptanmıştır.

Engelli çocuğa sahip ailelerde annelerin öğrenim durumlarına göre bilgi gereksinimleri değişmezken maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ve toplam aile gereksinimleri değişmektedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip annelerin öğrenim durumu yükseldikçe maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ile toplam aile gereksinimlerinin azaldığı saptanmıştır. Annelerin maddi gereksinim, çevreye açıklama, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin fazla olması eğitim düzeylerinin düşük olması ve çalışmıyor olmalarından kaynaklanabileceği düşünülebilir. Araştırma sonuçları ile tutarlılık gösteren, Kaytez, Durualp ve Kadan (2015) engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin öğrenim durumlarına göre farklılık gösterdiğini bulmuşlardır. Farklı olarak Öztürk (2011) araştırmasında, annelerin aile gereksinimlerinin öğrenim durumlarına göre farklılık göstermediğini belirlemiştir. Kargın, Akçamete ve Bayık'da (2001) okul öncesi dönemde çocuğu olan ailelerin geçiş gereksinimlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında anne babaların öğrenim durumlarının farklılık göstermediğini bulunmuştur.

Annelerin çalışma durumuna göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimi algıları değişmemektedir. Bu sonuçlara göre engelli çocuğa sahip annelerin çalışma durumunun aile gereksinimleri algılarına etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerde babaların öğrenim durumlarına göre bilgi gereksinimleri değişmezken, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ve toplam aile gereksinimleri değişmektedir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip babaların öğrenim durumu yükseldikçe maddi, çevreye açıklama, genel destek ve toplumsal hizmet ile toplam aile gereksinimlerinin azaldığı saptanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlardan farklı olarak, Şanlı (2012) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde babaların öğrenim durumlarının aile gereksinimleri üzerinde etkili unsur olmadığını açıklamıştır. Buna benzer olarak, Chatzigeorgiadou (2009) ve Praggogiani (2016) babaların gereksinimlerinin öğrenim düzeylerine göre farklılaşmadığını bulmuşlardır.

Engelli çocuğa sahip ailelerin kendilerine günde ayırdığı zamana göre maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile gereksinimlerinin değişmediği belirlenmiştir. Ebeveynlerin kendilerine ayırdıkları zamana göre belirttikleri gereksinimlere ilişkin araştırmalarda çoğunlukla boş zaman eksikliği bir sorun olarak ifade edildiği ve ebeveynlerin rahatlamasını sağlayacak yaratıcı iş merkezleri veya çocuklarının bakımından dinlenmelerini ve ara vermelerini sağlayacak merkezlerin eksikliğini dile getirdikleri ortaya koyulmuştur (Burton-Smith ve diğerleri, 2009; Heiman, 2002).

Engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre maddi ve bilgi gereksinimleri değişmezken, çevreye açıklama gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeyi arttıkça çevreye açıklama, genel destek ve toplumsal hizmet ile toplam aile gereksinimlerinin azaldığı saptanmıştır. Bu sonuçlara göre, ailelerin Yunanca bilgi düzeylerinin düşük olmasının çocuklarının durumu hakkında konuşabilecek ve destek alabilecekleri resmi kurum ve kuruluşlardaki uzmanların yanı sıra, engelli çocuk aileleriyle bir araya gelme, uzmanlarla görüşme, arkadaş, komşu gibi desteklerden yararlanma açısından zorluklarla karşılaştıkları düşünülebilir (Simeonsson, 1988). Dolayısıyla, engelli çocuğu olan ailelerin aile dışındaki bireyler tarafından kabul görmediklerini ve sosyal yalnızlık yaşamaları ailelerin sosyal destek gereksinimlerinin

karşılanmaması çocuklarıyla ve çevreyle sağlıklı ilişkiler yaşamalarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Güngör, 2008).

Engelli çocuğa sahip ailelerin aylık ortalama gelirlerine göre çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmezken maddi gereksinimleri ile toplam aile gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin gelir gruplarına göre yapılan olası tüm karşılaştırmalara göre gelir durumu arttıkça maddi gereksinimleri ve toplam aile gereksinimlerinin azaldığı saptanmıştır. Engelli çocuğa sahip aileler genellikle çocuklarının eğitim ve destek ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha çok para harcamak zorunda kalabilmektedirler. Bu durum, düşük aylık ortalama gelire sahip olan ailelerin ekonomik güçlükler yaşamalarına neden olabilmektedir. Şanlı (2012) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden zihin engelli çocuğu olan ailelerin aylık gelir durumlarına göre aile gereksinimlerinin farklılaştığını saptamıştır. Buna benzer olarak, Öztürk (2001) engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesine yönelik araştırmasında kötü ve orta ekonomik duruma sahip ailelerin iyi ekonomik durumu olanlara göre maddi gereksinimlerinin arttığı sonucu, araştırmayla tutarlılık göstermektedir. Buna karşın, Sola ve Diken (2008) araştırmasında ailelerin gelirlerine göre gereksinimlerinin farklılaşmadığını belirlemişlerdir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin aile tipine, sahip oldukları çocuk sayısına ve ailede başka engelli birey olup olmamasına göre maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile gereksinimleri değişmemektedir. Bu sonuçlara göre, ailenin sahip olduğu aile tipinin, çocuk sayısının ve başka engelli bireyin olup olmamasının aile gereksinim algılarına herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları yerlere göre maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ile toplam aile gereksinimleri değişmemektedir. Bu sonuçlara benzer olarak Darling ve Gallagher (2004) tarafından yapılan araştırmada, ailenin ikamet ettiği yerin kırsal veya kentsel bir bölge olmasının ebeveynlerin gereksinimlerini etkilemediğini bulmuşlardır. Bu bulgu araştırmamızı destekler niteliktedir.

Ailelerin engelli çocuğundan dolayı bakım ya da aylık alıp almamasına göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve

toplumsal hizmet gereksinimi ile toplam aile gereksinimleri değişmemektedir. Bu sonuçlara göre aileler için maddi yardım alıp almamasının gereksinimleri üzerinde önemli bir etkisininin görünmüyor olması, Yunan hükümetinin engelli çocuğa sahip ailelere maddi ödenek ayırıyor olmasından kaynaklanabilir. (Kotsopoulos, 2007). Ancak bu durum, ailelerin maddi ihtiyaçlarının olmadığı anlamına gelmeyebilir. En önemli maddi yükün çocuğun ihtiyaç duyduğu tedavilerin karşılanmasıdır (Thrasivoulou, 2007).

Engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alıp almama durumlarına göre genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmezken, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri ile toplam aile gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre engelli çocuğunun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarından maddi destek alan ailelerin aile gereksinimleri almayanlara göre daha yüksek düzeydedir. Engelli çocuğa sahip olmak pek çok hizmetlerden sürekli olarak yararlanmayı gerektiren bir süreçtir. Ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için maddi destek almasını gerektiren bir durumdur. Gajraj-Sigh (2011) maddi desteğin engelli bireye bakım sağlayan kişilerin stresinin azalmasında önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, engelli çocuğa sahip olmaları nedeniyle ailenin yakın çevresinden maddi destek alması ailelerin yaşam kalitelerini arttırıcı bir etkiye sahip olabileceği söylenebilir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimin destek olduğu durumuna göre aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik göstermediği bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, ailelerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde bir başkasından destek almalarının gereksinimlerini etkilememesi durumunun nedenleri arasında aile bireylerinin engelli çocuğun eğitiminde ve günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında eşit ve etkili rol alıyor olması gibi faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Araştırmada, ebeveynlerin çocuğun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok destek aldığı kişinin eşleri (%55,1) olduğu ortaya

çıkmıştır. Bu sonuç farklı engel gruplarına sahip çocukları olan ailelerle yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Heiman, 2002; Lustig, 2002).

Engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasına göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ile toplam aile gereksinimlerinin değişmediği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı ailenin danışmanlık ve rehberlik desteği alıp almamasının aile gereksinimleri üzerine etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Ailelerin üye olduğu dernekler ya da sivil toplum örgütleri olup olmama durumuna göre maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ile toplam aile gereksinimlerinin değişmediği belirlenmiştir. Bu durumun nedeni ilgili derneklerin gereksinimleri karşılama konusunda yetersiz kalmasından kaynaklanıyor olabilir. Drosou (2008), engelli çocuğa sahip ailelerin üye olabilecekleri derneklerin yanı sıra, çocuklarına sağlanan hizmetleri iyileştirmeyi, eğitim desteği alabilmeyi (özel eğitim öğretmeni, hastalık nedeniyle okula gitmeyenler için ev merkezli eğitim), psikolojik destek, aile danışmanlığı ve ayrıca çocuğun tedavisi için müdahaleler en fazla dile getirdikleri gereksinimler arasında yer aldığını ifade etmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğuyla eğitimi ve sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre aile gereksinimlerini belirlemeleri, maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur. Bu sonuçlar ışığında, ailelerin çocuğuyla eğitimi ve sosyalleşmesi için günde geçirdiği zamana göre gereksinim algılarının farklılaşmamasının nedeni ailelerin çocuklarının eğitim desteği alabileceği kurumların, boş zaman etkinliklerinin ve oyun alanlarının varlığına bağlayan bir durum olabileceği düşünülebilir. Diğer taraftan, ebeveynlerin büyüdükçe ve olgunlaştıkça çocuklarının eğitimi bakımından daha deneyimli oldukları, kendileri hakkında daha güvende olduklarını ve çocuklarının günlük ihtiyaçlarına adapte oldukları düşünülebilir. Ayrıca, küçük çocukların ergenler ve yetişlkinlere göre daha fazla desteğe ve daha fazla zamana ihtiyaçları olabilmektedir (Heller, Hsier & Rowitz, 1997; Lin, 2000).

Engelli çocuğun cinsiyetine göre ailelerin gereksinim algılarında maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri ile toplam aile gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı bulunmuştur. Bu durumun nedeni cinsiyetin ihtiyaçlar konusundan bir etkisinin olmamasından kaynaklanabilir. Diğer bir ifade ile engelli çocuğun kız ya da erkek olmasının gereksinim konusunda aileler için fark oluşturmadığını göstermektedir. Bu araştırma bulguları yapılan diğer araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir (Ellis ve diğ, 2002; Farmer ve diğ., 2004).

Çocuğun engel türüne göre ailelerin gereksinim algılarda maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir. Siklos ve Kerns (2006) tarafından yapılan araştırmada, çocuğun engel türünün ailenin gereksinimlerinin sayısında farklılık oluşturmadığını, ancak otizm bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin, çocuklarının durumu ile ilgili bilgileri olan uzmanlara duyulan ihtiyaçlarının daha önemli sırada yer aldığı saptamışlardır. Bunun yanı sıra aynı araştırmada, Down Sendromlu çocukların ebeveynleri okuldan, sosyal destek programlarından ve çocuklarıyla arkadaş olma fırsatlarından yararlanma konusunda ihtiyaçlarının olduğu ifade etmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin çocuğun doğum sırasına, ilk tıbbi tanının konulduğu yaşlarına ve öğrenim durumlarına göre aile gereksinim algılarında maddi gereksinimler, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve toplam aile gereksinimleri açısından herhangi bir değişiklik olmadığı saptanmıştır. Bu durumun, engelli çocuğun doğum sırasının, tıbbi tanının konulduğu yaşının ve öğrenim durumunun ailelerin gereksinim algılarını etkilemediği düşünülebilir.

Engelli çocuğunun aldığı başka destek eğitim hizmetleri olup olmamasına göre ailelerin bilgi gereksinimleri, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimleri değişmezken maddi gereksinimleri, çevreye açıklama gereksinimleri ile toplam aile gereksinimlerinin değiştiği belirlenmiştir. Bu bulgulara göre çocuğu başka destek eğitim hizmetleri almayan ailelerin toplam aile gereksinimleri, maddi gereksinimleri ve çevreye açıklama gereksinimleri başka destek eğitim hizmetleri alan ailelere göre daha yüksek düzeydedir. Normal bir çocuğu yetiştirmek aileye ekonomik açıdan bir yük

getirirken, engelli olan çocukların bakımı ve yetiştirilmesi aileye maddi yönden daha büyük yük yarattığı düşünülebilir. Destek eğitim hizmetleri, çocuğun özel eğitim ihtiyaçları, tıbbi bakımı ve gelişimi bakımından büyük öneme sahiptir. Ancak bu tür gereksinimlerin aileye ek harcamaları gerektirip ailenin ekonomik durumunu önemli düzeyde etkileyebilmektedir (Gölalmış, 2005; Işıkhan, 2005).

BÖLÜM VI

6. ÖNERİLER

Bu araştırma, engelli çocuğa sahip olan ailelerin profilinin, sosyal destek algıları ile aile gereksinimlerinin incelenmesi yönünden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal destek algıları ve aile gereksinimlerini değerlendirmede anne-babaya, aileye ve engelli çocuğa ilişkin değişkenlerin etkili olup olmadığı belirlenmeye ve elde edilen bulgular doğrultusunda bazı önerilere yer verilmeye çalışılmıştır.

6.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Bu araştırmada, engelli çocuğa sahip ailelerin öğrenim düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Batı Trakya bölgesinde yer alan ilgili derneklerin aracılığıyla engelli çocuğa sahip ailelere yönelik kendi ana dillerinde hazırlanmış destek ve yardım sağlama konusunda aile eğitim programları oluşturulabilir. Anne babalara çocuklarının durumu ile ilgili kurslar, seminerler ve broşürler hazırlanabilir.

1. Azınlık aileleri ile çalışan özel eğitim çalışanları, öğretmenler, uzman ve profesyonellerin engelli çocuğa sahip ailelere ihtiyaç duydukları bilgiler, aile içinde, yakın çevrede ve resmi ortamlarda sağlanan sosyal desteklerin farkında olmalarını ve bunlardan etkin biçimde yararlanma becerilerinin kazandırılması konusunda bilgilendirebilirler.

2. Araştırmada, engelli çocuğa sahip ailelerin ekonomik durumlarının genellikle düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda engelli çocuğu olan anne ve babaların mesleki gelişimini sağlayacak eğitim frsatlarını değerlendirebilmeleri ve ailenin ekonomik açıdan zorluklar yaşamaması için mesleki destek programları gerçekleştirilebilir.

3. Anne ve babaların kültürel ve serbest zamanları değerlendirmelerinin ve sosyal çevre ile ilişkiler yönünden sınırlamalarla karşı karşıya kalmamaları açısından ailelerin sosyal etkinliklere katılımını sağlayacak yaratıcı iş merkezleri oluşturulabilir.

4. Ailelere çocuklarının gelişim özellikleri, çocuklarına beceri kazandırmanın yolları, çocuklarının davranış problemleriyle başa çıkma yolları, toplumun olumsuz tutumları ve çocuklarının durumunu diğer kişilere açıklayabilme konularında sürekli bilgi ve destek sağlanabilir.

5. Engelli çocukların toplum içinde sorunlarla karşılaşmamaları için gerek öğretmenlerin gerek ailelerin çocuklarının engelli olmayan çocukları bir araya getirerek fırsatlar yaratmaları, çocukların bulundukları ortamları düzenleyerek akran ilişkilerini kolaylaştırmalarını sağlayacak ve aileleri yönlendirerek kişiler veya kilit organların işbirliği arttırılmalıdır.

6. Araştırmada, engelli çocukların önemli bir kısmının okula gitmediği görülmektedir. Bu bağlamda erken eğitimin vurgulanması açısından ailelere çocuklarının hangi eğitim kurumlarından yararlanabilecekleri, hangi haklara sahip oldukları konusunda ailelere bilgiler verilmelidir.

7. Ailelerin engelli çocuğun durumuna bağlı olarak yaşanılan güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği almasının destek algıları üzerinde etkili olduğundan yola çıkarak, ailelerin toplumsal ortamlarda karşılaştıkları engeller karşısında gösterdikleri tepkiler ve zorluklarla duygusal olarak baş etmede ailelere yönelik etkileşim grubu çalışmaları geliştirilebilir.

6.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin bazı sosyo-demografik özelliklerinin toplam ölçek ve alt boyutlarında farklılıklar yarattığı görülmüştür. Örneğin ailelerin Yunanca bilgi düzeylerinin sosyal destek algıları ile aile gereksinimleri üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer araştırmacılara ailelerin Yunanca bilgi durumlarının yaşamlarında başka nelere etki edebileceğini araştırmaları önerilebilir.

2. Araştırmada anne ve babaların öğrenim durumlarının oldukça düşük olduğunun sonucuyla ailelere göre farklılaşan gereksinim alanlarını belirleyerek eğitim hizmetleri geliştirerek etkililiği araştırılabilir.

3. Araştırmaya diğer aile üyelerinin katılımıyla incelemeler gerçekleştirilebilir. Aile içinde diğer kardeşlerin destek ihtiyaçlarının araştırılması önerilebilir.

4. Engelli çocuğa sahip ailelerin destek ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel ve devlet tarafından yapılan girişimlerin etkililiğini değerlendirmek açısından çalışmalar gerçekleştirilebilir.

5. Araştırmacılara Türkiye ile Yunanistan'da engelli çocuğa sahip ailelerin özelliklerinin, sosyal destek alma durumları ile aile gereksinimlerinin karşılaştırılmalı olarak incelenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Ahmadi, A., Zalani, H. A., & Amrai, K. (2011). The needs of Iranian families of children with autism spectrum disorder, cross-cultural study. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 15, 321-326.

Ahmet, S. (2017). Batı Trakya'da engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin yaşam kalitesinin incelenmesi (Master's thesis, Trakya Üniversitesi).

Ahmetoğlu, E. (2004). Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.

Akçamete, G., & Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. Özel Eğilim Dergisi, 2(2), 7-24.

Akçamete, G., & Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocukların eğitiminde erken eğitim programlarının etkililiğinin incelenmesi. A. Ü. Araştırma Fonu Projesi Raporu.

Akmaniş, G. (2010). Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı. İstanbul.

Akmeşe, P. P., & Kayhan, N. (2016). Erken çocukluk döneminde Serebral Palsili çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 6(3), 146-161. DOI: http://dx.doi.org/10.19126/suje.281337

Akmeşe, P. P., Mutlu, A., & Kayhan, N. (2012). Perceptions of family needs in mothers of children with physical disabilities. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 46, 1122-1124.

Akmeşe, P. P., Mutlu, A., & Kayhan, N. (2013). Investigation on perception of mothers about social support who have children with physical disabilities. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 106, 1629-1631.

Akün, E. (2017). Yapısal aile sistemleri kurami bağlaminda ergenlik döneminde aile yapisi ve ergenlik dönemi sorunlari. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 53(1), 85-116

Alkan-Ersoy, Ö. (2010). Özel Gereksinimi Olan Çocukların Aileleri İle Yapılan Çalışmalar. Z. Fulya Temel (Ed.). Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları içinde (s. 407). Anı Yayıncılık, Ankara.

Andrikopoulou A. (2012). Άγχος, στρατηγικές αντιμετώπισης και δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης γονέων που έχουν παιδιά με εγκεφαλική παράλυση. (Master's thesis), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Βόλος.

Anonim (1999). Çağdaş toplum, yaşam ve özürlüler komisyon raporları genel kurul görüşmeleri (s.768). T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı 1.Özürlüler Şurası. Ankara.

Anonymous. 1992. Mental retardation definition, classification and systems of supports. American Association on Mental Retardation (AAMR), 9. Basım, 180 s., Washington DC.

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2011). Engelli Çocuk ve Aile. Neriman Aral ve Figen Gürsoy (Ed.), Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş içinde s. 322-323. Istanbul: Morpa.

Arman, N. (2009). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.

Armpouniotis, B., Kasimatis, B., & Marnelakis, M. (2007). Νοητική υστέρηση. Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Ataman, A. (2003). Özel eğitime muhtaç olmanın nedenleri. (Ed. Ataman A.). Özel eğitime giriş. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

Avcıoğlu, H. (2015). İşitme yetersizliği olan öğrenciler. (Ed. İ. H. Diken). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı). Ankara: Pegem.

Bailey, D.B., & Simeonsson, R.J. (1988). Assessing needs of families' handicapped infants. The Journal of Special Education, 22(1), 117-127.

Balta, M. (2010). Almanya'daki zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerin gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan aile eğitimi uygulamasının etkililiği.

Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Eskişehir.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1),* 231-274.

Bek, H. (2006). Otistik ve normal çocuklu ailelerin sosyal destek algısı, denetim odağı ve psikolojik belirti düzeylerinin karşılaştırılması. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Psikoloji Anabilim Dalı, Konya.

Bernstein, M. E., & Barta, L. (1988). What do parents want in parent education? American Annals of the Deaf, 133(3), 235-246.

Bertule, D., & Vetra, A. (2014). The family needs of parents of preschool children with cerebral palsy: The impact of child's gross motor and communications functions. Medicina, 50(6), 323-328.

Bowpitt, G., Edgley, A., Finnigan, M., Featherstone, B., Chaudhary, S., Cullen, M. A., ... & Goodman, A. (2007). *Supporting Children and Families: Lessons from Sure Start for Evidence-based Practice in Health, Social Care and Education*. Jessica Kingsley Publishers.

Bromley, J., Hare, D. J., Davison, K., & Emerson, E. (2004). Mothers supporting children with autistic spectrum disorders: Social support, mental health status and satisfaction with services. Autism, 8(4), 409-423.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. American Psychologist, 32(7), 513-531.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. Developmental Psychology, 22(6), 723-742.

Bubolz, M. M. & Whiren, A. P. (1984). The family of the handicapped: An ecological model for policy and practice. Family Relations, 33(1), 5-12. http://www.jstor.org/stable/584584

Buran, C. F., Sawin, K., Grayson, P., & Criss, S. (2009). Family needs assessment in cerebral palsy clinic. Journal for Specialists in pediatric Nursing, 14(2), 86-93. DOI: 10.1111/j.1744-6155.2008.00176.x

Burton-Smith, R., McVilly, K. R., Yazbeck, M., Parmenter, T. R. & Tsutsui, T.(2009). Service and support needs of Australian carers supporting a Family member with disability at home. Journal of Intellectual & Developmental Disability, 34(3), 239-247. doi: 10.1080/13668250903103668

Cavkaytar, A. (2010). Toplum ve Aile. A. Cavkaytar, A. Ardıç, F. Özbey, M. Sönmez, O. Özdemir, V. Aksoy, & A. Cavkaytar (Dü.) içinde, Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği. Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Cavkaytar, A., Ardıç, A., & Aksoy, V. (2014). Aile gereksinimlerini belirleme aracının geçerlik ve güvenirliğinin güncellenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(02), 001-012.

Cavkaytar, A., Batu, S., & Cetin, O. B. (2008). Perspectives of Turkish mothers on having a child with developmental disabilities. International Journal of Special Education, 23(2), 101-109.

Cavkaytar, A., Ceyhan, E., Adıgüzel, O. C., Uysal, H., & Garan, Ö. (2012). Investigating education and support needs of families who have children with intellectual disabilities. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 3(4), 79-99.

Chang, M. & McConkey, R. (2008). The perceptions and experiences of Taiwanese parents who have children with an intellectual disability. International Journal of Disability, Development and Education, 55(1), 27-41. doi: 10.1080/10349120701827961

Chatzigeorgiadou, M. (2009). Διερεύνηση των αναγκών των γονέων με παιδιά με αναπηρίες: μια πιλοτική έρευνα. (Master's thesis), Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. Psychological bulletin, 98(2), 310.

Coşkun, Y. & Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1), 213-227.

Curran, P. J., West, S., & Finch, J. F. (1996). The Robustness of Test Statistics to Nonnormality and Specification Error in Confirmatory Factor Analysis. Psychological Methods, 1(1), 16-29.

Cuzzocrea, F., Murdaca, A. M., Costa, S., Filippello, P., & Larcan, R. (2016). Parental stress, coping strategies and social support in families of children with a disability. Child Care in Practice, 22(1), 3-19.

Çağlar, S. (2011). Engelli Hakları Sözleşmesi'nde ayrımcılık yasağı ve Türkiye'nin uyum sorunu. TBB Dergisi, 96, 149-178.

Çapa, B. (2009). Zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çetinkaya, Z., & Öz, F. (2000). Serebral palsili çocuğu olan annelerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasına planlı bilgi vermenin etkisi. C.Ü Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 4(2), 44-51.

Çifçi-Tekinarslan, İ. (2010). Aile Eğitimi. Necate Baykoç (Ed.) Özel Eğitim içinde s. 91-92. Ankara: Anı Yayıncılık.

Çoban, A. (2002). Özürlü bir bireye sahip olan ailelerin ihtiyaçları. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(1), 103-110.

Çürük, N. (2008). Ankara il merkezindeki iş okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Dale, N. (1996). Working with families of children with special needs. New York: Rutledge.

Darling, S. M. & Gallagher, P. A. (2004). Needs of and supports for African American and European American caregivers of young children with special needs in urban and rural settings. Topics in Early Childhood Special Education, 24(2), 98-109. http://www.proedinc.com/

Delacre, M., Lakens, D., & Leys, C. (2017). Why Psychologists Should by Default Use Welch's t-test Instead of Student's t-test *The International Review of Social Psychology*. https://doi.org/10.31219/osf.io/sbp6k

Diken, İ. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler. (Ed. İbrahim H. Diken,). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı) (s. 409-413). Ankara: Pegem Akademi.

Doğan, M. (2001). İşitme engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çeşitli psikolojik değişkenler açısından değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, S. (2010). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Drosou, Γ. (2008). Η εκπαίδευση των παιδιών με μυϊκή δυστροφία Duchenne: Μια πιλοτική έρευνα των απόψεων των γονέων. Αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία. Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Dunst, C. J., Trivette, C. M., & Cross, A. H. (1986). Mediating influences of social support: Personal, family, and child outcomes. American Journal of Mental Deficiency, 90(4), 403-417.

Durualp, E., Kocabaş, K., Arslan, A. ve Özaydın, K. (2011). The examination of the needs and stress levels of the parents of handicapped children in terms of some variables. US-China Education Review B, 2, 260-272.

Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. Türk Psikoloji Dergisi, 18(52), 37-52.

Dyson, L. L. (1997). Fathers and Mothers of School-Age Children with Developmental Disabilities: Parental Stress, Family Functioning, and Social Support. American Journal on Mental Retardation. 102(3), 267-279.

Ellis, J. T., Luiselli, J. K., Amirault, D., Byrne, S., O'Malley-Cannon, B., Taras, M.,Wolongevicz, J. & Sisson, R. W. (2002). Families of children with developmental disabilities: Assessment and comparison of self-reported needs in relation to situational variables. Journal of Developmental and Physical Disabilities, 14(2), 191-202.

Elstat, (2016). Ελληνική Στατιστική Εταιρεία. https://hellasjournal.com/2019/01/i-ftochi-anatoliki-makedonia-kai-thraki-kai-i-ploysia-attiki-i-elstat-gia-to-eisodima-ton-ellinon/

Eripek, S. (2003). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. (Ed. A. Ataman). Zekâ geriliği olan çocuklar (s. 155-173). Ankara: Gündüz.

Ersoy, Ö., & Tezel-Şahin, F. (1999). 0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi, *Mesleki Eğitim Dergisi. 1*(1), 58-62.

Eurostat, (2016). European Statistics. https://ec.europa.eu/eurostat

Evcimen, E. (1996). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne-babaların) gereksinimlerinin belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Farmer, J. E., Marien, W. E., Mary, J., Clark, M. J., Sherman, A. & Selva, T. J.(2004). Primary care supports for children with chronic health conditions: Identifying and predicting unmet family needs. Journal of Pediatric Psychology, 29(5), 355-367. doi: 10.1093/jpepsy/jsh039

Felizardo, S., Ribeiro, E., & Amante, M. J. (2016). Parental adjustment to disability, stress indicators and the influence of social support. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 217, 830-837.

Fitzpatrick, E., Angus, D., Durieux-Smith, A., & Graham, I. (2008). Parents' needs following identification of childhood hearing loss. American Journal Of Audiology, 17, 38-49.

Friend, M. (2006). Special Education. Contemporary Perspectives for school professionals. Boston: Allyn and Bacon.

Gallagher, J. J., Beckman, P., & Cross, A. H. (1983). Families of handicapped children: Sources of stress and its amelioration. Exceptional children, 50(1), 10-19.

Georgas, D. (2011). *Η ελληνική οικογένεια: παρελθόν, παρόν και μέλλον*. Αθήνα.

Georgas, D., Garri, A., Christakopoulou, S., Mylonas, K. & Papaloni, B. (1998). Οικογενειακές σχέσεις των Ελλήνων φοιτητών στο παρόν και στο μέλλον. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, 6*(24)

Girli, A., (2004). Otistik Çocuklar Ve Aileleri Aile Eğitim Programları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar. İzmir: Işık Özel Eğitim Yayınları.

Gölalmış, E. G. (2005). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk, karamsarlık, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Gören, A. B. (2015). Down Sendromlu çocuğa sahip annelerin destek ihtiyaçlarının ve destek kaynaklarının belirlenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), 651-673.

Gül, S. O. (2014). Engellilere yönelik tutumlar. (Ed. Diken, İ. H.). Engellilere yönelik tutumlar (s.51). Ankara: Vize Yayıncılık.

Gürsel, O. (2015). Görme yetersizliği olan öğrenciler. (Ed. İbrahim H. Diken,). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı) (s. 220). Ankara: Pegem Akademi.

Hall, H. R. (2008). The relationships among adaptive behaviors of children with autism spectrum disorder, their family support networks, parental stress, and parental coping. The University of Tennessee Health Science Center.

Harty, M., Joseph, N., Wilder, J., & Rajaram, P. (2007). Social support and families of children with disabilities: Towards positive family functioning. South African Journal of Occupational Therapy, 37(3), 18-21.

Hastings, R., Beck, A., & Hill,C. (2005). Positive contributions made by children with an intellectual disability in the family: Mothers' and fathers' perceptions. *Journal of Intellectual Disabilities 9(2),*155-16

Hatzidakis, A. (2006). Η εμπλοκή Αλβανών μεταναστών στην εκπαίδευση των παιδιών τους: Μια εμπειρική έρευνα. Στο Χρ. Γκόβαρης, Ε. Θεοδωροπούλου & Α. Κοντάκος (Επιμ.), Η παιδαγωγική πρόκληση της πολυπολιτισμικότητας. Ζητήματα θεωρίας και πράξης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής. Αθήνα: Ατραπός.

Hauser-Cram, P., Warfield, M. E., Shonkoff, J. P., Krauss, M. W., Upshur, C. C., & Sayer, A. (1999). Family influences on adaptive development in young children with Down syndrome. *Child development*, *70*(4), 979-989.

Heiman, T. (2002). Parents of children with disabilities: Resilience, coping, and future expectations. Journal of Developmental and Physical Disabilities, 14(2), 159-171.

Heiman, T., & Berger, O. (2008). Parents of children with asperger syndrome or with learning disabilities: Family environment and social support. Research in developmental disabilities, 29(4), 289-300.

Heller, T., Hsieh, K. & Rowitz, L. (1997). Maternal and paternal caregiving of persons with mental retardation across the lifespan. Family Relations, 46(4), 407-415. http://www.jstor.org/stable/585100

Heyneman, S. P. (2003). Education, social cohesion, and the future role of international organizations. Peabody Journal of Education, 78(3), 25-38.

http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf

http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf.

https://www.specialeducationguide.com/disability-profiles/orthopedic-impairments

Hu, X., Wang, M. & Fei, X. (2012). Family quality of life of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 56*(1), 30-44.

IDEA (2004). Individuals with Disabilities Education Act. https://www.ncld.org/wp-content/uploads/2014/11/IDEA-Parent-Guide1.pdf

Işıkhan, V. (2005). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyoekonomik sorunları. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 16(2), 35-50.

İftar, E. T. (2016). Zihin engelinin nedenleri. (Ed. Sucuoğlu, B.). Zihin engelliler ve eğitimleri (6. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.

İlhan, K. (2014). Engelli çocuğu olan anne ya da babalarda aile desteği ve aile stresi ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

J. W. (1998). Adapting instruction to accommodate students in inclusive settings. New Jersey, Merrill, an imprint of Prentice Hall.

Jegatheesan B, (2010). Cross-Cultural Issues in Parent Professional Interactions: A Qualitative Study of Perceptions of Asian American Mothers of Children With Developmental Disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities 34(3–4),* 123–136

Jones, J., & Passey, J. (2004). Family adaptation, coping and resources: Parents of children with developmental disabilities and behavior problems. Journal *on Developmental Disabilities, 11*(1), 31-46.

Kahrıman, İ. ve Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri. Öz-Veri Dergisi, 5(1). https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/9sayi-2008-cilt-5-sayi1tarihinde erişilmiştir.

Kakouros, E., & Maniadaki, K. (2002). Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Kalliari, A. (2015). Οι εμπειρίες των διαφορετικών γλωσσοπολιτισμικά οικογενειών με παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από την συνεργασία τους με το σχολείο και τους φορείς υποστήριξης (Master's thesis).

Kalyon, H, Ocakçı, A., & Ayoğlu, F. N. (2004). Zonguldak il merkezinde kamuda özürlü istihdam ve istihdam edilen özürlülerin sosyo-demografik özellikleri. Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı: 76, s. 18–22. http://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/calisma_ortami76.pdf Erişim 7 Ocak 2018

Kaner, S. (2003). Aile Destek Ölçeği: Faktör Yapısı, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 4(1), 57-72.

Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri. Ankara.

Kaner, S. (2009). Aile katılımı ve işbirliği. (Ed. Sucuoğlu B.). Zihin engelliler ve eğitimleri (s. 352-378). Ankara: Kök Yayıncılık.

Kaner, S. (2010). Yenilenmiş ana-baba sosyal destek ölçeği' nin psikometrik özellikleri. Eğitim ve Bilim, 35(157).

Kaner, S. (2016). Aileler ve ailelerin özellikleri. (Ed. Sucuoğlu, B.). Zihin engelliler ve eğitimleri (6. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.

Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. TAF Preventive Medicine Bulletin, 8(4), 315-322.

Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemi (28. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karataş, K. (2002). Engellilerin toplumla bütünleşme sorunları: Bir sosyal politika yaklaşımı. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(2), 43-55. Erişim 7 Ocak 2018. https://drive.google.com/file/d/0B_Ynlomipv-ha0hrSjJkN0tOd2c/view

Kargın, T., Akçamete, G., & Baydık, B. (2001). Okulöncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerinin belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 3(01).

Kavak, S. (2007). Algılanan aile yakınları destek ölçeğinin geliştirilmesi ve 0–8 yaş arası engelli çocuğu olan annelerin yakınlarından aldığı desteği algılamaları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kay, B. (2002). Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip anne babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kaytez, N., Durualp, E., & Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(1), 197-214.

Kersh, J., Hedvat, T. T., Hauser-Cram, P., & Warfield, M. E. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 50*(12), 883-893.

Kılıç, D., Gençdoğan, B., Bağ, B., & Arıcan, D. (2013). Psychosocial problems and marital adjustments of families caring for a child with intellectual disability. Sexuality and Disability, 31(3), 287-296.

Kılıç, S. (2009). Fiziksel engelli çocuğun evde bakım gereksiniminin aileye etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Kırcaali-İftar, G. (2016). Otizm spektrum bozukluğuna genel bir bakış. (Ed. E. Tekin-İftar). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri (4. Baskı). Ankara: Vize. (s.18-40)

Kırcaali-İftar, G., & Odluyurt, S. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere iletişim becerilerinin kazandırılması. (Ed. E. Tekin-İftar). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri (4. Baskı). Ankara: Vize. (s.329)

Kollara, F. (2015). Οι θετικές επιπτώσεις του παιδιού με νοητική αναπηρία στην οικογένεια: Αντιλήψεις των γονέων. (Master's thesis), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα.

Konrot, A. (1998). Sözel dil ve konuşma sorunları. (Ed. S. Eripek). Özel Eğitim. Anadolu Üniversitesi AÖF İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. (s. 95-104).

Kontopoulou, M. (2001). Συμβουλευτική γονέων στα πλαίσια της πρώιμης παρέμβασης: η συμβουλή των εκπαιδευτικών. Στο Μ. Τζουριάδου (Επιμ.), Πρώιμη Παρέμβαση: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές (s. 160-183). Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.

Kramer, C. (1980). Becoming a Family therapist. New York: Human Sciences Press.

Kroustalakis, Γ. (2005). Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Kuloğlu, N. (2001). Bilgi verici psikolojik danışma ve didaktik bilgi verme programlarının Down Sendromlu bebeği olan anne-babaların umutsuzluk, gereksinim ve eş ilişkisi düzeylerine etkisi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Lafçı, D., Öztunç, G., & Alpaslan, N. (2014). Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(2), 723-735.

Lampropoulou, B. (2008). Η Ιατρικοποίηση και απομάκρυνση της ειδικής αγωγής από την γενική εκπαίδευση με σχέδιο νόμου. Περιοδικό Αυτονομία. http://dim-ekv-thess.thess.sch.gr/index.php/deaf-articles/9-medicalization-of-special-education.html

Lampropoulou, B., Markakis, E., Panteliadou, Σ. (2005). Χαρτογράφηση - Αναλυτικά προγράμματα ειδικής αγωγής: άργησαν μια μέρα.. file:///C:/Users/user/Downloads/arethas3_243-262%20(2).pdf

Lepida, Σ. (2003). Η στάση των ευρωπαίων πολιτών απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Εισήγηση στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Αναπηρία. Αθήνα.

Lin, S. (2000). Coping and adaptation in families of children with cerebral palsy. Exceptional Children, 66(2), 201-218.

Lock, R. H.& Finstein,R. (2009). Examining the need for autism sibling support groups in rural areas. Rural Special Education Quartley, 28(4), 21-28.

Lustig, D. C. (2002). Family coping in families with a child with a disability. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 37(1), 14-22. http://www.jstor.org/stable/23879579?seq=1#page_scan_tab_contents

Lüle, F. (2008). Engelli bireye sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları. *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Mackintosh, V. H., Myers, B. J & and Goin-Kochel, R. P. (2005). Sources of information and support used by parents of children with autism spectrum disorders. Journal On Developmental Disabilities, 12(1), 41-51.

Margariti, M. (2008). Η οικογένεια και το περιβάλλον. Στο ΕΠΕΑΕΚ, Πρόσβαση –Η υποστηρικτική τεχνολογία στην εκπαίδευση των ατόμων με σοβαρά κινητικά προβλήματα, (s. 5-35). Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α.

McGoldrick, M., Gerson, R. (1999). Το γενεόγραμμα. Εργαλείο αξιολόγησης για την οικογένεια. (Α. Νίκας & Κ. Νικολάου, Μτφ.). Αθήνα: Κέρδος.

McWilliam, R. A. (Ed.). (2010). Working with families of young children with special needs. Guilford Press.

MEB (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531-2.htm

Murdock, G..P. (1949). Social structure. New York: Macmillan

Nirun, N. (1994). Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür. Ankara: A.K.M. Yayınları.

Oğultürk, N. (2012). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, aile işlevlerini etkileyen etmenler: Çankaya Belediyesinden hizmet alan aileler üzerine bir değerlendirme. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Olivos, E., Gallacher, R. & Aguilar, J.(2010). Fostering Collaboration With Culturally and Linguistically Diverse Families of Children With Moderate to Severe Disabilities. Journal of Educational and Psychological Consultation, 20:28–40.

Onwuegbuzie, A. J., Collins, K. M., & Frels, R. K. (2013). Foreword: Using Bronfenbrenner's ecological systems theory to frame quantitative, qualitative,

and mixed research. International Journal of Multiple Research Approaches, 7(1), 2-8.

Özen, A., Çolak, A., & Acar , Ç. (2002). Zihin özürlü çocuğu olan annelerin günlük yaşamda karşılaştıkları problem davranışlarla ilgili görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 3*(2), 1-13.

Özen, A., Çolak, A., & Acar, Ç. (2002). Zihin özürlü çocuğa sahip annelerin günlük yaşamda karşılaştıkları problem davranışlarla ilgili görüşleri. Özel Eğitim Dergisi, 3(2), 1-13.

Özen, A.ve Kırcaali-İftar, G. (2000). Ailelere uzmanlarla çalışırken sahip olmaları gereken etkili iletişim becerilerinin öğretimi, *Özel Eğitim Dergisi, 2*(4),59-72.

Özgüven, İ. E. (2001). Ailede iletişim ve yaşam. Ankara: PDREM Yayınları.

Özkan, S. (2001). Zihinsel engelli ve normal çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, İstanbul.

Özkan, Y., & Kılıç, E. (2013). Ailenin Psiko-Sosyal Destek İhtiyacını Karşılamada Yeni Bir Model Önerisi: Aile Sağlığı Merkezlerinde Aile Psiko-Sosyal Destek Birimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 7*(30), 25-44.

Özmen, R. G. (2015). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler. (Ed. İbrahim H. Diken,). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Özsoy, S. A., Özkahraman, A. G. Ş., & Çallı, Y. H. F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9(9).

Özşenol, F., Işıkhan, V., Ünay, B, Aydın, H.İ., Akın R., & Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi, Gülhane Tıp Dergisi, 45(2). 156–165.

Öztürk, Y. (2011). Engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özürlüler Kanunu (2005). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm).

Özürlüler Kanunu (2013). (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm).

Panteliadou, S. (2004). Χαρτογράφηση - Αναλυτικά προγράμματα ειδικής αγωγής. http://www.pi-schools.gr/special_education/xartografisi/hartographisi-part1.pdf (Erişim 20 Şubat 2018)

Papadimou, L. (1999). Κοινωνική και ψυχολογική ανάλυση της οικογένειας: Αποτελέσματα από μια πανελλήνια δημογραφική έρευνα. *Ψυχολογία, 6*(2), 165-173.

Phraggogiami, M. E. (2016). Η επίδραση ενός παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη σχέση των γονέων του. (Doctorial dissertation), Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Παιδαγωγικό Προσχολικής Εκπαίδευσης, Ρέθυμνο.

Polemikos, N. & Tsımpidaki, A. (2002). Η οικογένεια με ειδικές ανάγκες ως σύστημα. Στο Πολεμικός, Μ. Καΐλα & Φ. Καλαβάσης (Επ.), Εκπαιδευτική, οικογενειακή και πολιτική ψυχοπαθολογία. Τόμος Β΄ (σελ.325-336). Αθήνα: Ατραπός.

Poulson, C. I. (2009). Behavioral therapy and language acquisition. (Ed. A. Fitzer & P. Syurmey). Language and autism: Applied behavioral analysis, evidence and practice (s. 51-77). Austin, TX: Pro-Ed.

Psari, A. (2014). Θετικές αντιλήψεις και άγχος γονέων με παιδιά στο φάσμα του αυτισμού. (Master's thesis), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ψυχοπαιδαγωγικές Συνιστώσες της Ειδικής Αγωγής, Θεσσαλονίκη.

Rahi, J. S., Manaras, I., Tuomainen, H., & Hundt, G. L. (2004). Meeting the needs of parents around the time of diagnosis of disability among their children: evaluation of a novel program for information, support, and liaison by key workers. *Pedıatrıcs-Sprıngfield-, 114(1),* 1076-1076.

Reichman, N. E., Corman, H., & Noonan, K. (2008). Impact Of Child Disability On The Family. Matern Child Health, 12, 679-683.

Rentinck, I. C. M., Ketelaar, M., Jongmans, M. J. & Gorter, J. W. (2007). Parents of children with cerebral palsy: A review of factors related to the process of adaptation. Child: Care, Health and Development, 33(2), 161–169.

Reyes-Blanes, M. E., Correa, V. I., & Bailey Jr, D. B. (1999). Perceived needs of and support for Puerto Rican mothers of young children with disabilities. Topics in Early Childhood Special Education, 19(1), 54-63.

Roach, M. A., Orsmond, G. I. & Barratt, M. S. (1999). Mothers and fathers of children with Down syndrome: Parental stress and involvement in childcare. American Journal on Mental Retardation, 104(5), 422-36.

Ryan, D. P. J. (2001). Bronfenbrenner's ecological systems theory. Retrieved January, 9, 2012

Sağıroğlu, N. (2006). Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin çocuklarının devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Sak, U. (2015). Üstün zekâlı öğrencilerin eğitimi. (Ed. İbrahim H. Diken). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi. (s. 497-501)

Sarıhan, C.Ö. (2007). Engelli Çocuğa Sahip Olan Ve Olmayan Annelerin Aile İşlevlerini Algılamaları İle Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sarıkaya, T. (2012). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin aile stresi, algıladıkları sosyal destek ve aile yükünün belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı, Bolu.

Saygı, E. K., Giray, E., Cerşit, H. P., Ulutatar, F., & Aydın, R. (2015). Assessment of Family Environment and Needs of Families Who Have Children with Cerebral Palsy. Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation, 61(4). DOI: 10.5152/tftrd.2015.70745

Sayın, Ö. (1990). Aile Sosyolojisi: Ailenin Toplumdaki Yeri. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Sen, E., & Yurtsever, S. (2007). Difficulties experienced by families with disabled children. Journal for Specialists in Pediatric Nursing, 12(4), 238-252.

Sencar, B. (2007). Otistik çocuğa sahip ailelerin (anne babaların) algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sezgin, A. (1992). Genetik problemi olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Siklos, S,. & Kerns K. A. (2006). Assessing Need for Social Support in Parents of Children with Autism and Down Syndrome, Journal Autism Development Disorders, 36,921-933.

Simmerman, S., Blacher J., & Baker, B. (2001). Fathers and mothers perceptions of father involvement in families with young children with a disability. Journal of Intellectual Developmental Disability, 26(4), 325-338.

Simons, R. L., Johnson, C., Pierce, G. R., Sarason, B. R., & Sarason, I. G. (1996). Handbook of social support and the family.

Singer, G. (2002). Suggestion for a pragmatic program of research on families and disability. Journal of Special Education, 36(3), 150-156

Sivrikaya, T., & Tekinarslan, Ç.İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. Özel Eğitim Dergisi, 14 (2) 17-29.

Smith, D. D. (2007). Introduction to special education: teaching in age of challenge (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Sola, C., & Diken, İ. H. (2008). Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 9(02), 021-036.

Sucuoğlu, B. (1995).Özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. Çocuk ve Gençlik Dergisi, 2(1), 10-18.

Sucuoğlu, B. (2014). İlköğretim'de kaynaştırma uygulamaları (3. Baskı). Özel gereksinimli çocukların özellikleri (s. 114-118). Ankara: Kök Yayıncılık.

Sucuoğlu, B. (2014). İlköğretim'de kaynaştırma uygulamaları (3. Baskı). Aile katılımının arttırılması. Ankara: Kök Yayıncılık.

Şahin, H. (2004). Engellilik kimin sorunu. Bireyin mi, toplumun mu, Öz-Veri dergisi, 1(1), 40-50.

Şanlı, E. (2012). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.

Şen, E. (2004). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlükler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Şimşek, D. (2015). Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2004). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, Başbakanlık DİE Başkanlığı-Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 2913, Ankara.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2007). Stratejik Plan (2008-2012). Ankara: Kalemdar Matbaacılık.

Tadema, A. C., & Vlaskamp, C. (2009). The time and effort in taking care for the children with profound intellectual and multiple disabilities: a study on care load and support. *British journal of Learning Disability, 38*, 41-48.

Tafa, E. (1997). Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Tayyare, B. Ç., & Akçin, N., (2013). The difficulties encountered by the mothers having children with mental disabilities or autism in participating to community life. International Journal of Special Education, 28(2), 123-135.

Tekinarslan, İ. Ç. (2015). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. (Ed. İbrahim H. Diken,). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Tekinarslan, İ. Ç., & Bircan, Ö. (2009). Zihin Engelli Çocukların Anasınıfına Geçiş Sürecinde Ebeveyn Gereksinimlerinin Belirlenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. http://efdergi.ibu.edu.tr/index.php/efdergi/article/viewFile/1045/1932

Thomas C. (2011). Sakatlık Kuramı: Kilit Fikirler, Meseleler ve Düşünceler. (F. B. Aydar, Çev.). Sakatlık Çalışmaları (ss. 34-35). Koç Üniversitesi Yayınları.

Thrasivoulou, M. (2007). Οι οικογένειες των ατόμων με ειδικές ανάγκες: Μια πιλοτική έρευνα σύγκρισης των οικογενειακών αναγκών των διαφόρων κατηγοριών ΑμΕΑ. Αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία. Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Tiantaros, S. (2004). Οικογένεια και ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου: Θεωρητικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί. Στο Σ. Τάνταρος (Επιμ.), Ανθρώπινη ανάπτυξη και οικογένεια (s. 15-34). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Toksüz, İ. (2011). Batı Trakya'da Türk toplumunun Rodoplardaki buluşma noktası: Seçek Yaylası tarihi Seçek güreşleri ve kültür etkinlikleri. Milli Folklor, 23(91).

Top, F. Ü., & Fak, G. Ü. S. B. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: niteliksel araştırma. Çocuk Dergisi, 9(1), 34-42.

Tsimpidaki, A. (2007). Παιδί με ειδικές ανάγκες, οικογένεια και σχολείο: Μια σχέση

Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., Erwin, E., Soodak, L. (2006). Families, professionals, and exceptionality: Positive outcomes through partnerships and trust (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.

Turnbull, A., Turnbull, R., & Wehmeyer. M. L. (2007). Exceptional lives. Special education in today's schools (5th ed.). New Jersey: UppervSaddle River.

TÜİK (2018). Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

UNİCEF. (2011). *UNICEF* Annual Report 2010. UNICEF.

United Nations (1998). Basic facts about the United Nations. New York, U.S.A. United Nations-Declaration on the Rights of Disabled Persons, https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx

Uysal, H. H. (2015). Fiziksel yetersizliği ve süreğen hastalığı olan öğrenciler. (Ed. İbrahim H. Diken). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (11. Baskı) (s. 252-290). Ankara: Pegem Akademi.

Varol, N. (2005). Aile Eğitimi. Ankara: Kök Yayıncılık.

Vlahos, D. (2008). Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και οι σύγχρονες απαιτήσεις από την εκπαίδευση. Εκπαίδευση και ποιότητα στο ελληνικό σχολείο. http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/99/2/99.pdf

Voliakou, E. (2012). Γονείς παιδιών με αυτισμό και κοινωνική υποστήριξη. (Master's thesis), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Βόλος.

Wang, M., & Singer, G. H. (2016). Supporting families of children with developmental disabilities: Evidence-based and emerging practices. Oxford University Press.

Wang, P., & Michaels, C. A. (2009). Chinese families of children with severe disabilities: Family needs and available support. Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 34(2), 21-32.

WHO. (1980). International classification of impairments, disabilities and handicaps. Geneva: World Health Organisation. http://apps.who.int/iris/handle/10665/41003

WHO. (2001). World Health Organisatiιon https://www.who.int/whr/2001/en/whr01_gr.pdf?ua=1

Wolf, R. N. (2009). Social Support Domains for Parents of Children with Autism Spectrum Disorder: Assessing Perceived Needs and Stress Levels. Masters Theses & Specialist Projects. Paper 111. http://digitalcommons.wku.edu/theses/111

Wong, S. Y., Wong, T. K., Martinson, I., Lai, A. C., Chen, W. J., & He, Y. S. (2004). Needs of Chinese parents of children with developmental disability. Journal of Learning Disabilities, 8(2), 141-158.

Woolfson, R. (1991). Children with special needs. A guide for parents and carers. London: Faber and Faber.

Yiotsa, A. (1999). Ο προσωπικός χώρος και η γειτονιά: Διαπολιτιστική έρευνα σε γειτονιές της Γενεύης, της Αθήνας και της Κεφαλλονιάς. *Ψυχολογία, 6*(2), 124-136.

Yörükoğlu, A. (1998). Gençlik Çağı. İstanbul: Özgür.

Yurdakul, A. & Girli, A. (1998). Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal destek örüntüleri ve bunun psikolojik sağlık ile ilişkisi,

http://www.isikozelegitim.com/uploads/File/Ebeveynlerin%20Sosyal%20Destek%20Oruntuleri.pdf İnternetten 28.10.2017 tarihinde alınmıştır.

Zafeiris, A., Zafeiri, E., & Moyzakitis, X. (1999). Οικογενειακή θεραπεία. Θεωρία και πρακτικές εφαρμογές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Zervaki-Smirneou, E. (1994). Οικογένεια και παιδιά με ειδικές ανάγκες. Στο Ζ. Λαμπρινή-Μινέττα (Επ.), Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο. Εισηγήσεις ολομελειών και ομάδων εργασίας από πανελλήνιο συνέδριο. Αθήνα: Επτάλοφος.

Ν. 1143/1981 (ΦΕΚ Α' 80/31.3.1981). Περί ειδικής αγωγής, ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, απασχολήσεως και κοινωνικής μέριμνας των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων. https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-1143-1981.html

Ν. 1566/1985 (ΦΕΚ Α' 167/30.9.1985). Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Nomoi-EA/n1566.pdf

Ν. 2217/2014 (ΦΕΚ Β' 2217/13.08.2014). Ρύθμιση θεμάτων πρόσληψης αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών στις δομές της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης. http://dipe-a-athin.att.sch.gr/2008_ADA.pdf

Ν. 2817/2000 (ΦΕΚ Α' 78/14.3.2000). Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις. http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Nomoi-EA/N.%202817%20-%202000%20-%20FEK.%2078%20-A-%2014-3-2000.pdf

Ν. 2986/2002 (ΦΕΚ Α' 24/13.2.2002). Οργάνωση των περιφερειακών υπηρεσιών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις. http://www.musesnet.gr/simb1/__etima%20apr%2004/nomos%202986.htm

Ν. 3230/2004 (ΦΕΚ Α' 44/11.2.2004). Καθιέρωση συστήματος διοίκησης με στόχους, μέτρηση της αποδοτικότητας και άλλες διατάξεις. http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n3230_04.htm

Ν. 3699/2008. (ΦΕΚ Α' 199/2.10.2008). Ειδική αγωγή και εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/142858/nomos-3699-2008

Ν. 4074/2012 (ΦΕΚ Α’ 88/11.4.2012). Κύρωση της σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και του προαιρετικού πρωτοκόλλου στη σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες. https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-88-2012-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html

Ν. 4115/2013 (ΦΕΚ Α’ 24/30.1.2013). Άρθρο 39 που αφορά θέματα ειδικής αγωγής. https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-24-2013-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html

Ν. 4186/2013 (ΦΕΚ Α’ 193/17.9.2013). Άρθρο 28 που αφορά θέματα ειδικής αγωγής. https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-193-2013-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html

σε αλληλεπίδραση. Αθήνα: Ατραπός.

EKLER

EK1

AİLE BİLGİ FORMU

Sayın katılımcı,

Bu araştırma, Batı Trakya'da engelli çocuğa sahip ailelerin profilinin (demografik özellikleri, gereksinimleri ve sosyal destek algıları) incelenmesi amacıyla planlanmaktadır. Bu amaçla yapacağım bu çalışma, vereceğiniz bilgiler doğrultusunda sizlere sunulacak hizmetlerin daha nitelikli hale getirilmesine katkı sağlayacaktır. Sizi en çok ifade eden ya da size en yakın seçeneğin önündeki kutucuğa "X" işareti koymanız istenmektedir. Bilgi formunda isim belirtilmeyecektir ve cevaplarınız araştırmacı tarafından gizli tutulacaktır. Sorulara içtenlikle cevap vereceğinizi umar, yardımlarınız için teşekkür ederim.

Işıl MİRİTZİ MOUSTAFA
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İnterdisipliner Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı
Engelli Çalışmaları Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

A. ANNE HAKKINDA BİLGİLER

Anne	☐ Sağ	☐ Ölü		
Öğrenim Durumu	☐ Okur-Yazar Değil	☐ İlköğretim Mezunu	☐ Ortaöğretim Mezunu	☐ Yüksek Öğretim (Üniversite) Mezunu
Çalışma Durumu	☐ Çalışıyor	☐ Çalışmıyor		

B. BABA HAKKINDA BİLGİLER

Baba	☐ Sağ	☐ Ölü		
Öğrenim Durumu	☐ Okur-Yazar Değil	☐ İlköğretim Mezunu	☐ Ortaöğretim Mezunu	☐ Yüksek Öğretim (Üniversite) Mezunu
Çalışma Durumu	☐ Çalışıyor	☐ Çalışmıyor		

C. AİLE ÖZELLİKLERİ HAKKINDA BİLGİLER

1. Şu an sahip olduğunuz çocuk sayısı kaçtır?

a) ☐ Tek çocuk b) ☐ 2 çocuk c) ☐ 3 çocuk ve üzeri

2. Ailenizde başka engelli birey var mı? Varsa yakınlığı .....

a) ☐ Var b) ☐ Yok

3. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadardır?

a) ☐ 500 €' nun altı b) ☐ 501-1000 €

c) ☐ 1001-1500 € d) ☐ 1501 € ve üzeri

4. Engelli çocuğunuzdan dolayı bakım ücreti ya da aylık alıyor musunuz?

a) ☐ Evet b) ☐ Hayır

5. Aile tipiniz nedir?

a) ☐ Çekirdek Aile (anne, baba ve çocuklar)

b) ☐ Geniş Aile (anne, baba, çocuklar, büyükanne, büyükbaba vb.)

c) ☐ Parçalanmış (Ölmüş ya da boşanmış anne/baba)

6. Özel gereksinimli olan çocuğunuzun eğitimi, bakımı vd. için yakınlarınızdan maddi destek (para gibi) alıyor musunuz?

a) ☐ Evet b) ☐ Hayır

7. Ailenin yaşadığı yer?

a) ☐ Şehir b) ☐ Köy

8. Çocuğunuzun bakımı, büyütülmesi ve yetiştirilmesi sürecinde en çok kimden destek alıyorsunuz?

a) ☐ Eşim b) ☐ Ailem c) ☐ Diğer

9. Çocuğunuzun durumuna bağlı olarak yaşadığınız güçlüklerden dolayı danışmanlık ve rehberlik desteği aldınız mı veya alıyor musunuz?

a) ☐ Evet b) ☐ Hayır

10. Üye olduğunuz dernekler ya da sivil toplum örgütleri var mı?

a) ☐ Evet

b) ☐ Hayır

11. Özel gereksinimli olan çocuğunuzla ne kadar vakit geçiriyorsunuz?

Eğitimi için.

a) ☐ 1 saatten az

b) ☐ 1-2 saat

c) ☐ 2 saatten fazla

Sosyalleşmesi için

a) ☐ Hiç
b) ☐ 1 saatten az
c) ☐ 1-2 saat
d) ☐ 2 saatten fazla

12. Kendinize ne kadar zaman ayırıyorsunuz?

a) ☐ Hiç
b) ☐ 1 saatten az
c) ☐ 1-2 saat

D. ENGELLİ ÇOCUĞA İLİŞKİN BİLGİLER

13. Çocuğunuzun cinsiyeti nedir?

a) ☐ Kız b) ☐ Erkek

14. Çocuğunuzun engel durumu nedir?

a) ☐ Zihinsel Engelli b) ☐ Otizm
c) ☐ Dil ve Konuşma Güçlüğü d) ☐ Öğrenme Güçlüğü
e) ☐ Çoklu Engel g) ☐ Diğer

15. Çocuğunuzun doğum sırası nedir?

a) ☐ Birinci çocuk b) ☐ İkinci çocuk
c) ☐ Üçüncü çocuk d) ☐ Dördüncü çocuk

16. Çocuğunuza tıbbi tanı ilk ne zaman kondu?

f) ☐ Tanı yok g) ☐ Doğumda
h) ☐ 1 yaş ve öncesi i) ☐ 2-3 yaş
j) ☐ 4 yaş ve sonrası

17. Çocuğunuzun öğrenim durumu nedir?

a) ☐ Okula gitmiyor
b) ☐ Okul öncesi eğitim kurumuna devam ediyor
c) ☐ İlkokula devam ediyor
d) ☐ Ortaokula devam ediyor

18. Çocuğunuzun aldığı başka destek eğitim hizmetleri nelerdir? .

a) ☐ Var b) ☐ Yok

EK2

AİLE DESTEK ÖLÇEĞİ

Sayın katılımcı,

Aşağıda 31 cümle yer almaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyunuz, cümlenin size ne derece uygun olduğunu düşününüz ve belirtilen üç seçenekten birini işaretleyiniz. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Size uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz.

	Her zaman	**Bazen**	**Hiçbir Zaman**
1.Konuşmak ihtiyacı duyduğumda, beni gerçekten dinleyeceğine inandığım birileri var.			
2. Güç durumda olduğumda, bana gerçekten yardım edeceğine inandığım birileri var.			
3. Birlikte olduğumuzda kendimi gerçekten rahatsız hissettiğim birileri var.			
4. Bana bir birey, bir insan olarak değer verdiğini hissettiğim birileri var.			
5. Çok üzgün olduğumda, beni teselli edeceğine inandığım birileri var.			
6. Yardıma ihtiyaç duyduğumda, bana yardımcı olacağına güvendiğim birileri var.			
7. Önemli bir karar vereceğim zaman ya da bir sorunumu çözeceğim zaman, bana tavsiyelerde bulunacak birileri var.			
8. Kişisel sıkıntılarım, üzüntülerim, beklentilerim, umutlarım, sevinçlerim ve bu gibi duygularımla ilgili konuşabileceğim birileri var.			
9. Kişisel sorunlarımı tartışıp, tavsiyeler alabileceğim birileri var.			
10. Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var.			
11. Çocuğumun özellikleri hakkında bana bilgi verecek birileri var.			
12. Kısa süreli de olsa sorumluluklarımı bırakabileceğim birileri var.			
13. Yaşamımdaki en önemli kararlarımı paylaşabileceğim birileri var.			

	Her zaman	**Bazen**	**Hiçbir Zaman**
14. Duygusal olarak güçlü bir şekilde bağlı olduğumu hissettiğim birileri var.			
15. Param olmadığı zaman, çocuğumun bir ihtiyacını almak zorunda kalsam, bana borç para verecek birileri var.			
16. Uzun ve yorucu bir günün sonunda kendimi bitmiş, tükenmiş ya da sıkıntılı hissettiğimde, beni rahatlatacak birileri var.			
17. Yardıma ihtiyaç duyduğumda, hiç düşünmeden rahatlıkla başvurabileceğim birileri var.			
18. Acil bir işim çıktığında, çocuğuma göz kulak olacak birileri var.			
19. Sırlarımı rahatsızlık duymadan açabileceğim birileri var.			
20. Neyin nasıl yapılacağı konusunda bana yararlı tavsiyelerde bulunacak birileri var.			
21. Beni gerçekten sevdiğini hissettiğim birileri var.			
22. Gece dışarı çıkmam gerektiğinde, çocuğumu bırakabileceğim birileri var			
23. Parasal açıdan sıkıntıda olduğumda bana yardım edecek birileri var.			
24. Çocuğumun eğitimi hakkında bana bilgi verecek birileri var.			
25. Benim çocuğum gibi çocuğu olup görüşüp, konuşabileceğim birileri var.			
26. İhtiyacım olduğunda, öğretmen, danışman, yönetici gibi bana yardımcı olacak birileri var.			
27. Çocuğumun nasıl gelişip büyüyeceği hakkında beni bilgilendirecek, tavsiyelerde bulunacak birileri var.			
28. Çocuğuma nasıl davranmam gerektiği konusunda bana yol gösterecek birileri var.			
29. Çocuğuma nasıl beceri öğreteceğimi bana gösteren, öğreten birileri var.			
30. Çocuğumun yararlanacağı okul, merkez, klinik, spor salonu, iş okulu, yaz kampları, kurslar ve bu gibi yerler var.			
31. Hoşlandığım şeyleri yapmak için kendime zaman ayırmamı sağlayan birileri var.			

EK3

AİLE GEREKSİNİMLERİNİ BELİRLEME ARACI

Sayın katılımcı,

Aşağıda 29 maddeden oluşan sizin ve ailenizin engelli çocuk sahibi olmanız nedeniyle ortaya çıkan gereksinimlerinizi belirlemeyi amaçlayan bir araç bulunmaktadır. Sizden ölçekteki maddeleri dikkatli bir şekilde okuyarak maddelerden görüşlerinize en uygun seçeneği ("**Kesinlikle hayır**" için **1**'i, **"Emin değilim"** için **2**'yi, **"Kesinlikle evet"** için **3**'ü) işaretlemeniz ve tüm maddeleri eksiksiz doldurmanız istenmektedir. İşaretlediğiniz seçeneğin doğruluğu ya da yanlışlığı söz konusu değildir. Toplanılan veriler araştırmacı tarafından araştırmanın amacı dışında kullanılmayacaktır. Araştırmada elde edilen bulguların geçerliliği maddeleri yanıtlamanızdaki içtenliğe bağlıdır. Gösterdiğiniz ilgi ve yardımdan dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Maddi Gereksinimler	**Kesinlikle hayır**	**Emin değilim**	**Kesinlikle evet**
1. Yiyecek, ev kirası, tıbbi bakım, giyim, ulaşım gibi masraflarımı karşılamak için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
2. Çocuğum için gerekli özel araçları sağlayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
3. Çocuğumun terapi, özel eğitim, bakım ve bu gibi masrafları için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
4. Eşimin ve benim iş bulabilmemiz için yardıma gereksinimimiz var.	1	2	3
5. Bazen çocuğuma bakan bakıcıya para ödeyebilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
6. Çocuğumun gereksinimi olan oyuncakları alabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
Çevreye Açıklama Gereksinimi	**Kesinlikle hayır**	**Emin değilim**	**Kesinlikle evet**
7. Problemlerimin çözümünde bana yardım edebilecek din görevlileri ile daha fazla konuşmaya gereksinim duyuyorum.	1	2	3
9. Çocuğumun durumunu kardeşlerine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
10. Çocuğumun durumunu eşime ve eşimin ailesine açıklayabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
11. Eşimin, çocuğumuzun durumunu anlayabilmesi ve kabullenebilmesi için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum	1	2	3
12. Komşum, arkadaşım veya bir yabancı, çocuğumun durumunu soruduğu zaman nasıl cevap vermem gerektiği konusunda daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
13. Çocuğumun durumunu diğer çocuklara açıklayabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
23. Ailemizin güç zamanlarda birbirlerini nasıl destekleyeceklerini öğrenmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3

Bilgi Gereksinimi	**Kesinlikle hayır**	**Emin değilim**	**Kesinlikle evet**
8. Kendime ayırabilecek daha fazla zamana gereksinim duyuyorum.	1	2	3
14. Çocuğuma yardımcı olabilecek diş hekimi bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
15. Çocuğumla nasıl oynayacağım/nasıl konuşacağım hakkında yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
16. Çocuğumla benzer özellikte çocuğu olan anne babalar hakkında yazılmış kitap, makale gibi materyalleri okumaya gereksinim duyuyorum.	1	2	3
17. Çocuğumun durumu hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	1	2	3
18. Çocuğumun davranışlarını nasıl kontrol edebileceğim hakkında yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
19. Çocuğuma bazı becerileri nasıl öğreteceğim hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	1	2	3
20. Çocuğumun şu anda yararlanabileceği kurumlar (merkez, okul, klinik, vb.) hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	1	2	3
21. Çocuğumun ileride gidebileceği kurumlar hakkında bilgiye gereksinim duyuyorum.	1	2	3
22. Çocuğumun nasıl büyüyüp geliştiği hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	1	2	3
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	**Kesinlikle hayır**	**Emin değilim**	**Kesinlikle evet**
24. Ailem, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işleri kimlerin yapacağı hakkında karar verebilmek için yardıma gereksinim duymaktadır.	1	2	3
25. Ailem dinlenme, eğlenme etkinlikleri hakkında karar vermek ve yapmak için yardıma gereksinim duymaktadır.	1	2	3
26. Ailemin içerisinde problemlerim hakkında konuşabileceğim birisine gereksinim duyuyorum.	1	2	3
27. Gerekli olduğu zaman çocuğumun bakımını üstlenebilecek bir bakıcı bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
28. Çocuğum için yuva ve anaokulu bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3
29. Bir toplantıya (komşu ve akraba toplantıları gibi) katılacağım zaman çocuğumun uygun bakım alabileceği bakımevi ya da yuva bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	1	2	3

EK4

Sema KANER 4:31 PM (6 ho

to me

MERHABA IŞIL,
EKTE İLGİLİ DOSYA VAR.
ÖLÇEĞİMİ KULLANMANIN KOŞULU: TEZİN BİTİNCE TEZİNİN BİR ÖRNEĞİNİ, TEZ ÇALIŞMAN MAKALEYE/BİLDİRİYE/POSTERE DÖNÜŞÜRSE ONUN BİR ÖRNEĞİNİ BANA YOLLAMAN.
İYİ ÇALIŞMALAR.

•••

--

FINAL INTERNATIONAL UNIVERSITY

Prof. Dr. Sema KANER

Lecturer
Faculty of Educational Sciences

sema.kaner@final.edu.tr | +90 392 650 6666 - 1105

Final International University | http://www.final.edu.tr

Toroslar Avenue, No:6, 99370, Catalkoy, Kyrenia via Mersin 10 Turkey, TRNC.

EK5

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
CULTURE AND EDUCATION FOUNDATION OF WESTERN THRACE MINORITY
BATI TRAKYA AZINLIĞI KÜLTÜR VE EĞİTİM ŞİRKETİ

BATI TRAKYA AZINLIĞI KÜLTÜR VE EĞİTİM ŞİRKETİ

Gümülcine, 13 Aralık 2017

Konu: Araştırma İzni

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı 1158236141 nolu tezli yüksek lisans öğrencisi İsil Miritzi Moustafa'nın 2017-2018 eğitim yılı içerisinde kurumumuz bünyesinde eğitim kurumlarına kayıtlı öğrencilere ve ailelerine yönelik "Batı Trakya'da Bulunan Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ailelerinin Profili" konulu tez çalışması uygulama isteği kurumumuzca incelenmiştir.

Eğitim ve öğretimin aksatılmaması kaydı ile yukarıda adı geçen araştırmanın bünyemizdeki eğitim kurumlarında uygulanmasında bir sakınca görülmemiştir.

Pervin Hayrullah

Genel Müdür

Π.Ε.Κ.Ε.Μ.

Head Office: P. Tsaldari 57, 67100 Xanthi – GREECE / Tel: +30 2541 0 83674 - Fax: +30 2541 0 83442
Branch: K. Paleologou 2A/3, 69132 Komotini – GREECE / Tel & Fax: + 30 2531 0 73784 – Fax: +30 2531 0 85350
E-mail: pekem.pekem@yahoo.com / URL: www.pekem.org